

БАРОТ БОЙҚОВИЛОВ

ШУКУҲЛИ ҚАРВОН

КУН ВА ТУН

Шеърӣй
роман ва қисса

Тошкент
Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриети
1981

Китобни Ўзбекистон халқ рассоми,
Ҳамза номидаги
ЎзССР Давлат мукофоти лауреати,
Қутлуғ Башаров беаган

Бир киши улкан ва гўзал бир боғ яратган ва уни отасига бағишлаган экан. Ота садоқатли фарзандининг бу совғасидан мамнунлигини изҳор этган, аммо ўғлига бундай насиҳат қилган: Боғ гуллаб-яшнаб, мевага киради, сўнгра хазон бўлиб, қуриб кетади. Агар менга бағишлаб бир китоб яратганингда, у абадий қолар эди. Демак, бир китоб яратиб уни отага бағишламоқ боғ-роғлар совға қилмоқдан устун туради. Бу ҳикоятни XIX аср ўзбек шоири Нодирнинг «Ҳафт гулшан» китобидан келтирдик.

Муҳтарам шоиримиз Барот Бойқобилов улуг устозларга бағишлаб икки шеърий китоб яратдилар. Бу буюк Навоийнинг Самарқандда яшаган ва ижод этган даврига оид «Шукуҳли карвон» шеърий романи ва улуг шоир Бобир ҳаётига бағишланган «Кун ва тун» шеърий қиссасидир.

Навоий тўғрисида шеърий асар яратмоқ эзгу бир иш. Навоийнинг ижоди, унинг ҳаёти ва шахсияти ҳар жиҳатдан ижобий ибрат бўлиб хизмат қилади. Шеър билан ёзилган асар эса, китобхон қалбига Навоийга оид олий фазилатларни чуқурроқ сингдирмоққа, шу билан кишиларимизнинг чин инсоний камолот касб этмоқларига ёрдамлашуви табиий. Навоийга меҳр, эҳтирос билан тўлиб-тошган, ҳароратли илҳом билан ёзилган шеърий асар бу жиҳатдан айниқса жуда муҳимдир.

Шоир Барот Бойқобиловнинг «Шукуҳли карвон» асари шундай шеъриятнинг ёрқин намунаси сифатида юзага келган. Унда Навоийнинг Самарқанд шаҳрида яшаган ва таҳсил қилган йиллари, бу шаҳардаги аҳли фазл билан қурган ижодий суҳбатлари, Самарқанд адабий муҳитида тутган бош ўрни, ҳасадчи ифвогарларнинг шоир ва унинг дўстларига қарши уюштирган

фитналари, ниҳоят Навоийнинг шукуҳли карвон билан Ҳиротга ғолибона қайтиши жуда таъсирли ифодаларда баён этилган.

«Шукуҳли карвон» асари шоир Барот Бойқобилов бадий истеъдоднинг яна ҳам камол топганидан далолат бериб туради.

Бобир ижоди ва фаолиятига бағишланган «Кун ва тун» шеърий қиссаси ҳам ана шу баркамол истеъдоднинг муносиб маҳсулидир. Заҳириддин Муҳаммад Бобирнинг кўпқиррали ва зиддиятларга тўла фаолияти кўп илмий баҳсларга мавзу бўлган ва бўлажак. Аммо барча баҳсдошлар бир масалада ҳамфиқрдирлар. Бобир ғоят юксак бадий истеъдод эгаси, тинмай ижод қилган шоир ва олим эди. Унинг дардли шеърларида бош ўрин тутган ҳол ватанга муҳаббат, ватан айрилигининг изтироблари тасвиридир.

Бобирнинг «Бобирнома» асари эса Урта Осиё ва хорижий Шарқ мамлакатлари халқлари ҳаётига оид илмий қомус сифатида эътироф қозонган.

Шоир Барот Бойқобилов ўз асарининг қаҳрамони Бобирнинг шу сифатларини марказий ўринга қўйиб тўғри қилган. Бу шеърий қиссани ўқир эканмиз, ўз она юртини жондан азиз тутган, унда марказлашган мустақкам давлат тузиб адолатли тартиб ўрнатишни орзу қилган ҳукмдорнинг ҳарбий ва сиёсий мағлубияти, бу мағлубиятнинг фалокатли оқибатлари кўз ўнгимиздан бирма-бир ўтади. Турмуш зарбалари остида чиниққан Бобир кейинчалик Қобил ва Ҳинд ерларини эгаллаб шундай давлатни барпо этди. Аммо Ватан эди, уни соғиниб қўмсаш, ундан узоқда эканлигидан чеккан нолалар ҳассос шоир ижодининг асосий ғояси бўлиб қолди.

Барот Бойқобилов шеърий қиссасининг сўнгида Ҳинд диёри билан Совет Ўзбекистони, бутун совет мамлакати ўртасидаги дўстона алоқаларни куйлар экан, бу қардошлиқда шоир Бобир ижоди ҳам ўз ҳиссасига эга эканини таъкидлаб узоқ ўтмишни бугунги замонавий ҳаёт билан боғлайди. Бу ўринли ва мантиқли бир қарордир.

Шоир Барот Бойқобилов улуғ устозлар хотирасига шеърий китоблар яратиб эзгу бир иш қилган. Улуғ Алишер Навоий айтганларидек, истаймизки, «улус кўнгли они қабул айласин».

Азиз Қажумов

ШУКУҲЛИ ҚАРВОН

Шеърӣй роман

Билмам не жарима била Абу Саид Ҳиротдин ихрож қилди.

«БОБИРНОМА»дан

Амир Алишер Мирзо хизматидан олдин Самарқандда бир қанча вақт Султон Аҳмад Мирзонинг мулозими бўлган... ва чигатой амири деган мансабга эга эдилар.

«ТОМУТ — ТАВОРИХ»дан

*Фитналар домида қолгач Хуросон,
Ҳиротни тарк этди Алишер мунгли.
Бағрини тилса-да алам ва ҳижрон,
Қадим Самарқандни истади кўнгли.*

«АФРОСИЁБ» достонида

МУҚАДДИМА

Навоний бўстони — маскани ҳайрат,
Назмул жавоҳири — маҳзани ҳайрат.

Ҳайратнок шоирнинг ижод гулбоғи,
Ҳайратнок нурафшон кўнгил чароғи.

Бу чаман боғ аро қўйдиму қадам,
Навоний васлидан нурланди қалам.

Таъзим бирла устод қўлини тутдим,
Хок пойин кўзимга тўтиё этдим.

Олий ҳазрат мени этдилар дуо,
Жаҳон ганжин мамнун тутдилар гўё.

Боғнинг жамолидан кўзим қамашди,
Тилсимли дунёда ақлим адашди.

Навоний гулшани ранго-ранг олам,
Васфини устодлар этмиш якқалам:

Соҳиб камол Ойбек манглайида кун,
Боғ аро сайр этар — умридан мамнун.

Ойбек қалби ёниб мисли аланга,
Навоний доврўгин ёймиш олагма.

Уйғун бўлиб тунлар кўнглига ҳамроз,
Шоир номин этмиш элга сарафроз.

Навоий меҳридан Ғафур ал Ғулом,
Эл аро саналмиш маликул калом.

Шоирга қўл бериб Ҳамид Олимжон,
Шеърятда бўлмиш машҳури жаҳон.

Навоий назмидан дур термиш Айний,
Жон фидо айламиш бир умр Саъдий.

Олим Шарафиддин кўзида шарор,
Лафзига нур бермиш махзанул-асрор.

Самарқанд мулкида Воҳид Абдулло
Навоий изига жон этмиш ато.

Аъламул-уламо чекиб қанча ранж,
Ул ҳазрат мулкидан элга тутмиш ганж.

Воҳид Зоҳид кўзга суриб ашъорин,
Навоий шаънига демиш: офарин!

Шайхзода сайр этиб ғазал мулкини,
Таъзим бирла ўпмиш султон илкини.

Камолот фаслида Иззат ал Султон,
Шоир қалб дафтارين ўқир беармон.

Яна фасих гуфтор Ҳамид Сулаймон,
Шоир дастхатига бўлмишдир посбон.

Хуштабъ Азиз Қаюм сўзида ҳайрат.
«Хамса»нинг сеҳридан кўзида ҳайрат.

Навой фахр ила бошин силамиш,
Камоли умрига иқбол тиламиш.

Маҳмудали Юнус—закий аллома,
Шоирни васф айлаб битмиш хуш нома.

Закий Абулқодир Ҳайитмат ўгли,
Навой назмидан юраги чўғли.

Соҳиб иршод бўлиб қомусул-аълам,
Шоир даҳосидан элда мукаррам.

Мирзо Абдулрашид ал Абдулғафур,
Навой васфида сўз айтмиш манзур.

Бул аҳли фазлга бўлиб раҳнамо,
Бошларин силамиш бир буюк даҳо!

Шоир орзулари топсин деб камол,
Умрини бахш этмиш соҳиби иқбол.

Шаънига чўлда бир шаҳар яратмиш,
«Хамса»дек мангулик асар яратмиш.

Навой куйлаган эл ундан хурсанд,
Хурсанддир Навой шаҳри — Самарқанд!

Бул нажиб салафлар қўлимдан тутди,
Тилим Навойга ҳамоҳанг этди.

Махзанул анвордан бўлиб баҳраманд,
Навой умрига боқдим орзуманд.

Самарқанд чорлади бағрига яна,
Қонимда шеър ишқи қилди пўртана.

Навойй изидан кездим субҳи шом,
Жонга ўт ташлади кўнглим ичра ком.

Самарқанд роз айтди менга мозийдан:
Туркигўй Навойй, форсий Фонийдан.

Қирқ ёшда эл аро бўлиб сарбаланд,
Шоир шукуҳига жон этдим пайванд.

Тунлар кипригимни қилиб нур қалам,
Навойй қасрига ёқдим биллур шам.

БИРИНЧИ ҚИСМ

БИРИНЧИ ҚУШИҚ

I

Ҳирот кипригида саҳар ғубори,
Ҳарир либос ичра субҳ рухсори.

Борлиқни баногоҳ титратар азон,
Акс садо беради гумбази осмон.

Қалбини тилкалар бу ҳазин садо,
Қаро тун бағрида бўлгандек адо.

Кўзларин уқалаб уйғонар Ҳирот,
Фасли хазон ичра тўлғонар Ҳирот.

Наҳорги намозга мисли тошқин сел,
Жомега ошиқар кўча-кўйдан эл.

Шаҳарни бир зумда қопламиш сурон,
Оромин йўқотмиш боғу хиёбон.

Қўзғолган сингари инидан ари,
Тоғжирлар елишар дўкони сари.

Толиби илмлар мадраса томон,
Барқдек талпинишар, дилда ҳаяжон.

Сафар тадорикин кўрмиш Алишер,
Хаёлга гарқ бўлиб турмиш Алишер.

Беҳудуд осмон уйгандир қабоқ,
Юзига булутдан солинмиш ямоқ,

Кўҳистон бошида лоларанг шафақ,
Хуросон термулар офтобга илҳақ.

Алишер самодан узмайди назар,
Булутлар тўпидан мунғаяр ҳулкар.

Шоир назарида гўё бир инсон,
Зулумот қўйнида қолган бегумон.

Кўнглида қўзғалар ҳазин ҳиссиёт,
Лангарсиз кемада сузар хаёлот.

Туманли фикрида чақин чақар барқ,
Адолат йўлини чорламиш барҳақ.

Интизор кўзларда уммиди заврақ,
Паҳлавон Муҳаммад дилга солур шавқ.

ПАҲЛАВОН МУҲАММАД

Ассалом, Алишер, бормисиз омон,
Ҳолингиз не кечмиш, дўсти жонажон?

НАВОИИ

Танҳолиғ — жонға тиғ, дерлар, мавлоно!
Дўстсиз дил — қаноти куйган парвона.

Сизлар тарк айлагач оқшом фақирни,
Қаърига. ютгандек зулумот нурни.

То саҳар кўзумга қўнмади уйқу,
Найлайн, жонимга чанг солмиш қайғу.

Кўнгулни зориға ахтариб даво,
Субҳидам бир ғазал айладим иншо.

ПАҲЛАВОН МУҲАММАД

Билурсиз, фақирнинг жонидур ғазал,
Эшитмак бахтига эрурмен маҳтал.

НАВОИЙ

«Парим бўлса учуб қочсам, улустин то қанотим бор,
Қанотим куйса учмоқдин, югурсам то ҳаётим бор.

Чиқиб бу дайрдин, Исоға невчун ҳамнафас бўлмай,
Биҳамдиллаҳ тажарруд бирла ҳимматдин қанотим бор.

Халойиқ суҳбатидин минг ғамим бордурки, муфт ўлғай,
Агар минг жон бериб билсамки, бир ғамдин нажотим бор.

Чекиб агёрдин юз жавру, тортиб ёрдинг минг ғам,
Не ўзга халқдин ғайрат, не ўзумдин уётим бор.

Чекиб кўздин ёзай бир хатки, даҳр аҳлиға кўз солмай,
Бу дамким кўз саводидин, қаро кўздин давотим бор.

Тилар кўнглум қуши, анқодин ўтса нори юз водий,
Мунунгдек сайр ётарга, Қофдин ортуқ саботим бор.

Навоий, билки, шаҳ кўнгли манга қайд ўлмаса бил-
лаҳ,

Агар кавнайнға хошок чоғлиғ илтифотим бор».

...Навоий ғазални тугатгани дам,
Дўстлар даргоҳига қўйишди қадам.

Паҳлавон олқиши тилида қолди,
Ғазал муҳрланиб дилида қолди.

Мавлоно Лутфийни кўргани асно,
Навоний кўзида ёш бўлди пайдо.

Устод Фасиҳиддин ҳам Хожа Афзал,
Дийдори қалбига бахш этди сайқал.

Ташаккур гулини тутиб толега,
Отилди дўстларин истиқболига.

Дилда армон билан қучоғин очди,
Кўнгил сандиғидан жавоҳир сочди.

НАВОИЙ

Қутлуғ қадамларга минг бор ҳасанот,
Сиз бирла танимга югурмиш нажот.

Офтоб қутлагандек субҳ бирла элни,
Нурафшон этдингиз ғариб кўнгилни.

ЛУТФИЙ

Алишербек, Сиздек соҳиб истеъдод
Жамолин кўрмакдин, фақир эрур шод.

Кўнглум риштасига меҳрингиз пайванд,
Мўйсафид чоғимда, нетай, эй фарзанд.

Адоват наштари қадалмиш жонга,
Разолат шамшири бўялмиш қонга!

НАВОИЙ

Нетай, халқ бошига ёғилмиш кулфат,
Гўё вайрон бўлмиш, нақшин иморат.

ЛУТФИЙ

Алишербек, кетманг қаддим этиб дол,
Сизсиз тарк айлагай кулбамни иқбол

Умрим дарахти ҳам тебраниб турар,
Қаттиқ шамол турса, илдизи титрар.

НАВОИЙ

Мушкулдир Ҳиротда қолмаклик, устод,
Вале дил кетмакдин эмас унча шод.

Илкимда эмасдур ўз ихтиёрим,
Шаҳри Ҳирот куйгай, ўт олса зорим

ФАСИҲИДДИН

На чора, Алишер, йўқтур зўримиз
Ва лекин кўнгулда бордир зоримиз.

Сиз бирла азизим бул умри хоксор,
Хуросон мулкида эрур бахтиёр.

ХОЖА АФЗАЛ

Устоди аъзамнинг сўзлари ҳақдур,
Сиз бирла кўнглимиз кўкида барқдур.

Улус ҳам тикадур кўзини сизга,
Жонфизо этадур ўзини сизга.

НАВОИЙ

Улуснинг ҳолидин кўнгул тарҳи қон,
Зулм тиғи бирла мажруҳ Хуросон.

Нетайким, жонимда оромим йўқтур,
Чорасин топмакка ҳеч комим йўқтур.

Жаҳон ганжига шоҳ эрур аждаҳо,
Ки, ўтлар сочар қаҳри ҳангомида

Анинг коми бирла тирилмак эрур,
Маош айламак аждаҳо комида.

ЛУТФИЙ

Диловар, ҳақ гапни айтурсиз, бўтам,
Бир тадбир этмакка ожизмиз бу дам.

Улуснинг ашкидин дил наҳри селоб,
Кулбасига қиё боқмайдур офтоб.

Аждаҳо комидин омон қолган жон
Илкига тутқазар ганжини жаҳон.

Бевақт айрилиқдин хароб кўнглимиз,
Жудолик дардидин беҳад мунглимиз.

Валекин Самарқанд дилафрўз шаҳр,
Сўлим ҳавосидин очилур баҳр.

Буюк донишмандлар гулшанидир ул,
Мирзо Улуғбекнинг масканидир ул.

Мен тотдим ул диёр нону тузидин,
Дур тердим элининг нурли сўзидин.

Ҳикмат дарёсидин бўлдим баҳраманд,
Шул қутлуг ф... .. анга пайван

Самарқанд битилмиш Ҳоҷи Навоӣ,
Не ажаб, дўсту ёр зор бўлса сизга.

НАВОИЙ

Жонга дармон эрур сўзингиз, устод,
Фақир ёд айлағай сизни умрбод.

Гар дийдор кўришмак ўлса муяссар,
Сочурмен муборак пойингизга зар.

ПАҲЛАВОН МУҲАММАД

Сизни унутмағай мулки Хуросон,
Умидвор Ҳирийға қайтурсиз омон.

Саломат бўлсак гар йўқлаб турурмиз,
Ғазал султониға жонни берурмиз.

НАВОИЙ

Дўстлар, кеча-кундуз сизни қилгум ёд,
Дўст бирла бу жаҳон боғидир обод.

Афсус, сайри Машҳад этмиш Ардашер,
Фақир кўзин ёшлаб кетмиш Ардашер.

Ҳазратнинг пандига дил эди муҳтож,
Начора? Қолмакка энди йўқ илож.

ФАСИҲИДДИН

Дўст меҳри офтобдай яшаса жонда,
Кам бўлмас ҳеч кимса ушбу жаҳонда.

Кўнглунгиз тўқ бўлсин Саййид Ҳасандин,
Ул айри тушмағай ушбу маскандин.

Узрингиз, албатта, қўюрмиз айтиб,
Дилин шод этгайсиз, келганда қайтиб.

ПАҲЛАВОН МУҲАММАД

Шунақа, азизим, бу кори дунё,
Утирган бўйрадир, юрган-чи дарё!

II

Ҳиротнинг кўк ўпар миноралари
Нақшида ўйнади офтоб зарлари.

Кўзгудек товланди анвойи ранглар,
Рангларда жилвагар оқди оҳанглар.

«Гавҳаршодбегим»нинг гумбази узра,
Каптарлар чарх урди мисли раққоса.

Мусичалар ўйнаб қолди пештоқда,
Чумчуқлар валфаржи тузди булоқда.

Ёғдуга йўғрилди кўшк-кошоналар,
Эшигин ланг очди кунга хоналар.

Барглардан шабнамни симирди зиё,
Рўшнолик қўйнида энтикди дунё.

Бу ажиб манзара қўзғаб зўр ҳавас,
Навой завқ билан кузатар бир пас.

Сўнг эса отига бостираб эгар,
Меҳрибон қўл билан ёлини силар.

Хуржунда лиқ тўла сафар анжоми,
Кўн филоф ичинда Лутфий девони.

Узангига оёқ қўйишар дўстлар.
Маъюс шуълаланар ашк пинҳон кўзлар.

Отлиқлар ўрнидан бир-бир қўзғолур,
Навоний кулбаси мунгайиб қолур.

Айрилиқ дардидан ёниб кўзлари,
Изларин ўпади Бўстон гузари.

Возорчаи Малик кўчасин ўтди,
Возори Қандаҳор сари йўл тутди.

Сўнг Ихтиёридин қалъаси томон,
Маҳзун нигоҳ солди, дил тўла армон.

Масжиди Жомеъдан ўтар чоғида,
Қалби жавлон урди назм боғида:

«Масжиди Жомеъ яна бир оламе,
Тоқи яна бир фалаки аъзаме.

Шаҳр жаҳон, анда бу ҳам бир жаҳон,
Икки жаҳон бир-бири ичра ниҳон!..»

Лек шаҳри жаҳонни севса-да жондан,
Кетмай иложи йўқ, бу гул макондан.

Дилда ғавғо қилиб ҳижрон алами,
Дарё соҳилига етди қадами.

Ҳерирудга боқди Пули Молондан,
Офтоб чўкмиш унга тушиб осмондан.

Тахти Сафардан ул назар солган дам,
Қошида жонланди Давлатхона ҳам!

Киндик қони томган она тупроқ бу!
Қалбига нур берган машъал чироқ бу!

Кўзлари ёшланиб боқди-да мафтун,
Гозургоҳ томонга отланди маҳзун.

Дўстлар Навоий-ла елар ёнма-ён,
Борлигин этгандек Ҳирот намоён.

Расталар мавжланар, турнадёк қатор
Анвои дўконлар кўрки ҳашамдор.

Саҳҳофу зурафо, кулолу заргар,
Меъмору, тожиру, нонвой, оҳангар.

Шуаро қошида айлаб эҳтиром,
Кўксига қўл босиб, йўллайди салом.

Халойиқ меҳрнок боқар изидан,
Дил уйи ёришар нурли сўзидан.

Отлиқлар изидан уч-тўрт болакай,
Яланго югурар, бири чалар най.

Дилда меҳру шафқат наҳри қўзғолиб,
Ироқи хуржундан парварда олиб,

Навоий узатар болакайларга:
Содиқ ўл, дегандек, ушбу ҳунарга!

Болакай этади шоирга қуллуқ,
Лаблари оҳангга пайваста ва шўх.

Яна куй янграйди, ўйнар бармоқлар,
Кўнгиллар кўкида чақнар чақмоқлар.

Тулпорлар еладир «Хиёбон» томон,
Қопқада шоирга мунтазир карвон.

Хиёбон қопқаси... серташвиш сарбон,
Мовароуннаҳрга шай эрур карвон.

Тожирлар белида бадахший шамшир,
Қўлида қамчию тилида такбир.

Камёб мол юкланган туялар қатор,
Зеби-зийнат билан отлар ҳашамдор.

Тонг билан беором бўлгандек Ҳирот.
Навойига муштоқ ақли тижорат.

Отлиқлар қопқага яқинлашган он,
Оқ тулпор устида бесару сомон

Навойини кўриб, сарбон шодланди.
Меҳрибон кўзида табассум ёнди.

Бағрини очгандай тонг шамолига,
Пешвоз чиқди унинг истиқболига.

Ва Лутфий қошида хуш таъзим этди,
Мулозим отининг жиловин тутди.

Узангидан олди оёғин аста,
Алишер ҳам отдан тушди дилхаста.

Шоир ҳолин сўраб диловар сарбон:
Сизга муштоқ, деди, тонг ила карвон.

Алишер сарбонга айтиб ташаккур.
Кўзларида кўрди меҳр тўла нур.

Ҳижрон аламидан ўксук дўсту ёр,
Алишер юзига боқди беозор.

Вале ўзин қўлга олди Алишер,
Устод дилига ўт солди Алишер.

НАВОИЙ

Бошингиз ҳам этманг, мени деб устод,
Кўзингиз нам этманг, сўрманг ҳеч имдод.

Замона зайли — бу, чархи кажрафтор,
Кун келиб, каж йўлдин қайтмоғи даркор.

Дунёга устунмен демиш шоҳлар ҳам,
Стундек қуламиш, устоди аъзам.

Вале сўз наҳридин ким топса гавҳар,
Замонлар шарафи ўлғай муяссар.

Фарзона шогирдин ардоқлаб Лутфий,
Пурҳикмат гапини салмоқлаб Лутфий.

Алишер дардига бўлиб ғамгузор,
Кўнгил хазинасин айлади нисор.

ЛУТФИЙ

Алишербек, ўғлим! Оқил йигитсиз,
Гўё сўз тоғидин учмиш бургутсиз,

Лафзингиз безамиш туркий гавҳари,
Назмингиз безамиш улус гўҳари.

Фақир назми сизга ёшликдан аён,
Дил розин туркийда этдим намоён.

Туркийга бахшида этдим ўзумни,
Васфида хокисор тутдим ўзумни.

Жон каби ардоқлаб она тилимни,
Ўздин ризо этдим балки элимни.

Кимки она тилин етмас қадрига,
Келажак наслнинг учрар қаҳрига.

Армонли дунёда умидим Сиздин,
Қадру камол топинг, эларо сўздин.

НАВОИЙ

Устод, токи танда бор экан жоним,
Она сутидек пок ўлгай имоним.

Сут бирла кирмишдир туркий қонимга,
Қон ила ҳаёт бахш этмиш жонимга.

Туркийда чексам-да қанча алам, ранж,
Анинг махзанига қўшгаймен дур, ганж.

ЛУТФИЙ

Баракалло, ўғлим! Толе ёр ўлгай,
Фақирга номингиз ифтихор ўлгай...

(Навоий бошини силаб меҳрибон
Лутфий хитоб этди сарбонга шу он).

Алишерни сизга топширдим, сарбон,
Сизга оллоҳ ўзи ўлгай соябон.

Хавфу хатарлардин омон ўтингиз,
Самарқанд элига хушбахт етингиз.

Алишер ҳолидин ўлгайсиз огоҳ,
Ажабмас, пойини ўпса ул даргоҳ.

Кўзумнинг қораси эрур Алишер,
Дилимнинг пораси эрур Алишер!

САРБОН

Олий ҳазрат, тортманг хавотир асло.
Алишер сафарда бўлмагай танҳо.

Фақир ҳам азалдин газал шайдоси,
Не ажаб, ушалса дил муддаоси!

Жон фидо этурмен Навоий деса,
Бахтдур, каминага ҳамсафар ўлса.

ЛУТФИЙ

Мени шод этмишсиз, офарин Сизга,
Қутлуғ кун ёзилмиш толеингизга.

Алишербек, сафар ўлгай бехатар,
Сизни дуо этгум шом ила саҳар.

Насиб қилсун менга дийдор кўрмак бот,
Мендек йўлингизга кўз тутгай Ҳирот.

НАВОИЙ

Қуллуқ, олий ҳазрат! Сиз кезмиш гулшан
Бог аро, не ажаб, топсам бир ватан.

ФАСИҲИДДИН

Мавлоно Лутфий ҳам туркий туфайли,
Элу юрт меҳрини қозонмиш вале.

Кўнглумиз сиз бирла кетур, Алишер,
Сизсиз дўсту ёрон нетур, Алишер!

ХОЖА АФЗАЛ

Орзу кабутари учмиш бошлардин.

ПАҲЛАВОН МУҲАММАД

Кўзумиз тийилмас қонли ёшлардин.

НАВОИИ

Авизлар, меҳрингиз жонимга пойдор,
Сизларни тарк этмак эрса-да душвор,

Ҳирийдин кетмасдин иложим надур,
Бул фоний дунёда ихрожим надур.

Тангри, омига, дўстлар, толе ёр қилсун,
Хоксор умрингизни бахтиёр қилсун.

Фалак айвонида бўлғайсиз омон,
Хору-зор этмасун сизни Хуросон!

...Лутфийнинг кўзлари бирдан ёшланди,
Ҳижрон дардларидан дил оташланди.

ЛУТФИИ

Алишер, кам бўлманг икки жаҳонда!

ХОЖА АФЗАЛ

Меҳрингиз жон қадар яшағай жонда.

ФАСИХИДДИН

Ерлақасин сизни тенгри, илоҳим.

ПАҲЛАВОН МУҲАММАД

Насиб этса, йўқлаб турғаймиз доим.

НАВОИЙ

Омон бўлинг, дўстлар!

ХОЖА АФЗАЛ

Хайрли сафар!

ФАСИХИДДИН

Бошинғиздин сочсак арзир сийму зар.

ЛУТФИЙ

Оқ йўл, Алишерим!

ПАҲЛАВОН МУҲАММАД

Тенгри ёр ўлсун!

ЛУТФИЙ

Умрингиз офтобга пойидор ўлсун!

НАВОИЙ

Хуш қолғайсиз, устод! Устод дуоси
Шогирднинг дунёдин топган дунёси!..

Ҳирот қопқасидан карвон қўзғолди,
Самарқанд сарига вазмин йўл олди.

Карвонга эргашиб елар оқ тулпор,
Чашми гирён дўстлар юрагида зор.

Паҳлавон Муҳаммад вале шу замон
Бойқаро қошига отланди пинҳон.

Иккинчи қўшиқ

I

Оқ тулпор еладир чўли Қиёқда,
Ҳирот ҳам ўксиниб қолди йироқда.

Ўғлидан айрилган мушфиқ онадек,
Мунчоқ шодасида гавҳар донадек.

Кўҳи Сафед қолди изидан боқиб,
Бағридан кўзгудек Ҳерируд оқиб.

Кўҳи Сиёҳ қалби ўртаниб қолди,
Изидан термулиб кўзлари толди.

Карвон қўнғироғин жаранг-журунги,
Устамон тожирлар қизгин гурунги

Акс садо берадир тоғ домонида,
Япроқдай учадир чўл хазонида.

Машҳад бозорига файз берган суҳбат,
Фаранг бирла Румга қилиб саёҳат.

Дамашқу Бағдодни обод этади,
Кешу Самарқанду Шошга ўтади.

Бадахшон лаълию Бухоро зари,
Хитой чиннисию Кашмир сувсари,

Самарқанд қоғози, Хўтан бўёғи,
Кешнинг кимхобию Ургут пичоғи

Гурунг чорбоғини гулзордек безар,
Хаёлот элчиси оламни кезар.

Омади гаплардан юзлар ҳам голиб,
Дилларга сеҳрнок нашида солиб,

Тижорат мулкининг ақобирлари,
Нарх-наво бозорин муғомбирлари

Самарқанд китобин варақлашар бот,
Дарс олса арзийди дейдилар Ҳирот.

Чўлни обод этиб карвон қимирлар,
Сомон йўли каби изи жимирлар.

Симоби тўн ичра тожирлар бардам,
Аския бахш этар жонларга малҳам.

Навой кўнгли ҳам қушдай яйрайди,
Завқ билан аския тигин қайрайди.

Ва ҳазил наштарин санчади кўзлаб,
Гоҳ рақиб бағрини қўяди тузлаб.

Аския арқоғи узилган замон
Ҳеч кимга сездирмай улар бегумон.

У сўзга бўлса-да моҳир ва чечан,
Кўнглида ўзга дард қурар анжуман.

Руҳида яшайди бутун ўзга ҳол,
Йўлдошлар меҳрини тез этар ишғол.

Ўзга бир дунёда у олар нафас,
Кенг дунё кўринар кўзига қафас.

Дилозор лаҳзалар хаёлин бузар,
Нотинч юрагига алам ўтказар.

Дилига жо айлаб Машҳад илмини,
Умид бирла тутди Ҳирот илкини.

Отасин ер-сувин, ҳовли-жойини,
Жонлиғи: қўй-қўзи, оту тойини

Султон мусодара этганди қачон.
Шунинг-чун Навоий бесару сомон,

Отаси мулкига бўлиб умидвор,
Султон ҳимматига кўз тикмиш ночор

Дорус-салтанатга келиб неча кун,
Риоят тополмай, бағри бўлиб хун.

Мулозимат бирла умрин ўткарди
Ва лекин дўсту ёр кўнглин кўтарди

Абулқосим Бобир улкан боргоҳи,
Бир замон пойини ўпган даргоҳи

Ер билан топталди, бўлди унга ёт,
Энди қай кимсадан сўрасин нажот?

Гурбат ичра қолди шуаро умри,
Хуросон мулкининг буюк ғурури.

Бу олам аршидан қуёшдек ботди,
Шон-шуҳрат тожини гўё йўқотди.

Абулқосим Бобир тарафдорлари
Уясиз аридек елди сарсари:

Саройдан ҳайдалди, қиргин қилинди,
Бу ҳолдан Навоий бағри тилинди.

Бадахшон исёни олиб аланга,
Абусаид жони сизмасди танга.

Ҳиротга чўзганда олов тилини,
Эл бўғзига солди қонли қўлини.

Навоий кўнглига ҳамрозу ҳамдам,
Дўстлик бўстонида хуштабъ, мукаррам,

Бадахшоннинг шоҳи шоир Лаълийни
Ва унинг забардаст ёлғиз ўғлини,

Қиличдан ўтказди бешафқат Султон,
Қонланди лолазор янглиғ Бадахшон.

Бу исёнга ҳамроз шоир ўша дам,
Султоннинг кўнглига ёқолмади шам.

Узига нисбатан қўзғатса-да кек,
Абусаид илкин тиёлмади лек.

Не даҳшат! Кўрагон сулолалари:
Мирзо Улугбекнинг набиралари.

Буюк волидаси ҳибсада ётур,
Тахту-тож макрида бир-бирин чопур.

Бундоқ хунрезликдан шоир аламнок.
Адолат шамширин кўтариб бебок

Қалбидан сирқираб лахта-лахта қон,
Султонга арзини айтганди қачон.

Ва лекин чиқмади ундан бир садо,
Ҳақ йўлни ахтариб кўп чекди жафо.

Бедодликдан сабр косаси тўлди,
Зулм дарахтини қўпормоқ бўлди.

Мурувват илкига муҳтож Навоий,
Бошида офтобдек кулмади толе.

Чунки жондан азиз дўсти Бойқаро
Хуросон тахтини қиларди даъво.

У билан Навоий ҳамфикру ҳамдаст,
Бир мақсад йўлида жонлари пайваст.

Ҳатто тоғалари у билан ҳамдард —
Бўлишиб, яловин тутганди баланд.

Шерсифат Мирсаид, Муҳаммад Али
Элга дoston бўлди мардлик туфайли.

Бундан Абусаид хабардор эди,
Дилида аламу ўч бисёр эди.

Шул сабаб, Навоий тошмади қадр,
Аҳли баргоҳ этди ҳолига жабр.

Маҳрум бўлиб тамом ота мулкидан,
Хуросон ўртанди кўнгил мунгидан.

Топса-да дўст-ёрдан қадр илтифот,
Кўзига ёт бўлиб кўринди Ҳирот.

Лутфий маслаҳати кўнглин ёритди,
Бошидан гўёки дардни аритди.

Ҳирийда қолса-да ул зот бенаво,
Самарқанд тарафни кўрдилар раво.

Бўлиб қолган эди Ҳирот хатарнок,
Рақиблар дастидан дили эса чок.

Шоирга қасд этса бирор нобакор,
Лутфий ноласи ҳам қилмаяжак кор.

Устод насиҳатин кўрдию маъқул,
Осойиш излади Самарқанддан ул.

Ҳайрон бўлиб шоир кечмиш савдодан,
Қисмат айиргандай аҳли донодан,

Йўл босиб борадир кечаю кундуз,
Донолар — бу даштда қўл етмас юлдуз.

Юлдузлар Ҳиротда қолди дардсиниб,
Буюк орзуларнинг кўзгуси синиб.

Сароб чашмасида маҳзун жимирлар,
Шом еган ой каби хира чеҳралар.

Кўнгли дер: шоирим, қилмагин афсус,
Топталган ораудек хазон бўлар куз.

Даштаро қаламинг ожиз тасвирга,
Ҳижрон ҳам бор экан, нетай, тақдирда!

II

Файзиёб Маймана «Чаҳор боғи»да,
Булутдай товланиб ой чироғида

Тунади, йўл юриб ҳориган карвон,
Туяю тулпорлар мудрар бедармон.

Чорхари хонани қилгандек обод.
Шамнинг шуъласини таратар мишкот.

Аҳли тижорат ҳам ухлар мук тушиб
Ва лекин саҳарга файз-шукуҳ қўшиб.

Кўркам хона ичра Навоий бедор,
Қоғозга тўкилар дарди бешумор.

Бир ғазал домига илинган кўнгли,
Бу дарддан титрайди хоманинг нўғи.

У шамдек ёнадир дўст фироқида,
Илҳомга ошнодир тонг қучоғида.

Навоий ихрожин эшитган замон,
Бойқаро қалбидан сирқиб кетди қон.

Вале дўст изидан барқдек елди у,
Тонгда Майманага етиб келди у.

Дилида Навоий меҳрин ардоқлаб,
Ун чоғлиқ навкар-ла дўстин сўроқлаб,

Бойқаро боғ аро бўлур намоён,
Жисм аро жонида яшар зўр армон.

Унга пешвоз чиқди боғбон чол ногоҳ,
Бойқаро ўзини этмасдан огоҳ,

Таъзим бирла боғбон қошида турди
Ва дўсти Навоий ҳолини сўрди.

Чолнинг чеҳрасидан ёғилдию нур,
Навоий қошига бошлади масрур.

Эшикни ланг очиб, боқди-да маъсум,
Дилда туғён билан этди-да таъзим,

Севинч ўти қоплаб унинг кўзини,
Шоирнинг бағрида кўрди ўзини.

Кўзлардан сочилур алам тўла ёш,
Бедаво бир дардга берса-да бардош,

Киприклар учида биллурий шабнам,
Икки дўст қалбини тирнайди алам.

Юзларида маъюслик изи кўринур,
Қалблари ҳаяжон домида турур.

Жонлари қолгандир икки ўт аро,
Ҳайратли сукутни бузар Бойқаро.

ҲУСАИН БОЙҚАРО

Алишер, огоҳмен борки савдодин,
Нетайким, чиқмади бошим ғавғодин.

Паҳлавон Муҳаммад айлади баён,
Сияни-да оқибат этдим саргардон.

Хабардор эурсиз, Таршиз, Нишопур
Устинда яловим голиб нур сочур.

Осойиш топмишдир Машҳад, Абивард,
Азизим, Ҳирийсиз чеҳрам бўлгай зард.

НАВОИЙ

Мақсадни бир йўла этдингиз ошкор,
Оқибат не бўлур — ўйламак даркор.

Хуросон тахтига адолатпеша
Подшоҳни эл-улус истар ҳамиша.

Улусга суянмай тортсангиз лашкар,
Елга учиб кетгай улуг ораулар.

ҲУСАЙН БОЙҚАРО

Алишер, билурсиз, улус мен тараф,
Улуснинг ишончи — менга зўр шараф.

Ҳилолдек жилмайсин сизга ҳам толе,
Руҳингиз сийласин Ҳирий шамоли.

Қўлласин, падари бузрукворингиз,
Энг мушкул дамларда — мададкорингиз.

Ул зотнинг меҳридан бўлиб баҳраманд,
Лутф бирла эсламиш шаҳри Самарқанд.

Амир Султон Ҳасан дўстдир қадрдон,
Сиздан хабар топса, йўқлағай шу он.

НАВОИЙ

Падарим ул элни севарди ғоят,
Тонггача этарди менга ҳикоят.

Самарқанд тавсифи тилинда эрди,
Дўстлари — офтобдек дилинда эрди.

Абулайс суҳбатин қўмсаб умрбод,
Амир Арҳангийни айлар эди ёд.

Қисмат китобига неки битилмиш,
Кимсага ўқимоқ азал фарз эмиш.

Шоҳ билан гадо ҳам фарзанди башар,
Вақт келиб, қисмати бўлгай баробар.

Бевафо дунёда мўл эрур ҳунар,
Кўргаймиз, кўзумиз тирик бўлса гар.

Одамзод дунёга бўлмағай устун,
Ризқини териб еб, кетгуси бир кун.

Ҳаёт ошиғидур то инсон тирик,
Умр — ўткинчидур, умр — югурик,

ҲУСАЙН БОЙҚАРО

Алишер, кўнглумға солмишсиз ларза,
Ёдимда яшағай ҳаргиз бу лаҳза.

Барги хазон янглиғ титрамиш жоним,
Сизсиз кўкни ўртар меним фиғоним.

Найлайин, фурсатим оёқлаб қолмиш,
Ҳижрон ўти дилда аланга олмиш.

Яловим кўтаргач Нишопур томон
От қўймоғим даркор, дўсти жонажон!

НАВОИЙ

Азизим, фақирни этмишсиз хурсанд.

ҲУСАЙН БОЙҚАРО

Сизни шод қутлағай аҳли Самарқанд.

НАВОИЙ

Ғолиб яловингиз тушмасин илкдин.

ҲУСАЙН БОЙҚАРО

Кўнгулни узмангиз туғилган мулкдин.

НАВОИЙ

Имоним кафилдур, бош бўлса омон,
Йўқлаб туражакмен сизни бегумон.

ҲУСАЙН БОЙҚАРО

Саломат қайтурсиз, топурмен чора,
Хуросон толеи бўлмағай қора.

...Офтоб олам узра сочганда шарор,
Айрилди армонли икки дўст ночор.

Танбур нола қилди қай бир даргоҳдан,
Маймана бир титраб тушди «Чоргоҳ»дан!

УЧИНЧИ ҚУШИҚ

Ургут тоғларининг этакларида,
Тўнлари товланиб офтоб зариди,

Сайёҳлар боғларга боқишар ҳайрон,
Бешикдай тебраниб бормоқда карвон.

Юраги ўртаниб дўстлар дардида,
Карвонга кўрк берган от эгариди

Навоий ўртаниб хаёлга чўмар,
Нафосат мажлисин завқини қўмсар.

Хаёл кўзгусида жонланар Машҳад:
Камол Турбатий ва Ҳожа Муҳаммад

Бўлмаса, ғурбатда кечарди жони,
Кунфаякуи бўлур эрди армони.

Султон Абусайд дағдағасидан,
Кетдию мадраса бўсағасидан

Кўнглини титратди ҳазин бир оҳанг,
Нотавон хасталик жонга солди чанг.

Гоҳ кезди ул жунун маҳалласида,
Гоҳ кўнгли қон бўлди ғам қафасида,

Бўйнига разиллар шапалоқ урди,
Бошиға болалар тошлар ёғдирди.

Гоҳ Машҳад элининг ситам — оҳидан,
Гоҳ Жибол қулласи оромгоҳидан

Саҳрога бош уриб, сувсиз туюқди,
Ғурбат дарёсида бенажот оқди.

Ғариб халойиққа қўшилиб хаста,
Кўнгил орзулари бўлиб шикаста,

Ҳиротдан иноят излаб, топмади,
Меҳрибон кимсани, бўзлаб топмади.

Ғанимат дамларни кеткизмай зое,
Паҳлавон Муҳаммад бирла Навоий,

Кўнгилда ихрожнинг дардини сезиб,
«Боғи Сафед» аро юрганда кезиб,

Сув кўва кўтарган бир бечораҳол,
Юсуф деган кимса: нонимни ҳалол

Егани қўймас, деб сўраб раият,
Сарой аҳлларидан этмиш шикают.

ЮСУФ

Азизим, Алишер, тутгайсиз маъзур,
Паҳлавон бирла биз ошно бир умр.

Элга сув узатиб, умри нотавон
Утиб кетмакдадур беному нишон.

Кун бўйи еламен бозорма-бозор,
Иўқ эрса, на қилай, тебранмас рўзғор.

Оёғим ялангу либосим юпун,
Оби наҳр бирла кечирамен кун.

Бозорда учратиб бугун бир вазир,
Бир танга бермасдин, титратиб зир-зир,

Қуйиб олиб кетди сувни кўзамдин,
Иноят сўргали борсам Мирзодин,

Ясовуллар тўсди йўлимни, нетай.
Сизга айтмай дардим кимга ҳам айтай.

Боргоҳ остонида бағрим доғланди,
Жигарим пичоқсиз лек чавақланди...

Навойи ғазабнок ўйланиб қолди,
Сўнг дилда борини ул тўкиб солди:

НАВОИЙ

Уксиманг, Юсуфбек, чарҳдур кажрафтор,
Султондин иноят кутмангиз зинҳор.

Тенгри кўрсатмасин сизга турқини,
Елғиз гўр тузатгай, дерлар, букрини.

Ит ҳам эгасига ўхшайдур, ахир,
Сизга Султон феъли эмасми зоҳир.

Беҳуда ранжибсиз вазирдин, Юсуф,
Хуросон юртида ул сайраган куф.

Гадое ки нон аз дари шоҳ жуст,
Вибойд зи оби худаш даст шуст¹.

Саройдин мурувват ахтарманг ҳаргиз,
Сув келтирган кимса элгадур азиз.

Олмасун оҳингиз дилда аланга,
Сизга эҳсон ўлғай, мана, бир танга.

ЮСУФ

Алишербек, тангри қўлласин сизни,
Хуросон ёд айлаб ашъорингизни,

Номингиз эл аро этсун сарафроз
Ва ўлсун Лутфийдек умрингиз дароз!

...Навойй ҳадясин суртиб кўзига,
Дуо бирла қўлин тортиб юзига,

Севинчдан минг қуллуқ қилганда Юсуф,
Шоирнинг қалбида қолди таассуф.

Яна бир воқеа ёдига тушиб,
Силсила сингари дардлар туташиб,

Навойй кўнглидан ҳузур йўқолди,
Жисм аро жошида ўтлар қўзғолди.

Жума намозидан қайтаётган он
Аёлманд гадони кўриб ломакон —

«Муфарраҳ» кўчасин бир бурчагида,
Раҳму шафқат айлаб, ул чўнтагида —

Бўлган бир тангани олиб шу замон,
Бечора кимсага узатгани он,

Гадонинг юзлари бўлиб иштиол,
Шоирга тилади ёрқин истиқбол.

Бу ҳадя — Навойй ҳамёнидаги
Сўнги танга эди. Дўстлар кўмаги

Жонга аро кирди — юз бериб ихрож,
Сафарда ҳеч кимга бўлмади муҳтож.

Хаёл кўзгуси бир тилсимга ўхшар,
Яна хотиралар ёдига тушар.

Жайхун кўпригидан ўтдию карвон,
Вир оқшом Термизни айлади макон.

Тошқин дарё солди дилига туғён,
Оромин йўқотиб қўйди гўё жон,

Дарё бўйидаги дилкушо диёр
Ҳаким Термизийдан сўйлади ашғор.

Нахшоб дашти этди қалбини гирён,
«Сув бер!» — деб пойини ўпди биёбон,

Кеш этди Навоий кўзларини лол,
Оқсарой ҳуснидан лол эди хаёл.

Қошида қад ростлаб сарбаланд тоғлар,
Унга сув узатди хушхон булоқлар.

Жаннат дараларда қушдай яйраб жон,
Юксак чўққиларга боқди серармон.

...Чорбоғда дам олгач, карвон қўзғолди,
Кенагас даҳаси кузатиб қолди.

Тошкесар бекатин ўтди-да карвон,
Соллониб йўл олди Самарқанд томон.

Сўлда — кун ботишга чўзилган тоғлар,
Ўнгда — чўлга туташ кичик қишлоқлар.

Чўл ўзи аслида бир тошлик йўлдир,
Эл эса лек уни «Миср чўли» дер.

Чўл уфқидан яна боғлар бошланур,
Боғлардан шаҳарга қадам ташланур.

Ярим ой йўл юриб толиққан карвон,
Сўнгги манзил сари елар бедармон.

Навой кўзида умид тўла нур,
Қалбида оташин туйғулар ёнур,

Маҳлиё боқар ул оқ тулпориди,
Балки, улус васфи — дил ашъориди!

Самарқанд боғларин олтин кузида,
Тасаввур чашмасин биллур кўзида

Кўкўпар «Улуғбек» кўрсатур жамол,
Кумуш мезон каби учар ўй-хаёл.

Оқ масжид мавзеси боқур кузатиб,
Дилларда ғаройиб ҳислар қўзғатиб.

Севинчдан кўзлари ёшли Мўлиён,
Карвонни қутлайди боғу хиёбон,

Улуғбек шаҳрига боқур Навой,
Ҳаяжон наҳрида оқур Навой.

Руҳобод кўксида осмонга пайванд —
Гўримири гумбази! — Салом, Самарқанд!

Тўртинчи қўшиқ

Самарқанд уйғонди фараҳли хобдан,
Жамоли нурланди зарваш офтобдан.

Бағрини яйратди Кўҳак шамоли,
Кун бўлиб балқиди бошида толе.

Ёғдуга чўмилди мусаффо боғлар,
Кузакка роз айтди хазон япроқлар.

Масжиди Муқатта ҳувиллаб қолди,
Регистон майдонин тинчи йўқолди.

Улкан карвон сарой Мирзойида ҳам
Кумуш ҳаририни йиғди субҳидам.

Ҳирот карвонидан олгали хабар,
Тожирлар йиғилди излаб сийму зар.

Регистон майдонин остонасида,
Мирзойининг кўркам чойхонасида,

Навоий нонушта айлаб, хушкалом,
Каттаю кичикка кўрсатиб киром,

Самарқанд сайлига шаҳдам отланди,
Довруқли шаҳарни кўргали ёнди.

Кўнглида қўзғолган сирли ҳаяжон
Ўтида сурурдан энтикарди жон.

Жаҳоннинг сайқали аталган шаҳар
Тузини тотмакка бўлмиш муяссар!

Дунёда бормикин бундан зиёд бахт,
Шоирга ёрмикин бунда бунёд бахт?!

Улуғбек хонақоҳи меҳрини тортар,
Масжиди Жумадан севинчи ортар.

Ироқи дўппидек Чорсу гумбази,
Меъморлар ҳунарин эрур мумтози!

Даҳанин наҳангдай очмиш дўконлар,
Возорга кўрк бермиш пўлоти нонлар.

Тожирлар бошида кулгандек ахтар,
Кўкларга кўтариб молини мақтар.

Атласми, банорас — нима десанг бор,
Нархидан ёқасин ушлар харидор.

Чорсуга кўрк бериб ароба қатнар,
Қўғирчоққа ўхшар ясоғлиқ отлар.

Навоий лол эрур гумбаз остида,
Қулоғи карахтдай шовқин сасида.

Эгнида ҳиротий хилъати аҳзар,
Дилида Кўҳакдин илҳоми аҳгар.

Антиқа бозорда ором топмай жон,
Ул тишга отилди... Қадим Регистон

Хокини этгандек кўзга тўтиё,
Улуғбек қасрига боқди маҳлиё.

Мадраса қошида ул мисли суврат,
Чанқоқ кўзларида бир олам ҳайрат.

Ҳайрат тоғдай босиб, фикрин лол этар,
Ифтихор шуъласи юзин ол этар.

Анвои рангларга ахтарар тимсол,
Нақшу нигорларда эрийди хаёл.

Олтин бешик янглиғ илму ҳунарга,
Кошинкор пештоғи чўлғаниб зарга,

Маърифат даргоҳи ўпмиш осмонни,
Ҳайратга чўмдириб азиз меҳмонни.

Вуюк миноралар этгандай хитоб,
Меъморлар наслидан сўзлар бобма-боб.

Кўнглин рўшно айлаб Машриқ маёғи
Мадраса зинасин ўпмиш оёғи.

Қалбида шарора, руҳи чароғон,
Кўзига бебаҳо кўринар жаҳон.

Бир лаҳза ёд этиб Улуғбек руҳин,
Илм кўзгусида кўрар шукуҳин.

Ҳар ҳужра, гўшадан келар нафаси,
Акс садо бергандек гумбаздан саси.

Арғувон ғиштлардан кетмаган оҳар,
Мунажжим изларин кўзига сураб.

Ва аста тиз чўкиб бўлур деб савоб,
Мадраса остонин этади тавоф.

Навойи кўнглида ушалиб армон,
Пўртана тинади, сукут ҳукмрон.

Сукут ичра вале тўлиб гурурга,
Мардона йўл олур Гўри Амирга.

Руҳобод кўксиди сирли товланиб,
Офтобнинг нурида ранглари ёниб,

Гўримир гумбази кўкка чўзмиш даст,
Маҳмуд Исфаҳоний жонига пайваст.

Борлигин забт этиб сеҳрнок тугён,
Гумбаздан кўз узмас шоир серармон.

Камалак кошинлар силсиласидан,
Ранглар оҳангининг замзамасидан

Қалбида қўзғолиб ўтли ифтихор,
Қутлуғ зиёратни ётур ихтиёр.

Нақшин дарвозада этиб хуш таъзим,
Навойга пешвоз чиқур мулозим.

Шоир мақбарага киради маъюс,
Қабрлар бошида туради маъюс.

Салафлар руҳига ўқиғач дуо,
Мулозим оҳиста сўзлайди бурро:

«Бу Мирзо Улуғбек, бу Амир Темур,
Мана бу — Муҳаммад Султон қабридур.

Мунажжим устоди бу ерда ётур,
Хоксор умри жаҳон умрига татур.

Темурнинг бошида раҳнамо падар —
Мирсаид Барака, қабри — мўътабар.

Яшм тошин қўйиб бобо қабрига,
Улуғбек бош эгди унинг амрига.

Мана бу — Мироншоҳ, мана бу — Шоҳруҳ,
Мармар лавҳасинда олий бир шукуҳ.

Муҳаммад Султонни севарди амир,
Ул жангу жадалда эди баҳодир.

Султон ворис эди амир тахтига,
Афсуским, чанг солмиш ўлим бахтига.

Бир олий мақбара қилинг, деб бунёд,
Набира руҳини этмак бўлмиш шод.

Султонга аталмиш ушбу мақбара,
Амирни бағрига олмиш сўнг карра.

Буюк бобосидан бўлсин деб ризо,
Ёнига қўйилмиш Улуғбек Мирзо.

Илму ҳарб туғини тутиб музаффар,
Мангулик уйқуси бўлмиш муяссар*.

Мулозим сўзлари вазмин, улуғвор,
Навоий қалбида дард бирла озор.

Сукунат қаъридан ул чиқмиш тишга,
Бу унут бўлмас дам ўхшайди тупга.

Қадамлари вазмин, эгилган боши,
Кўзида филтиллер маъюслик ёши.

Руҳида ҳукмрон тамом ўзга ҳол,
Ўйлари тизгинсиз, паришон хаёл

Бибихоним сари бўлмиш равона,
Зеҳнини банд этмиш ажиб афсона.

Бир қасри олийким, Мапприқда танҳо,
Бисотин бахш этмиш гўёки дунё.

Меъморлар ҳунарин буюк ёдгори,
Қадим Самарқанднинг кўрки, виқори!

Тўрт юксак минора осмонга пайванд,
Юлдузлар шаҳарга боқар орзуманд.

Масжиди муқаддас солмишдир довруғ,
Боши узра офтоб — кўтарилган тур.

Навобий завқ билан қилиб томоша,
Кониғил томонга ўтур боғ оша.

Меъмор ҳунарини этгандек кўз-кўз,
Шоҳизинда қутлар шоирни бесўз.

Юксакка чорлайди ғиштин зиналар,
Пойига тутади кифтин зиналар.

Мармар қабрларнинг туриб бошида,
Замонлар сукутин тинглар осуда.

Кўрагон авлодин зиёрат қилиб,
Қисмати башардан юраги тўлиб,

Боғи Дилкушони четлаб ўтар ул,
Расадхона сари ошиқар кўнгил.

Бир ҳовуч сув ичиб Обираҳматдан,
Умрига розидек ушбу ҳаётдан,

Уч ошёна кўркам қасрга мафтун,
Қалбининг кўзи-ла термулар беун.

Жаҳоннинг сайқали — бул Нақши Жаҳон
Навобийга сўзлар бир қутлуғ дoston.

РАСАД НИДОСИ

Икки жаҳон аро балогардонман
Ва илми нужумга сирли маконман.

«Зижи Кўрагоний» бешигидурмен,
Фалакнинг заминий эшигидурмен.

Улуғбек нигоҳи тушган ситора,
Нажот иалагандек боқди дилнора.

Ақл чироғидан нурланиб осмон,
Кўз етмас тилсимдан дур этди эҳсон.

Мунажжим топинган қутлуғ меҳробмен,
Кўҳакда порлаган илми офтобмен.

Офтоб тутилса-да қораймас асло,
Мўйсафид бўлса-да тутмагай асо.

Найлайин, бошимда чархи кажрафтор,
Тегирмон тошини ўйнатар хунхор.

Кўксимга тегдию санги палахмон,
Ногирон кимсадек юрагимда қон.

Тариқдай сочилиб кетди олимлар,
Аҳли дин ситамгар кўксим тилимлар.

Дардимни сўзласам, нетай, жон йиғлар,
Надур жон, балки, икки жаҳон йиғлар.

(Расад нидосини тинглаб шу фурсат
Сўзламиш соябон Муҳаммад Фикрат).

МУҲАММАД ФИКРАТ

Кўзимга сурурмен расад хокини,
Сиз учун ситурмен кўнгил чокини.

Мирзо Улуғбекдек маърифатпарвар,
Адолат пешвосин кам кўрган башар.

Тахти ҳам, гожи ҳам шул расад эди,
Ситора Ширину ул Фарҳод эди.

Расадга парвона эди шабу рўз,
Бундан зиёд анга йўқ эди нуфуз.

Расад корхонаси, хобгоҳи эди,
Фалакка маҳлиё нигоҳи эди.

Хаёлин олганди самовий манзар,
Чашмига қўнганди сирли юлдузлар.

Мени манзур кўриб, қиблаи олам,
Кўнглум кулбасига ёққан эди шам.

Соябон тайинлаб, этганди мақсад:
Бепаноҳ қолмасин даргоҳи расад.

Улуғбек мақсадин келтирдим бажо
Ва этдим расадга умримни фидо.

Қутлуғ остонига қўндирмадим гард,
Хоксор мунажжимдек ўлдим фалакгард.

Али Қушчи бирла Румий то саҳар
Менсиз солмас эди самога назар.

Шом саҳар парвона ўлиб қошинда,
Фалакнинг савдосин кўрдим бошинда.

Нақши жаҳон ичра зичга бериб нақш,
Нужумга этмишлар умрларин бахш.

Алар бошин силаб Улуғбек ҳазрат,
Гоҳида айларди даврондин ҳасрат.

Енг ичида яроқ тутиб аҳли дин,
Қуюндек қўзғолмиш бир зимзиё тун.

Тандин жудо айлаб мунажжим бошин,
Сўндирмиш маърифат порлоқ қуёшин.

Эмдиким офтобмас мунда ёнур шам,
Бул шамнинг чашмида олам-олам ғам.

Али Қушчи кетмиш бош олиб дардманд,
Изидин қон йиглаб қолмиш Самарқанд.

Самарқанд шуқуҳи соврилмиш кўкка,
Булутлар соясин солмиш Кўҳакка.

Расад чироғини сўндирмай, вале
Соябон эрурмен Мирзо туфайли.

...Сайри расад сари бошлар соябон,
Навоий кўзида ҳайрат ва армон.

Юлдузлар жадвали ақлин этар мот,
Хаёлин сеҳрлар сўнгсиз коинот.

Улуғбек руҳини тутиб мукаррам,
Зинадан зинага қўярди қадам.

БЕШИНЧИ ҚУШИҚ

I

Навоий қалбида эзгу бир армон,
Нотаниш шаҳарда кезди саргардон.

Муҳтожлик жонини ўртаган сари
Дилига санчилди ҳижрон наштари.

Кўнглини ёришга тополмай бир дўст,
Танҳолик домида бош эгди маъюо.

Фикрини чулғади минг турли савол,
Оромин ўғирлаб олди ўй-хаёл.

Неча кун ғариблик кўрсатди зулм,
Танҳолик даштида кўп кўрди зуғум.

Борай деса йўқдир бир таниш даргоҳ,
Бир ҳамроз кимса йўқ ҳолидан огоҳ.

Лабиҳавз даҳаси қароргоҳ эрур,
Шамолга учгандек ўтмоқда умр.

Самарқанднинг гўзал хотиралари
Наҳотки, алдаса сароб сингари.

Ундан ҳол сўрмасдан каттакон шаҳар
Ўзининг ташвиши, дарди-ла яшар.

Кимнинг оёғига бош уриб, ҳайҳот,
Мусофир Навоий сўрасин нажот.

Ким унга раҳнамо, соябон бўлғай,
Йигитлик фаслида меҳрибон бўлғай.

Ўтнафас шоирни чорлар қай даргоҳ,
Ё малҳам бўлурми кўнглига боргоҳ?

Азиз падарининг биродарлари
Ғурбатда бўлурми умрин навқари?

Дардманд юрагига излашиб даво,
Бошини силарми? Бу ҳам муаммо.

Унутган эрсалар падарин агар,
Қайси йўл билан ул изига қайтар.

Сўнгра бош кўтариб юради қандоқ,
Ёришмас кўнглига ёқса ҳам чироқ.

Амир Султон Ҳасан Арҳангийга ё
Айтсунми, дилида недир муддао.

Дўстлигин унутган бўлса-я наҳот,
Йўқ, ундоқ эмасдур, ул нажиб бир зот.

Ё фақиҳ Абулайс қошига бориб,
Дардини айтсинми, маҳзун ёлвориб.

Илм истаб келмишдир, йўл босиб узоқ,
Аллома этурми толеин порлоқ.

Падарин руҳини шод этса агар,
Мадраса даргоҳин кўрар муяссар.

Кўнгил орзусига бўлмаса қанот,
Қаён ургай бошин, нотинч-ку Ҳирот!

Ё Аҳмад Ҳожибек айласа карам,
Олий ният бўлгай қалбига ҳамдам.

Султон Аҳмад Мирзо боргоҳидан ё
Мурувват сўрсинми?.. Неча муаммо

Навоий кўнглига солади ғулу,
Тунлари қочади кўзидан уйқу.

Кундуз эса кезар шаҳарни маҳзун,
Орзулар чамани бўлгандек кукун.

Бу шаҳри азимда мадраса бисёр,
Қай бири шоирни айлар бахтиёр?

Буюк виқор билан турар, ўпиб кўк:
Мирзо Улуғбеку Аҳмад Ҳожибек —

Остонасин ўпмак бўлса муяссар,
Андухидан балки қолмасди асар.

Балки олар эди ишлари барор,
Дўсту ёр сўзига бўлмас эди зор.

Унут бўлар эди мусофирлик ҳам,
Тарк этиб кетарди кўнглини алам.

II

Шикаста қанотин ёйди шабистон,
Сукунат қўйнига чўмди Регистон.

Кўҳакдан эсгандек эпкин сарсари,
Боғларда судралди салқин тун бари.

Қозонга мўлтираб қўнгандек учқун,
Кўкда ҳам юлдузлар жилмайди беун.

Нилранг миноралар нақш — нигорида,
Мирзо Улуғбекнинг кўрк — виқорида,

Ой кўзгу ахтариб боқди жилвагар,
Симобдек титрайди зарқал шуълалар.

Гўримир гумбазин камалагида,
Кўксарой қасрининг сирли рангида

Нур бўлиб порлайди меъморлар жони,
Тун билан талашар элнинг фигони.

Бибихоним кўшкин чорминораси,
Улуғбек расадин ҳар ситораси

Рамзи хитоб янглиғ эл достонига,
Роз айтур самовот қақкашонига!

Шоҳизинда ғиштин зиналарида,
Афросиёб хароб сийналарида

Нурдан кўзи кўрдай судралади тун,
Қаро ридо кийиб кезади маҳзун.

Шабистон наҳрида тин олар шаҳар,
Кимсасиз, ҳувиллаб ётур кўчалар.

Боғлар аро наргис кўзин юмса ҳам
Бир ғариб кулбада ҳануз сўнмас шам.

Навоий дардига ҳамроздир хома,
Ғамангез ашъори этгандек нола

Кўз ёшин тўкади қоғозга дово
Ва шоир қалбига излайди нажот:

«Менга неча нав ўлди бечоралиғ.
Ки олдимга тушди бу оворалиғ.

Ки бўлмоқ ватан ичра душвор эди,
Кўнгулга жоло дафъи озор эди».

Дўсту ёр сужбати қўмсаб Навоий,
Қар сўзга жонини қилиб фидойи,

Милт-милт ёнган шамдай эриб дард — ғами,
Кўнгил ҳасратидан сўзлар қалами:

«Бу мулк аҳли ул элга зору асир,
Бўлур наҳбу яғмо калилу касир.

Менга бу эл ичра не бир ҳамдаме,
Ки бир дам икковлон дейишсак ғаме.

Не бир ҳужраким, ком топғай кўнгул,
Даме анда ором топқай кўнгул.

Етишса ўлум ранжи беморлиғ,—
Сув бергунча қилмай биров ёрлиғ.

Сув бермак неким, зоҳир айлаб ғулу,
Олурға агар бўлса жонимда сув».

Даврон бедодлиги, зулм ва бидъат,
Жисм аро жонига чанг солган ғурбат,

Бешафқат тақдирдан дили яролиқ,
Ҳаёт чарбоғида бахти қаролик.

Навоий қалбида бергандек нидо,
Қуйма мисраларда бўлар эди жо:

«Бировга неча ғурбат изҳор этиб,
Чу бир ерда кўп тургузиб хор этиб.

Бировниким, айлаб бир эл ичра хор,
Анга чора айлаб ул энди фирор».

Навоий қалбида ўтли туйғулар,
Дард билан қоғозга дурдай тўкилар.

Машҳадда кечирган кунларин қўмсаб,
Дўст билан бахтиёр тунларин қўмсаб,

Уртанган кўнглига таскин берар гоҳ,
Гоҳ эса оташнок дилдан чекар оҳ.

Самарқанд мулкидан топмай бир ҳамроз,
Саййид Ҳасанни ул айлар сарафроз:

«Жамол ичра тонг боши ноҳиддек,
Камол ичра туш вақти хуршиддек.

Вафо анга пеша, саҳо анга фан,
Вафою саҳо кони Саййид Ҳасан.

Зиҳи равзадин хулқинг ортиқ баса,
Келиб боғи қадрингда тубо хаса.

Чу сенсен букун олам аҳлида фард,
Ки ҳолин де олғай санга аҳли дард.

Мангаким видодингга хурсандмен,
Жанобингга шогирду фарзанд мен».

Ардашер васфини битиб дилафкор,
Ғамгузор саҳарга термулар бедор.

Яна кўз ўнгида жонланар Ҳирот,
Зулму истибдоддан тўлғанар бот-бот.

Султон Абусаид — манфур ва қаттол,
Темурий наслидан чиққан бир дажжол,

Қавму қариндошин сира қилмай фарқ,
Уларни этмоқда ўз қонига фарқ.

Даҳшатли манзарлар бағрини тилар,
Тахт талаш жангидан кўнгли эзилар:

«Элида кишилиқдин осор йўқ,
Шароратдин ўзга падидор йўқ.

Не эл, не киши, балки шайтону дев,
Келиб барчага даъб бедоду рев.

Бўлиб ломакон сатҳидин хонлари,
Адам мулки буғдойидин нонлари.

Қаро пул учун айлабон қатл фан,
Ўлуктин тамаъ айлаб. аммо кафан.

Ўлум келса бир зори бедил сари,
Мадад айлабон лек қотил сари».

Навоий ҳолатин этаркан рақам,
Фориг бўлар эди кўнглидаги ғам.

Ва лекин ҳаётда ема дея панд,
Икки нарса этар хаёлини банд:

Бириси узлатдир, тарки дунёдир,
Бириси — адолат, роҳи рўшнодир.

Икки йўл бошида турар Навоий,
Икки хил уфқни кўрар Навоий.

Биринчи йўлдан ул силтади қўлни
Ва матлуб кўрди ул иккинчи йўлни.

Ҳаёт машаққати, зарбаларига,
Жонига чанг солмиш ларзаларига

Умрбод кўксини қалқон этгали,
Ғазал офтобига осмон этгали.

Олий ниятларни дилда этиб жо,
Халқ учун, юрт учун яшаб доимо,

Адолат яловин баланд тутмакка,
Авлоддан-авлодга олиб ўтмакка

Аҳд қилди тонг отар чоғи Навоий,
Ардашер суянган тоғи — Навоий:

«Агар ўлса бу йўлда умрум талаф,
Чу бу йўлдадир ул ҳам эрур шараф.

Ва гар бўлсам ўз комима баҳраманд,
Сиҳи мулки жовиду бахти баланд».

Субҳидам, номага қўйиб сўнг нуқта,
Навоий дард билан кўчирди оққа.

Хира шам қошида ўқигач такрор,
Ҳиротга юбормак этди ихтиёр.

Лолагун шафақдай бағри бўлиб қон,
Ул маҳзун йўл олди Мирзойи томон.

ОЛТИНЧИ ҚЎШИҚ

Лабиҳавз даҳаси азалдан машҳур,
Ҳунару санъати эл аро манзур.

Заргару муҳандис, наққошу меъмор,
Шоиру, рассому, ҳофиз, бастакор

Лабиҳавз довруғин кўтариб баланд,
Санъатни айламиш жонига пайванд.

Муборак зотларни қутлаб Лабиҳавз,
Бахш этмиш умрлар гулшанига файз.

Лабиҳавз боғида Дақиқий илк бор,
«Шоҳнома»га қўймиш олтин пойдевор.

Саккокий елдириб қалам отини,
Мадҳ этмиш Улуғбек салтанатини.

Қосим Анвар кечиб айши жаҳондан,
Назмига жон берди ишқи жонондан.

Лутфий иншо айлаб «Гул ва Наврӯз»ни,
Элга манзур этмиш туркона сўзни.

Жомийни маҳлиё айлаб хуш оҳанг,
Дурафшон назмига бермиш турфа ранг.

Лабиҳавз шукуҳин сўйлаб Самарқанд,
Оламини ўзига қилмиш орзуманд.

Не бахтким, неча кун кезиб ломакон,
Лабиҳавз файзидан баҳра топиб жон,

Ардоқли бастакор Жамшид Садоий
Даргоҳидан паноҳ топмиш Навоий.

Не ажаб, бу қутлуғ даҳада ул ҳам
Улуғ кишиларга бўлса ҳамқадам.

Мана неча кундур соҳиби хона,
Шоирни этмоқчи ғамдан бегона.

Дарднок ғазалига ҳазин бир наво
Басталаб, кўнглига ахтарар даво.

Навоий миннатдор бўлиб нақадар,
Садоий қалбидан теради гавҳар.

Мовароуннаҳрда машҳурдир бу зот,
Халойиқ кўнглига манзурдир бу зот.

Бу зотнинг куйидан аҳли шуаро
Завқ олиб, ғазалга берар зеб, оро.

Қай ғазал Садойи дилин этса банд,
Ул бўлур бир умр қалбларга пайванд.

Шуаро ғазалсиз келмас қошига,
Ҳурмати беқиёс куй наққошига.

Мавлоно Мирзобек билан эса ул
Санъат гулшанида отаю ўғил.

Мирзобек ғазали Садойи сабаб
Қўшиқ осмонида турибди порлаб.

Икки дўст туфайли ўтар шўху шан,
Аҳли санъат қурган базму анжуман.

Мирзобек сафардан қайтган кунидеъ,
Қошига йўл олди Садойи муштоқ.

Навойи келганин айлаб хабардор,
Навқирон шоирни этди бахтиёр.

Мирзобек қалбини чулғаб қаяжон,
Отланди Садойи даргоҳи томон.

Садойи ҳовлисин бир кунжагида,
Шохлари пайваста ўрик тагида,

Ораста кулбада Навойи маҳзун,
Дардли хаёлларнинг домига тутқун.

Қалам билан давог бўлиб улфати,
Қоғозга тўкилар кўнгил ҳасрати.

Мирзобек ҳовлига кирганда хумор,
Уйида йўқ эди, афсус, бастакор.

Уй бекаси билан сўрашиб хуррам,
Хилват кулба сари ул қўйди қадам.

Беозор чертилди эшик ногаҳон,
Кўнглини ларзага солиб ҳаяжон,

Навоий ўрнидан сачраб қўзғолди,
Кулба остонида ҳайратда қолди.

Қошида бир йигит турарди ўктам,
Навоий ҳол сўраб, қўл узатган дам,

Тавоф этмакка ул аста эгилди,
Навқирон қомати таъзимга келди;

— Ассалом, Навоий! Шаҳримиз пешкаш,
Сиздек бир шоирга эл эрди аташ.

НАВОИЙ

Қуллуқ.... Кулбамизни қилгайсиз обод,
Сиз бирла бу ғариб кўнгул бўлғай шод.

Азизим, кўрмасин умрингиз завол,
Бул тараф учирмиш сизни қай шамол?

МИРЗОБЕК

Амир Султон Ҳасан Арҳангий ўғли
Мирзобек эрурмен, ғазалга кўнгли

Азалдан мубтало навқаламдурмен,
Зиёрат этмакдин шодмон эрурмен.

Мавлоно Садоий бўлиб ғоят шод,
Сиздан хабар берди, муҳтарам устод!

НАВОИЙ

Ташаккур, фақирни этмишсиз хурсанд,
Бошига кўтарсин сизни Самарқанд.

Садоий фахр ила сўзламиш сизни,
Барқдек порлоқ кўрмиш юлдузингизни.

Амир хусусида хушкалом бисёр,
Умрингиз умрига ўлсун пойидор.

МИРЗОБЕК

Кўнглумга ўт ёқди хушкаломингиз,
Қувончга чулғади эҳтиромингиз.

Не бахтким, сиз бирла кўришдим дийдор,
Бул нурли оқшомдин кўнглим миннатдор.

Амир ёдлар доим падарингизни,
Тилидан туширмас ашъорингизни.

Боги Дилкушода ул табаррук зот
Суҳбати амирни этган экан мот.

НАВОИЙ

Падари бузруквор сўзлари ҳамон,
Кўнглумда яшайди бўлиб зўр армон.

Чархи кажрафтордин дилимда ситам,
Ул зотсиз, найлайн, қон ўлди сийнам.

Бахт қуши қўндими билмам бошимға,
Балки ул чорлади сизни қошимға.

Орзуйим, амирнинг жамолин кўрмак,
Ғурбатда ул азиз ҳолатин сўрмак.

МИРЗОБЕК

Бу бахтдин падарим беҳад шод ўлгай,
Кўнгил армонлари тутдай тўкилгай.

Амирнинг ҳурмати сизга беқиёс,
Назмнингиз кўнглига солмиш аҳтирос.

НАВОИЙ

Кошки, улуғ амир мендек мусофир
Ташрифи туфайли этса муфтахир.

МИРЗОБЕК

Мавлоно Навоий, ўз элингиз бу,
Сизни кўрмак элга энг буюк орзу!

НАВОИЙ

Элга орзу эрур, Мирзобек, вале
Жабру жафо чекдим шеърим туфайли.

Мавлоно, бу кўнгул соҳиби азал
Назми ишқ шайдоси... Ўқунг бир ғазал.

МИРЗОБЕК

Лайли васлинда Мажнун хун кезадур,
Ишқ бағрин этиб хун маҳзун кезадур.

Яқоси чок ўлуб фироқ даштинда,
Оҳидин куюб кун жунун кезадур.

(Мирзобек кўнглини босиб ҳаяжон,
Икки байт ўқиб лек тинди ногаҳон).

Назм дури безаб кўнгил дафтарин,
Ҳайрат гулшанида деди:

НАВОИЙ

Офарин!

Бир сухан айтурга ожиздур фақир,
«Тарди акс» — назмда мушкул санъатдир.

Ки, панжа урубди ноёб истеъдод,
Не ажаб, эл кўнгли андин ўлса шод.

МИРЗОБЕК

Менга зўр сийлов бу, устоди аъзам,
Бошим кўкка етди, дилда ёнур шам.

Кошки бўлур эдим сизга муносиб,
Меҳрингиз чашмаси этмас бенасиб.

Ва назм боғида сиз янглиғ даҳо
Бошига мангуга нур сочсин само.

НАВОИЙ

Мен даҳо эмасман, ўлмас муяссар,
Даҳолар — самовий юлдузга ўхшар.

МИРЗОБЕК

Не ажаб, номингиз бир кун Самарқанд
Кўкида порласа офтобга монанд.

НАВОИЙ

О кошки, Мирзобек, ҳавас эрур бул,
Вале бир умидға имоним комил.

Улусға ҳамнафас ўлса шуаро,
Гўҳар қадрини ул англар эл аро.

МИРЗОБЕК

Улус деб ёғса-да бошға не бало,
Кулбасин тож-тахтдин кўрмишсиз аъло.

Жонингиз улуснинг жониға пайванд,
Қонингиз улуснинг қониға пайванд.

НАВОИЙ

Қисмат ўйинидин бу кўнгул қондур,
Анор донасидек кўздин пинҳондур.

Гурбат қафасида тутқундир жони,
Ёд этса, не ажаб, Хуросон они.

Бир ночор йигитни олдим қаламға,
Илм олмоқ важҳидан ботмиш аламға.

Ўз она шаҳридин ул тушмиш йироқ,
Мирзобек, бир нафас берингиз қулоқ.

«Халқ кўпу йўқ бир ёри анинг,
Кўздин учуб шаҳру диёри анинг.

Кўча кўпу, уй кўпу, бозор ҳам,
Билмайин улким, қаён урғай қадам.

Гурбат ўти кўнглига кор айлабон,
Жонини ёлғизлиги зор айлабон.

Сайр этиб оқшомгача бетушае,
Чун бўлуб оқшом тутибон тўшае.

Заъф ила ҳуши ўзига келмайин,
Тонггача уйқу кўзига келмайин.

Не топилиб кундуз анинг маскани,
Не билиниб кеча анинг маъмани.

Гурбат аро ҳоли ямондин ямон,
Ҳар не йўқ ондин ямон, ондин ямон».

МИРЗОБЕК

Мақтовдин баландроқ тургай бу ашъор,
Шодада бамисли гавҳари анвор.

Зулумот қўйнида порлаган ҳулкар,
Олам айвониға сочай дермиш зар.

Бегона шаҳардин ахтариб нажот,
Муруват илкига муҳтож хоксор зот.

Наҳотки, илм тилаб, эрса ломакон,
Саргардон кезса ул бесару сомон.

НАВОИЙ

Бул дунёким, карвон саройга ўхшар,
Келиб-кетгувчидур фарзанди башар.

Бириси гадодур, бириси шоҳдур,
Вале сўнг манзили қаро тупроқдур.

Мен ҳаёт боғинда кўп чекдим заққум,
Жабру жафолардин лоловор кўнглум.

Улус шавкатини кўтардим туғдек,
Фитналар кўксима санчилди тигдек.

МИРЗОБЕК

Ҳирийдин кетмаклик осон эмасдур,
Замона зайлидин рақиблар мастдур,

Вале умид кўзун узмас Хуросон,
Сизсиз бир мажолис тузмас Хуросон.

Сиз неки битмишсиз элга ёд эрур,
Ул дилга дармону кўзга берур нур.

Самарқанд аҳли лек ардоқлаб сизни,
Бажо келтиргайлар ҳурматингизни!

НАВОИЙ

Кошки, шундоқ ўлса! Ушалгай армон,
Махзани илмдан баҳра топгай жон!

«Менда бир ўтдурки, гар дам урсам афлок ўртанур,
Асрасам кўнглумда жону жисми ғамнок ўртанур.

Меҳр эмас, оҳим ўтидин кўкка етмиш бир шарар,
Айб эмасдур гар десам, дам урсам афлок ўртанур.

Бас, таним ўртарга қонлиғ новакинг, ҳижронни қўй,
Барқ не ҳожат, бир учқун бирла хошюк ўртанур.

Шамъ ўти моҳиятин англай деган парвонадек,
Оразинг меҳрини фаҳм айларда идрок ўртанур.

Ишқ аро кўнглум неча толпинса ортар шуъласи,
Ўтқа тушган телба қилгон сойи топок ўртанур.

Ашқ юб жисмим қудуратдин қурутмиш оқ ўти,
Ламъаи тушгач узоринг барқидин пок ўртанур.

Эй Навоий, чун рутабдек оташини лаъли аро,
Хаста кўнглум тушти, тонг йўқ, гар бўлуб хок
ўртанур».

ЕТТИНЧИ ҚУШИҚ

Амир Арҳангийнинг қутлуғ даргоҳи —
Нафосат мажлисин жонли гувоҳи.

Мирзобек туфайли бу хонадонда,
Дилларга сурурбахш дорул-амонда,

Мовароуннаҳрнинг хирад пешаси
Ва назм мулкининг аҳли пешвоси

Жам бўлиб, тонггача қурар анжуман,
Куй, қўшиқ, ғазаллар янграш шўху шан.

Анжуман завқидан мамнун амир ҳам,
Файзнок даврага мафтун қабир ҳам.

Самарқанд беклари ичинда амир,
Саодат пешалик мулкида машҳур.

Кўнгил махзанида мурувват дури,
Кўзин қаросида маърифат нури.

Султон Аҳмад Мирзо ҳоким бўлса ҳам
Арҳангий сўзини қадрлар ҳар дам.

Амирнинг обрўси эл аро баланд,
Гоҳ ундан маслаҳат сўрар Самарқанд.

Ул Аҳмад Ҳожибек билан дўст эрур,
Ҳоким қайда бўлса, ёнида турур.

Унинг довруғига қўшилса довруқ,
Жонфизо бўлиб ул қилади қуллуқ.

Ҳоким суюк зотдир шаҳри азимда,
Угли шогирд эрур унга назмда.

Аҳмад Ҳожибек гар бўлмаса ризо,
Бир ишга қўл урмас ул Аҳмад Мирзо.

Арҳангий даргоҳи яна ободдир,
Қўни-қўшнилар ҳам меҳмондан шоддир.

Амир ва Мирзобек руҳида сурур,
Меҳмонлар қалбига сочар ёғду — нур.

Садой кўнгли жўр дилкаш навога,
Гўё ул роз айтмиш бир дилрабога.

Навой шаънига ёзиб дастурхон,
Амир кўнгли гўё беғубор осмон.

Бундай ҳашаматдан Навой лолдир,
Бегона шаҳарда бу бир хаёлдир.

Меҳмоннинг кўнглини этгали шодмон,
Нек сўзлар гавҳарин ахтарар мезбон.

АРҲАНГИЙ

Фалакнинг гардиши билан Навой,
Кўнглимиз этмушсиз гулшан Навой.

Иўқ эреа Самарқанд аҳли умрбод,
Сизни бир кўрмакни этар эди ёд.

НАВОИЙ

Фақирга бир орзу эди Самарқанд,
Не бахтким, маскандур эмди Самарқанд.

Тақдир шамолига ким бўлғай қалқон,
Ул ризқин тариқдек сочғай ҳар томон.

АРҲАНГИЙ

Сизни ҳавас бирла сўзлаб Баҳодур,
Истеъдоди анинг, дер, эди нодир.

НАВОИЙ

Падари бузруквор умрин этиб харж,
Умрим биносига нақш этмиш ганж.

Кўзум қаросидек асраб бул ганжни,
Тортғаймен бошимга тушган ғам, ранжни.

АРҲАНГИЙ

Бисёр саодатманд, нек ният ул зот
Умридан миннатдор Самарқанд, Ҳирот.

Мирзо Умаршайхнинг умид чироғи
Ва масъул чоғларда суянган тоғи,

Баҳодур эдилар, шукуҳи баланд,
Адолат пешалиф жониға пайванд.

Бисёр бандиларга ул айлаб шафқат,
Хуни баҳосини тўлаб ҳамма вақт,

Озод қилар эди бандиликдин ул,
Карам соҳибидин риво не кўнгул.

НАВОИЙ

Улуғ амир, сизни сўйлаб ҳамиша,
Ул азиз дер эди: саодатпеша.

Бошимга ёққанда кулфат тошлари,
Кўзумдин оққанда алам ёшлари,

Ҳасрат уммонига бўлган чоғим фарқ,
Сизнинг ҳам ёдингиз дилда урмиш барқ.

АРҲАНГИЙ

Ташаккур, Навоий! Бўлманг асло кам,
Топгаймиз дилдаги дардларга малҳам.

Садой савт боғлар ғазалингизга
Ва ҳамроз бўлгуси Мирзобек сизга.

Аҳмад Ҳожибек ҳам ғазал шайдоси,
Назмда «Вафойи» эрур имзоси.

Сизга ул ҳамиша мухаммас боғлар,
Номингиз кўнгулда гулдек ардоқлар.

Доруға огоҳдир эҳтимол сиздин,
Сиз эса юрмишсиз панада кўэдин.

НАВОИЙ

Улуғ амир, ҳолим ямондин ямон,
Илм истаб, бошимни урайн қаён.

Фазлулло Абулайс мадрасасида,
Таҳсил кўрмак эрур мақсад аслида.

Кошки, сиз чўзгайсиз нажот илкени,
Мунаққаш этгайсиз кўнгул мулкени.

АРҲАНГИЙ

Субҳидам фақиҳни этурмен ризо,
Эҳтимол, ул сизга йўқ демас асло.

САДОИЙ

Аъламул-уламо фақиҳ Абулайс
Фазлиддин Навоий кўнгли топгай файз.

МИРЗОБЕК

Фақиҳ толибидин навқалам бисёр,
Навоий сўзига алар ингизор.

АРҲАНГИЙ

Мавлоно Навоий, шуарога хос,
Мирзобек ғазалга қўймиш зўр ихлос.

Кўнглунгиз чашмаси этса баҳраманд,
Умрбод унутмас сизни Самарқанд.

НАВОИЙ

Мирзобек кўзунда ёнғай ситора,
Кўнгулда нур сочгай назми шарора.

АРҲАНГИЙ

Офарин, Навоий!

МИРЗОБЕК

Ўуллуқ, Мавлоно!

САДОИЙ

Ғазал мулкида йўқ сиздек фарзона.

Сиз назм боғининг боғбонидурсиз,
Аҳли шуаронинг арконидурсиз...

Мулоқот файзидан диллар чароғон,
Сурур гулзорида ором топур жон.

Танбур навосидан шавқнок Арҳангий,
Дардларин унутиб завқнок Арҳангий!

Висол айёmidан бахтиёр амир,
Навоий ғазалин домига асир.

«Сочса анжумдин фалак бошинга юз минг дурри ноб,
Жолаи ғам билки ёғдурғай бир офатлиғ саҳоб.

Не ғараз бу жолани ёғдурса андин ўзгаким,
Умр нахлин синдуруб тан гулшанин қилғай хароб.

Рўзи ортиқ бўлмағин ҳар кимки билғай чархдин,
Зол янглиғдурки розиқ, чархини қилғай хитоб.

Офариниш баҳридин гардун хубоби беш эмас,
Борму имкон кимсага бир қатра сув бермак хубоб.

Бўлса эрди қудратеким лаҳзаи тутғай қарор,
Туну кун тинмай бу навъ эткайму эрди изтироб.

Ул доғи ўз ҳолига ҳайрон эрур андоқки мен,
Анда ҳам саргашталиқ андоқки менда печу тоб.

Жисми онинг ҳам ҳаводис зарбасидин нилгун,
Топмайин мақсудини мендек неча айлаб шитоб.

Қудрат илгида бўлуб ул ҳам забун андоқки мен,
Олмай ул мендин ҳисоб, андоқки мен андин ҳисоб.

Эй Навоий, солик эрсанг ҳақ вужудин бил вужуд,
Мосиволлоҳни адам валлоҳу аълам биссавоб».

Бу анжуман этиб кўнгилларни ром,
Оламга нур сочди дилрабо оқшом.

Тонгда бир-бирига айлади хабар:
— Навоий келибди!— дея қўшнилар!

Бу хушxabар мисли чинни кабутар,
Самарқанд шаҳрига айлади сафар.

Тилдан тилга ўтди Навоий номи,
Дилларда мавжланди эл эҳтироми.

Мирзо Улуғбекнинг остонасида,
Хсжа Абулайснинг мадрасасида,

Толиби илмлар шўх даврасида,
Танаффус фаслида — дарс орасида:

— Навоий келибди!— деган хушкалом,
Тиллардан учади мисли «Ассалом!»

Толиблар бошига қўнгандек иқбол,
Кўнглида барқ урар айёми висол.

Навоий васфида мударрислар ҳам
Орзу осмонида сайр этар хуррам.

Соҳиби навқалам кўрмакка дийдор,
Навой шаънига тўқишар ашъор.

Илҳом тулпорида кезиб боғ аро,
Васлига ошиқар аҳли шуаро.

Мавлоно Мирзобек сўзига илҳақ,
Ҳаримий қалбида чақин чақар барқ.

Юсуф Бадиий ва Юсуф Сафой,
Кўнгил гулзорида кезур Навой.

Мирзо Хожа Сўғдий кўзлари порлоқ,
Навой қошига талпинар муштоқ.

Мулоқот чаманин гули — Навой,
Нафосат мажлисин тили — Навой!

Назмига савт боғлар аҳли бастакор,
Ҳофизлар сурудин этишар такрор.

Котиблар кўчираш ашъорин оққа,
Муғанний ошиқар ҳамроз машпоққа.

Девонин варақлар аҳли зурафо,
«Бадое ул бидоя» бахш этар сафо.

Қасрлар ҳуснига бериб зеб-зийнат,
Наққошлар шоирдан сўйлашар ҳикмат.

Расад даргоҳини айлашиб чаман,
Олимлар ул ҳақда қурар анжуман.

— Навой келибди! — деб шоду хуррам,
Бир-бирига сўзлар дўкандорлар ҳам.

Барқдек суръат билан кезар хушхабар,
Кўнгиллар боғини безар хушхабар.

Хушхабар завқидан мамнун халойиқ
Шодлигин бу айём чегараси йўқ.

Навой номини эшитганки жон,
Қувонч осмонида уради жавлон.

Вале Шакур Мирзо қалбин бу хабар
Адоват даштида тигдек яралар.

Шоир шавкатидан бўлиб асабнок,
Кўзи косасидан чиқар ғазабнок.

Амир Арқангийдан ўч олмоқ учун,
Фитналар домида этмоқчи тутқун.

Гар уни қўлласа Аҳмад Ҳожибек,
Султон Аҳмад Мирзо қараб турмас тек.

Абу Саид амрин этмаса бажо,
Ҳолига маймунлар йиғлайди аммо,

Шунинг-чун кўнглига васваса тушиб
Ва хаёл қузғуни бошидан учиб,

Навой йўлига қўйғали тузоқ,
Хабардор қилмоқчи Ҳиротни шу чоқ.

Шунинг-чун «дўстларин» чорлаб қошига,
Заҳар солмоқ бўлар шоир ошига.

Дўстларин кўнглига дадил солиб қўл,
Ҳасад уруғини бир-бир сочар ул:

«Навой кимлиги сизларга аён,
Баҳридин кечмишдир анинг Хуросон.

Вале бунда топмиш обрў, эътибор,
Арҳангийнинг онга ҳурмати бисёр.

Ул кеча амирни этмиш зиёрат,
Шаънига Арҳангий бермиш зиёфат.

Навой баргоҳга қадам қўйса гар,
Султон ҳурматиға бўлғай муяссар.

Шунинг-чун йўлига чоҳ қазмоқ даркор,
Кўрмасин боргоҳнинг юзин ул ғаддор».

Шакур Мирзо сўзин дўстлар маъқуллар,
Муштумга тугилар гўёки қўллар.

Навой воқифмас ҳали бу қолдан,
Ул мамнун Кўҳакдан эсган шамолдан.

Бу шамол шаҳарни уйғотиб наҳор,
Самодан заминга инъом этди қор.

Лайлак қор эди — бу, тонг неъмат!
Самарқанд қишининг зебу зийнати!

САККИЗИНЧИ ҚУШИҚ

Оплоқ қор қўйнида мўътабар замин,
Кўзларни сеҳрлар суманбар замин.

Кумуш кулгусидан олам мунаввар,
Кўнгиллар беғубор, тиллар суханвар.

Борлиқни яйратар дилкушо ҳаво,
Боғларда кезади ёқимли сабо.

Само муждасини ардоқлаб хумор,
Самарқанд касб этмиш дилафрўз виқор.

Қуёш ҳам чарақлаб боқар фалакдан,
Сувратин ахтариб наҳри Кўҳакдан.

Бу кумуш оламда кулиб толеи,
Чокардиза сари елар Навоий.

Ҳар даҳа, ҳар кўча ўзига чорлар,
Мунаққаш мадраса офтобдек порлар.

Муқаддас даргоҳга ул қўйиб қадам,
Мударрис қошига талпинар илдам.

Нақшинкор ҳужрага бериб кўрку файз,
Фикҳ-ла банд эди Хожа Абулайс.

Қошида Навоий айлади таъзим,
Фақиҳ ҳам шоирга жилмайди маъсум.

НАВОИЙ

Аъламул-уламо, сизни бул фақир
Кўрмакка азалдан эди мунтазир.

Субҳ бирла қўнмишдур бошимга ҳумо,
Сиз сари чорлаб ул этмиш илтижо.

Илм истаб, Ҳирийдин келдим хокисор
Ва кўнгил айлади сизни ихтиёр.

ФАЗЛУЛЛО АБУЛАЙС

Алишербек, келинг! Не улуғ бахт бу!
Гул ёзмиш кўнгулда ниш отган орзу.

Машҳури оламдур ҳар каломингиз,
Меҳр офтобидур дилда номингиз.

Сизни кўп кўрмасин элга деб худо,
Гойибдан субҳу шом қилардим дуо.

Ҳарқалай, дуойим қолмай бесамар,
Дийдор кўришмак ҳам ўлмиш муяссар.

Кеча Аҳмад Ҳожи йўлламиш мактуб,
Ул сизни фақирга кўрмишдур матлуб.

Ризолик номасин битиб шул заҳот,
Кўнгулда ҳис этдим ажиб қаноат.

НАВОИЙ

Аъламул-уламо, ожиздур фақир
Бул бахтдин демакка сизга ташаккур.

Бир ғариб кимсанинг бошини силаб,
Камоли умрига эзгулик тилаб,

Шодлик чашмасидан қилиб баҳраманд,
Кўнглини этмишсиз тоғдек сарбаланд.

ФАЗЛУЛЛО АБУЛАЙС

Мавлоно Навоий, сизга бул хилқат
Салафлар умридин сўзлағай ҳикмат.

Олиму шуаро қурса анжуман,
Кўнглунгиз яшнагай бамисли чаман.

Умри саодатдин ўлуб бахтиёр,
Дилингиз тарҳида қолмагай губор.

НАВОИЙ

Дур термак матлабим баҳри илмдин,
Ҳам қонмоқ истайман наҳри илмдин.

ФАЗЛУЛЛО АБУЛАЙС

Не ажаб, улғайиб орзу ниҳоли,
Табассум айласа илм истиқболи.

Фақир билмоқ истар: Машҳаду Ҳирот
Мулкида сабоқда ким эрди ўстод?

НАВОИЙ

Устодлар сиймоси бамисли ҳулқар,
Кўнгул осмонида нур сочиб турар.

Муборак кунларни қилсам тасаввур,
Жисм аро жонимда қўзғолур ҳузур.

Фасҳиддин Соҳиб умрин этиб сарф,
Болалик фаслида ўргатмишлар ҳарф.

Ул зотнинг меҳридин дил топмиш камол,
Кўнглумни офтобдек этмиш иштиол.

Садриддин Равосий сайд қилмиш дилим,
Ул ошно айлади назмга тилим.

Атодек меҳрибон Ҳасан Ардашер
Бенуқсон айтарди туркий ила шеър.

Хожа Юсуф Бурҳон илкида фақир,
Муסיқий фанидан термиш жавоҳир.

ФАЗЛУЛЛО АБУЛАЙС

Бул зотлар довругин мулки Хуросон
Арзиғай Машриққа айласа дoston.

Мавлоно Фасиҳу Ҳасан Ардашер
Номлари кўнглумга кўпдин ошнодир.

Шукуҳ самосида Ҳирот мисли кун,
Ҳатто Самарқандни этганди мафтун.

Ва лекин тутулмиш Ҳирот офтоби,
Кўнгулни ўртагай ўтли хитоби.

Мунда Улуғбекнинг руҳи барҳаёт,
Ул бирла ҳамсабақ олимлар ҳаёт:

Ул пири бадавлат Муҳаммад Олим,
Навқирон авлодга ўргатур таълим.

Ҳожа Уҳд Мастуний эл аро манзур,
Фалакиётда ул беназир эрур.

Муаммо бобида Улойи Шоший,
Илми табобатда Қутб Санафий.

Мовароуннаҳрда қозонмишлар от,
Алар бирла сизни кутгай мулоқот.

НАВОИЙ

Ари уясига ўхшайдур Ҳирот,
Осуда кунларни қумсайдур Ҳирот.

Самарқанд азалдин машҳури олам,
Ким келса, бул элда ўлғай муқаррам.

Мавлоно Лутфийга ўргатиб сабоқ,
Самарқанд айдамиш умрини порлоқ.

Ул зот қарам бирла сизни этур ёд
Ва мени сиз сари юбормиш дилшод.

Демишким: ул зотни айланг ихтиёр,
Фақиҳ сулоласи Машриқда донгдор.

Табаррук устоднинг орзусин бажо
Айламак фақирга олий муддао.

ФАЗЛУЛЛО АБУЛАЙС

Офарин, эй фарзанд! Аҳли Самарқанд
Лутфийнинг назмига эрур ҳавасманд.

Фақир хонадони эса бегумон,
Ул зотни шод этиб, эслайдур ҳамон.

Сизнинг ҳам падари бузрукворингиз
Самарқанд мулкидин тотган эди туз.

Боғи Дилкушода айлаб мулоқот,
Фақир шуурини этган эди мот.

Дониш киши эрди, зеҳни беназир,
Мусиқа, назмда ул эди соҳир.

Дўсту биродари бор эди мунда,
Иززату икромга ёр эди мунда.

Гиёсиддин дўстга меҳрибон эди,
Архангий бирлан ул қадрдон эди.

Темурийлар аро ардоқлиг ул зот,
Баҳодирлиг ила қозонмишлар от.

Афсус, минг афсуским, умр бебақо,
Барвақт бандалиғни келтирмиш бажо.

НАВОИЙ

На чора, кетмушлар барвақт оламдин,
Бошга не тушмади кулфат, аламдин.

Ойнинг ними қаро, ними рўшнодур,
Башарга қайгую шодлик ошнодур.

Қаро тун кетидин офтобга сарвар,
Нурли тонг келмоғи эрур муқаррар.

ФАЗЛУЛЛО АБУЛАЙС

Сиз ҳақсиз Алишер! Бошга сочиб зар,
Кешки, офтоб этса дилни мунаввар.

НАВОИЙ

Аъламул-уламо, келур хуш замон,
Халойиқ кўнглида қолмағай армон!

ТУҚҚИЗИНЧИ ҚУШИҚ

Дилситон ҳужрада Навоий хурсанд,
«Ҳазинаҳои фиқҳ»га боқар ҳавасманд.

Мадраса таҳсили кўнглин этган ром,
Абулайс фазлидан барқ урар илҳом.

Илми нужумдан ул бўлиб баҳраманд,
Фалакиёт этмиш хаёлини банд.

Нашъу намо топиб аруз дарсидан,
Дил рози раҳнамо мударрисидан.

Фақиҳ Абулайснинг толиблари ҳам
Дилафгор қалбига бўлмишлар малҳам.

Илҳом тулпорида кезиб сарафроз,
Ул назм кўкида этмишдир парвоз.

Қўшни ҳужралардан шу гаройиб дам,
Шоирни йўқламиш уч-тўрт навқалам.

БАДИИЙ

Ассалом, Навоий!

НАВОИЙ

Салом, азизлар!
Мени шод этмишсиз, лутфи лазизлар!

БАДИИЙ

Сиз бирла, Навоий, айламиш фахр,
Бугун оламафрӯс Мовароуннаҳр!

НАВОИЙ

О, кошки! Азизлар, ўтгайсиз тўрга,
Сиз бирла ҳужрамиз пур бўлмиш нурга.

Мавлоно Мирзобек йўлига муштоқ
Дилимга меҳрингиз ёқмиш шамчироқ.

САҒОИЙ

Муқарриб эткандин азизлар сизни,
Кўнглимиз қўмсади суҳбатингизни.

ҲАРИМИЙ

Не бахтким, бизларга ўлмиш муяссар
Сиймонгиз дилларга этмак мусаввар.

НОДИР

Марвлик бул фақирни кўнглига азал,
Сеҳрнок назмингиз бахш этмиш сайқал.

Сиз бирла қилгали мени ҳамсабақ,
Бул мулкка чорламиш умиди заврақ.

БАҒОИЙ

Шабоб гулшанида кезиб серармон,
Беруний юртидан келмишам бу ён.

Тенгрига шукурким, бул қутлуғ айём
Завқини фақирга айлади инъом.

НАВОИЙ

Азизлар, сўзунгиз жонимга малҳам
Вале олқиш бирла қилмангиз мулзам.

Пойингиз ўпганда ҳужра остони,
Ғубордин покланди кўнгул осмони.

Сиз янглиғ дўсту ёр ўлса бебаҳо,
Ки, фақир умри ҳам кечгай бежафо.

Фақиҳ Абулайсдин дил топмиш таскин
Ва ўқир ул зотнинг шаънига таҳсин.

Сизларга отадек бўлиб раҳнамо,
Улусга этмишлар умрини фидо.

Латиф сўзлар билан таърифлаб сизни,
Фақирга танитди ҳар бирингизни.

Бул ажиб даврада бўлмиш намоён:
Самарқанд, Хоразм, Марву Андижон.

(Ҳужра остонида вале шу асно,
Навқирон Мирзобек бўлмишдир пайдо).

МИРЗОБЕК

Мавлоно Навоий, унутманг вале,
Бул давра шукуҳли Хирий туфайли.

НАВОИЙ

Азизим, Навоий дилибандлиғдур,
Билсангиз, ул эмди Самарқандлиғдур.

МИРЗОБЕК

Самарқандлиғ ўлмак бахтдур азалдин,
Мунда дил завқ топғай шеъру ғазалдин!

Самарқанд улуму ҳикмат маҳзани,
Оламга бергусиз илҳом маъмани!

Баҳраманд ўлса ким Обираҳматдин,
Демушлар, беармон ўтғай ҳаётдин.

Кўнглини мусаффо этгай ҳавоси,
Жонига пайваста ўлгай навоси.

Бул юртда Навоий толеи кулсун,
Самарқандлиг оти муборак ўлсун!

НАВОИЙ

Мавлоно Мирзобек, ташаккур сизга,
Камина бундоғ пайт ожиздур сўзга.

БАДИИЙ

Мирзобек азалдин моҳир суҳанга
Ул зийнат бахш этур ҳар анжуманга.

НАВОИЙ

Азизлар, Мирзобек туфайли фақир
Амир Арҳангийдан кўнгли муфтахир.

Амир зиёфати тушга ўхшайдур,
Бошга қўнган ҳумо қушга ўхшайдур.

Мурувват зарини сочмаса ул зот,
Фақиҳдин хаста дил топмасди нажот.

Мирзобек шаънига ўқуб ташаккур,
Самарқанд аҳлидин бу кўнгул масрур.

Олам арконидур шаҳри Самарқанд,
Башар султонидур аҳли Самарқанд!

ҲАРИМИЙ

Кишвари оламнинг юзи Самарқанд,
Офтоб узугининг кўзи Самарқанд!

НОДИР

Самарқанд номига бўлуб муносиб.
Яшамак ҳар кимга қилмағай nasib.

НАВОИЙ

Азизлар, Самарқанд шаънига шул пайт
Кўнглумда замзама қилмакда бир байт.

Бул назми Фонийдур, форсий зеб ўлмиш,
Туркигўй Навоий лек котиб ўлмиш.

«Самарқанд сайқали рўйи замин аст,
Дар олам қиблаи меҳрам ҳамин аст».

БАДИИЙ

Марварид шодадек мухтасар ғазал,
Матлаи Самарқанд тожига сайқал.

Кўнгулда тугёнварш орзу туғилмиш,
Ғазал кишваринда нурга йўғрилмиш.

Навоий лутф этса, шоҳона ғазал,
Назм гулшанини этгуси гўзал.

СУҒДИЙ

Не ажаб, назми форс Фоний лутфидин
Нурланса, қамашғай кўзлар ҳуснидин.

Эшитмак матлабим янги ғазални,
Буюклар васф этмиш шаҳри азални!

НАВОИЙ

Дил уйин лутфингиз чарогон этмиш
Ба ушбу ғазални армуғон этмиш:

«Самарқанд сайқали рӯи замин аст,
Дар олам қиблаи меҳрам ҳамин аст.

Тавофи хоки он доранд мардум,
Ба ҳар жо бингари нақши жабин аст.

Нагардад Кӯҳаки шӯҳ ҳеч фаромӯш!
Ба лаззат оби он чун ангубин аст.

Чу дар олам Самарқанд офариданд,
Нидои офаридгор «офарин» аст.

Жаҳон бошад агар ангуштарине,
Ба ин ангуштари зебо нигин аст.

Ғазал гарчи арӯси шеър, аммо
Самарқанд аз ғазал ҳам нозанин аст.

Саное нест Фоний шаҳри моро,
Чаро ки сайқали рӯи замин аст»².

МИРЗОБЕК

Мавлоно Навоий, ташаккур сизга,
Фоний тимсол ўлмиш форсийда бизга.

Тонг билан офтобнинг нуридек афшон,
Оламга тарқалур назми дурахшон.

Элда дoston ўлгай васфи Самарқанд,
Тоабaд фахр этгай насли Самарқанд!

САФОИЙ

Самарқанд васфини Фонийдек аъло
Демабдур то ҳануз аҳли шуаро.

БАДИИЙ

Навоий дилин бул шўх таронаси,
Кўнгулга ўт солгай ҳар шарораси.

НАВОИЙ

Тилак осмонида барқ урган матлаъ
Сиз туфайли сочмиш ғазалга шуъла!

Мирзобек, кўзларим тўрт эди сизга,
Кўнгул муштоқ эди сўзларингизга.

Не билан фақирни шодон қилурсиз,
Ҳирийда не ҳолдир, балки билурсиз?

МИРЗОБЕК

Сизни шодон кўрмак буюк саодат,
Шуаро бахтига бўлинг саломат.

Афсуским, Ҳирийдин хабар йўқ ҳамон,
Мирзойига қўнмиш вале бир карвон.

Падари бузруквор дилида ишфоқ,
Сиз билан суҳбатга қўзғар иштиёқ.

Қошига этсангиз қадам ранжида,
Назми дур юз очгай дили ганжида.

НАВОИЙ

Қуллуқ, мени хурсанд этдингиз гоят,
Бирор хабар топсам Ҳирийдан шоят.

Нечундир кўнгулга чанг солар ғашлик
Ва ғашлик домида бағрим оташлик.

МИРЗОБЕК

Дилингиз эзмасин ғашлик тикани,
Шукуфта айласин назм гулшани.

Сизни шод этмакдин бахтиёрдурмен,
Сиз қайда бўлсангиз мен ҳам ёрдурмен.

Доруға шавкатин яхши билурсиз,
Тонг билан қошида бирга бўлурсиз.

Ул сизни саройга чорламиш шодон,
Саодат гулидин кўнгли гулистон.

НАВОИЙ

Дилимга ўт солмиш бул хабар, амир,
Қадри баланд бўлғай ким этса қадр.

УНИНЧИ ҚУШИҚ

Феруза кўк билан талашиб ҳусн
Кўксарой гумбазин нақшида фусун.

Офтобнинг кўзлари қамашиб ётур,
Камалак ранглардан нигоҳлар ёнур.

Уймакор устунлар, нақшин пештоқлар,
Анвои кошинлар, турфа бўёқлар.

Қандил шамчироғу форсий гиламлар,
Деворда чамандек ёнган кўкламлар,

Қозиққа осиглик ўқ-ёйли камон,
Дур сопли шамширу тиг ўтмас қалқон,

Сарой жамолига бахш этмиш виқор
Ва ҳоким кўзига кўринмиш дилдор.

Бир қўшиқ лол этди уни базмда,
Соҳиби — толибдир шаҳри азимда!

Тун бўйи кўзини уйқу тарк этди,
Илҳом парилари илкидан тутди.

Шоир сурудига бўлиб ҳамнафас,
Ғазалга боғлади тонг-ла мухаммас,

Ва карам боғини этгали бўстон,
Товачи юбориб мадраса томон,

Саройда қутлашни айлаб ихтиёр,
Навоий йўлига боқар интизор.

Доруға қошинда жамдир аҳли бор,
Нечундир вазирнинг кўнгли беқарор.

Ҳоким мактубидан Навоий хурсанд,
Бебаҳо орзулар кўнглига пайванд.

Оламда кўрмиш ул ўзга бир чирой,
Муборак пойини ўпмиш Кўксарой.

Тилсимдай ақми сеҳрлар боргоҳ,
Зарҳал нақшлари тиндирар нигоҳ.

Аҳли бор эғнида кимхоб, барқутлар,
Саф тортиб, орзуманд, шоирни қутлар.

Қутлар Навоийни Аҳмад Ҳожибек,
Шоир ташрифидин кўнгли розидек.

АҲМАД ҲОЖИБЕК

Мавлоно Навоий, Самарқанд пешкаш,
Сиз туфайли ўлди кўнгил мунаққаш.

НАВОИЙ

Қуллуқ, беҳад шодмен, сиздек мукаррам
Доруға фақирга айламиш карам.

АҲМАД ҲОЖИБЕК

Самарқанд мулкинда сиз бирла дийдор
Кўришмак бахтидан хурсанд аҳли бор.

Сизни Кўҳак сари йўллаб Хуросон
Не ажаб, турсаким қўллаб Хуросон.

(Вазир Шакур Мирзо кўнглидаги тош
Барқдек чақмоқ чақиб, ердан олди бош).

ШАКУР МИРЗО

Ҳазратим, тавочи келиб Ҳиротдин
Огоҳ этди бизни сир-синоатдин.

Навоий Ҳиротдин қилинмиш ихрож,
Ку, ўтлиғ сўзига эл эмиш муҳтож.

АҲМАД ҲОЖИБЕК

Огоҳмен, ўзгадур Ҳирот ҳавоси,
Бу юртнинг мусаффо саҳну самоси!

Навой сўзининг қадридур баланд,
Дурдондан дур олса, не тонг Самарқанд!

Самарқанд азалдин гулшани илҳом,
Ки, қалам тулпори елгай хушхиром.

Дақиқий, Рудакий, Лутфий шўху шан,
Бу юртдин топмишлар ўзига маскан.

Бу юртда Саккокий, Жомий, Атойи
Назмга этмишлар жонни фидойи.

Ким тотса бу юртнинг нону тузидин,
Кўнгил нурланадур назмий сўзидин.

Навой туфайли, вазири аъзам,
Не ажаб, Самарқанд ўлса якқалам,

НАВОИЙ

Кўкка етмиш бошим, бул нажиб баҳо
Навқирон умримга бўлгай раҳнамо.

Салафлар қадами теккан бу тупроқ,
Азалдин муқаддас, толеи порлоқ.

Мирзо Улуғбекнинг юлдузи қадар,
Йироқдир бизлардин буюк сиймолар.

Одамзод бошидан кечур не савдо,
Афсуским, раҳм этмас ғурбатли дунё.

Вазир қармоғига илинмиш жоним,
Вале омон қолгай, комил имоним.

Ихroj кemasинда овора бул жон,
Таҳсили улум деб келмишдир бу ён.

ШАКУР МИРЗО

Мавлоно Навоий, тутгайсиз маъзур,
Доруға кўнглига бўлмишсиз манзур.

Омади гапни мен сўйладим, холос,
Шуаро аҳлига меҳрим беқиёс

Манави Файз Маҳмуд — шоири боргоҳ,
Лутфи карамимдан эрурлар огоҳ.

Хуросон мулкига тобемиз вале,
Яқо чок ўлмасун ихroj туфайли.

(Қомати ғаровдек, кўзлари бежо,
Файз Маҳмуд ўзига қўйганча бино,

Кибру ҳаво билан силаб соқолин
Мағрур кузатарди Навоий ҳолин).

НАВОИЙ

Таъна тошларини, вазири аъзам,
Отмоқдин мақсад не, қолмасун мубҳам.

АҲМАД ҲОЖИБЕК

Мавлоно Навоий, лек чекманг озор,
Гул ўлмас тикансиз, ойда ҳам доғ бор.

Шакур Мирзо жуда чечандур сўзга,
Ўтинчим, гапини олмангиз ўзга.

ШАКУР МИРЗО

Ҳазратим, фақирни маъзур тутгайсиз,
Рўй бермиш савдони лек унутгайсиз.

АҲМАД ҲОЖИБЕК

Мевали дарахтга отурлар тошни,
Адолат қиличи кесмагай бошни.

НАВОИЙ

Олий ҳазратлари вазир бегуноҳ,
Намойиш этмиш лек ўзлигин ногоҳ.

АҲМАД ҲОЖИБЕК

Мавлоно Навоий, дилда неки бор —
Орзу — матлабингиз қилгайсиз ошкор.

НАВОИЙ

Сиз бирла кўришмак — олий мукофот,
Соғинч бирла сизни ёд ётар Ҳирот.

АҲМАД ҲОЖИБЕК

Огоҳмен, Навоий, аҳли Самарқанд
Номингиз дилига айламиш пайванд.

Орзуманд эрурлар кўрмакка сизни,
Ҳофизлар мадҳ этмиш ғазалингизни.

Камина кўнглида сизга зўр ҳавас,
Ижодда бўлғаймиз, балки, ҳамнафас.

Боргоҳ муруввати — бул кундин буён
Сарҳовуз даҳасин қилғайсиз макон.

Сизга бир бошпана топиб берурмен,
Субҳи шом назарда тутиб турурмен.

Қисмат савдосини унутинг дилдин,
Баҳраманд бўлғайсиз мунда илмдин.

Сизга эҳсонимиз бўлғай бул сарпо,
Кўҳаклик зардузни қилғайсиз дуо...

Навойи кифтига ёпиб зарбоф тўн,
Доруға Ҳожибек қутлади мамнун.

Ҳам барқут ҳамённи этди-да инъом,
Шоирга кўрсатди сўнгсиз эҳтиром.

Кўнгул сурурини қилғали изҳор,
Муборакбод этди барча бахтиёр.

Шакур Мирзо билан Файз Маҳмуд ҳам
Ичидан зил кетиб, қутлади шу дам.

НАВОИЙ

Олий ҳазратлари, бул қутлуғ айём,
Саодат фаслидин менга тутмиш жом.

Ҳамиша барқ урғай салтанатингиз,
Кўҳакдек тинч ўлғай мамлакатингиз.

Кошии насиб этса, Мовароуннаҳр
Назмини безаса бул боғи Даҳр!

Хуросондин келиб бул қутлуғ элга,
Қадру камол топиб, тушибсиз тилга,

Сизни фахр ила ёд этур Ҳирий,
Йўлингизга муштоқ кўз тутар Ҳирий.

Сизнинг азиз пойи-қадамингиздин,
Мурувату лутфи карамингиздин,

Осойиш топибди Мовароуннаҳр,
Фирдавсдек боғида эл топгай баҳр.

АҲМАД ҲОЖИБЕК

Ано юртим Ҳирий бўлса-да гарчанд,
Ато юртим эрур мулки Самарқанд!

Бир элдир азалдин бул икки шаҳр,
Бир байтдир ғазалдин бул икки шаҳр.

Сиз қадам ранжида қилиб бул элга,
Ато меҳрин пайванд этмишсиз дилга.

Ул азиз изларин қилгайсиз тавоф,
Фарзандга зиёдроқ бўлмагай савоб!

НАВОИЙ

Ташаккур, доруға! Бул дорул-амон
Сайқали сўнмасин тургунча жаҳон!

УН ВИРИНЧИ ҚУШИҚ

Вазир Шакур Мирзо хилват даргоҳи —
Неча ҳодисалар тилсиз гувоҳи.

Фисқу фасодларнинг сандиғи бунда,
Вазир қўли билан очилар тунда.

Деворнинг қулоғи бор, деган башар,
Бу нақл олдида балки адашар.

Вазир даргоҳида не бўлса содир,
Боргоҳ ҳам билмакка эмасдир қодир.

Ёпиғлиқча қолур ёпиғлиқ қозон,
Қопқоғин ололмас ўзга бир инсон.

Вазирга вафодор содиқ қуллари,
Унинг тувагини ялаган сари,

Мансаб зинасидан ошиб поғона,
Уйларнинг тўрида қурар чордона.

Чоғир мажлисида бу оқшом яна
Во ажаб, очилди сандиғи фитна.

Ширакайф вазирнинг оғзини улар
Мушукдек пойлашиб, тавозе қилар:

Бири — Абу Бакр, машҳур савдогар,
Бири — Муҳсин Саркор, элдан бож олар.

Зокир Али бири — миршаби калон,
Бириси Мир Аҳмад, соҳиби зиндон.

Бириси Файз Маҳмуд — шоири боргоҳ,
Боғи назм аро савдойи гумроҳ.

Саллани олиб кел, деса гар вазир,
Каллани олмоққа улар мунтазир.

Дастурхон устида таомлар сархил,
Мис баркашда эса яхна гўшт қил-қил.

Ургут каклигию Ёўс беданаси —
Вазири аъзамга қиш кўрманаси.

Мингбулоқ зирасин бўйнидан сархуш,
Кенагас шаробин этишмакда нўш.

Боши ғовлаб кетган майхора вазир
Навоий йўлига яна чоқ қазир.

ШАКУР МИРЗО

Навоийни ихрож этдию Ҳирот,
Самарқанд ороми йўқолди, ҳайҳот!

Билурсиз, обрўси зўр анинг элда,
Номи ҳам ёд эрур эл аро тилда.

Аҳмад Ҳожибекдин кўнглум ғаш эрур,
Унга кор қилмади мен берган дастур.

Боргоҳга қўймасин дегандим қадам,
Лек чорлаб қошимга, бошим этди хам.

Огоҳсиз, доруға ғазал шайдоси,
Аҳли шуаронинг ул раҳнамоси.

Шу важҳдин Навоий излади паноҳ
Ва уни бошига кўтарди боргоҳ.

Гишт кўчди қолипдин бемаҳал, эсиз,
Лек огоҳ ўлғайсиз Навоийдин сиз.

Навоий назмининг баланд ҳавоси,
Самарқанд кўкини тутмиш навоси.

Ул элнинг кўнглига солмасин оғу —
Ки, боргоҳ бўлмасин бизга қоронғу.

Файз Маҳмуд ул билан ҳамсабоқ бўлғай,
Субҳу шом таомда ҳамтабоқ бўлғай.

Навобий кўнглига аста солиб қўл,
Асл мақсадини билиб олғай ул.

Сизлар эса, дўстлар, бўлғайсиз ҳушёр,
Шуаро ақлидин эҳтиёт даркор.

Навобий йўлига қўйғайсиз тузоқ,
Боргоҳ остонидин ул бўлсин йироқ.

АБУ БАКР

Ҳазратим, Навобий хатарнок зотдур,
Анингдек кимсалар бул элга ётдур.

МУҲСИН САРКОР

Узунроқ ташламоқ даркор арқонни,
Дафъ этмак маҳолдур эл суйган жонни.

ЗОКИР АЛИ

Фақирга берилса фармони олий,
Ҳибсда кўражак ўзин Навобий.

МИР АҲМАД

Ҳибс этмак мушкулдир Навобийни, лек
Раҳнамо ўлса гар Аҳмад Ҳожибек.

ФАЙЗ МАҲМУД

Навонининг элда обрўси баланд,
Биз унга чоҳ қазиб, сўнг емайлик панд.

ШАКУР МИРЗО

Етти ўлчаб, бир бор кесмак даркордир,
Минг ўйлаб, бир сўйлаш элга шиордур.

Аҳмад Ҳожибекнинг кўнглини андин
Қолдирмак чорасин кўрмаклик мандин.

Доруға қўйнига солиб пуч ёнғоқ,
Навоний васлидин этгаймиз йироқ.

МУҲСИН САРКОР

Ҳазратим, Файз Маҳмуд ўлса ҳамсабоқ,
Дўстона ташласин кўнглига қармоқ.

Устод, деб, ҳурматин келтирсин бажо.
Шаънига бирор сўз айтмасин бежо.

Навоний пинжиги кириб олиб ул,
Ўзига ром этсин кўнглини буткул.

Доруға қошига чорласин, майли,
Ишончин қозонсин боргоҳ туфайли.

Бу ишда, вазирим, сиз экан сардор,
Тузилган режамиз топгуси қарор.

ЗОҲИР АЛИ

Муҳсин Саркор ҳақдур, тадбири шоён,
Файз Маҳмуд дўстлигини этса намоён,

Навой илинг ай қармоғимизга,
Сўнг толе жылмайиб боқади бизга.

Офарин, азизлар, этмишсиз мамнун,
Майиноб айламиш бу дилни мажнун.

Тагин бир косадин қуйинг шаробдин,
Навой умидвор ўлмиш саробдин.

Ул назм мулкида эрса-да сарвар,
Бул элда ичгани бўлгуси заҳар...

Фисқу фужур ипин тугишиб маҳкам,
Вазирнинг қошида бошин қилиб ҳам,

Бир тувакни пинҳон ялашиб улар
Нақ ярим кечада тарқалишдилар.

Уммонга отилган тошдай бенишон,
Тун қўйнига сингиб кетишди шу он.

УН ИККИНЧИ ҚЎШИҚ

Мударриси аълам Алойи Шоший
Сухбатин қўмсарди кўпдин Навойи.

Илмда зуккою хуштаъб донишманд
Шукуҳи баланддир Абулайс монанд.

Улугбек мадрасасин этиб обод,
Ёшларга ўргатар ул хату савод.

Муаммо бобида Шоший беназир,
Шарафиддин Яздий сингари топқир.

Шул ваҳддин олимга кўрсатиб қарам,
Халойиқ тутади уни мусаллам.

Навой кўнглида яшаган армон,
Шоший даргоҳида айлади меҳмон.

Олим ётар эди тўшакда беҳол,
Қўзғалмакка унда йўқ эди мажол.

Синган оёғини даволаб, табиб,
Шошийга боқарди бамиели ҳабиб.

Табиб Санафийнинг туриб қошида,
Навой тиз чўкди олим бошида.

Заъфарон юзига тикилиб маҳзун.
Шоший ҳолатидан ғам чекди фузун.

Бир муддат қурди-да ул билан суҳбат,
Соғайиб кетмагин айлади ният.

Сўнг эса Навой унга шу асно
Эзгу тилак билан битди муаммо.

Муаммони этиб устодга инъом,
Навой қўзғолди... Шоший беором.

Кўзойнагин тақиб, ўқиди шеърни,
Шеър мамнун айлади донишманд пирни:

«Дур бод аз ту дарду заҳмати по,
Душманатро бало насибу ано»³.

Сурурдан киприги намланган Шоший,
Дарди унут бўлиб, жонланган Шоший.

Немор обғига дармон югурди,
Муаммо соҳибин кимлигин сўрди.

Табассумдан юзи порлаб Санафий,
Ажиб гурур билан деди: — Навоий!

Навоий номини эшитгани он
Олим кўзларига ёришди жаҳон.

Санафийдан сўраб бир варақ қоғоз.
Навоий номини этди сарафроз.

Бир латиф муаммо битиб шу замон
Шогирдин йўллади Навоий томон.

Навоий манзилга етмасиданоқ
Қошида жилмайди бир йигит қувноқ.

Тавозе билан ул ўзин танитди
Ва устод номасин шоирга тутди.

Навоий йигитга боқиб саросар,
Ўшбу муаммога ташлади назар.

«Чашми ту маро диду манаш лек надидам,
Чун сер бубинам зи ту ин аст умедам»⁴.

Қувончдан ёшланиб Навоий кўзи,
Табассум сеҳридан нурланди юзи.

Навқирон шогирдга айтиб ташаккур,
Ул бозор томонга отлайди масрур.

Хаёл кўзгусида Шоший намоён,
Гўёки изидан боқар серармон.

Устод ёди билан ўйларди пайванд,
Дилафрўз кўринар унга Самарқанд.

Возор дарвозаси олдида аммо
Қалбига ўт солди унинг бир гадо.

Асога таяниб, илҳом билан ул
Ушбу байтни ёддан ўқирди нуқул:

«Кўкрагимдур субҳнинг пирожанидин чокроқ,
Кипригим шабнам тўкилган сабзадин
намнокроқ.

Усти боши юпун, жулдур бул гадо
Байтидан Навоий бўлгандек адо.

Михланган сингари ер меҳварига,
Ёнидан кетолмай қолди нарига.

Сирли тугён ичра дили ўртанар,
Гадонинг байтидан оташда ёнар.

Алангали туйғу ҳайрати кўзда,
Ишқ дардидан қайғу-ҳасрати кўзда.

Гадо эса унга бермай эътибор
Ўзи севган байтни этарди такрор.

Аҳли дард, аҳли фазл айлаб эҳтиром,
Гадога садақа қиларди инъом.

Ширали овози оламни тутиб,
Гадо эканини ўзи унутиб,

Ул ёниб куйларди бир ошиқ мисол
Айрилиқ дардидан қадди бўлиб дол.

Навойй гадони тинглади узоқ,
Байтнинг сир-асрорин билмади бироқ.

Сўнгра дил меҳрини этгали изҳор,
Садақа берди-да соҳибга, ночор

Мадраса томонга шаҳдам йўл олди
Ва лекин хаёли гадода қолди.

УН УЧИНЧИ ҚЎШИҚ

Навойй қалбида ишонч барқарор,
Умид офтобидан олам шуъладор.

Мадраса таҳсилини завқидан хурсанд,
Ўз она шаҳрига ўхшар Самарқанд.

Фазлулло Абулайс қилур ифтихор,
Доно толибидан кўнгли бахтиёр.

Навойй туфайли ҳар қандай жумбоқ
Юз очар мисоли турнакўз булоқ.

Шуур осмонида мезонул авзон
Камалак рангида бўлур намоён.

Назм гулшанида гўёки булбул
Субҳи шом навозиш қилади кўнгили.

Навқирон шоирлар қалбига ҳамроз,
Улуғлар тилида номи сарафроз.

Мадраса ҳужраси ораста, шинам,
Ул учун гўёки қасри муҳташам.

Кўнглида юрт ҳажри этганда тугён,
Дўстлар дийдорини қўмсаганда жон,

Хуросон карвони билан доранда
Бир мактуб келтирмиш бугун азонда.

Ҳусайн Бойқаро номасидир бу,
Азиз дўст нафасин сабосидир бу!

Доранда ташрифи кўнглин чоғ этди
Ва наврўз субҳида кўнглин тоғ этди.

Мактубни оҳиста ул тавоф қилди,
Кўз нури қогозга дурдек тўкилди.

Машҳад боғларидан эсмиш шаббода
Навойга гўё узатмиш бода:

«Азизим, Алишер! Сизсиз бу кўнгул
Айрилиқ даштида нолаваш булбул.

Сиз кетиб, суянчиғ тоғим қолмади,
Ҳирий ёт ўлдию боғим қолмади.

Найлайин, ёнимда арконим йўқтур,
Танимда мадору дармоним йўқтур.

Маҳдум Ардашерга йўлламиш нома,
Кўнгул кулбасини этмиш вайрона.

Бошимга тошини ёғдирмиш афлок,
Фурбат оқшоминда мужгоним намнок.

Ашким сиёҳ айлаб этдим арзиҳол,
Дил ғамин хазондек учурмиш шамол.

Камдастлиғ тунида мадад бўлғай деб,
Кўнгул таскин топмиш ҳада юбориб.

Бу олам боғида омон бўлғайсиз,
Дўсту ёр танига дармон бўлғайсиз.

Султон Абусаид дастидан ҳамон
Жанг-жадал домида инграр Хуросон.

Мавзилар вайрона, кулбалар хароб,
Силласи қуриган эл бағри кабоб.

Қачон тамом бўлғай бул зулму озор,
Ё Ҳирий устига от сурмак даркор?

Алишер, қарорим ўлса гар манзур,
Умидвор кутгайман сиздин бир дастур.

Мактубга бир ғазал илова этдим,
Гўёки бир лаҳза дардни унутдим».

«Бас эмас манга ҳам ўз ўтум, ҳам ёр ўти.
Ким, анга афзун дағи бўлмиш яна бир зор ўти.

Ўз ўтум кўнглумга офат, ёр ўти жонга бало,
Бөиси андуҳу дард ул бедили бемор ўти.

Бу бало барқи, ул офат дўзахи кўр турфаким,
Тез этар бу иккини бир хотири афгор ўти.

Бўйла уч ўт бир кўнгулга тушса куймай найлағай,
Ўйлаким, булбул ўтию, гул ўтию хор ўти.

Жону кўнглум бирла бағрим куйди бу уч ўт била,
Яхши боқсам, юз тамуғча ҳар бирининг бор ўти.

Ўз ўтум, ё ёр ўтига гарчи таскин берса ашк,
Ваҳ, ани найлайки, қилғай юз чақин изҳор ўти.

Ғар Ҳусайнийға бир ўтлуғ юз ғами ўт солмаса,
Бас нечук оламини куйдурди Навойвор ўти».

Навий мактубдан беҳад қувонди,
Халойиқ дардидан дил оловланди.

Ўнгида жонланди Машҳад манзари,
Ардашер, Турбатий... Дўстлар сарвари —

Бойқаро номига битиб бир мактуб,
Самарқанд васфида сўзлар айтди хуб.

Хаёл гирдобида ғарқ бўлиб боши
Шафаққа ранг бермиш дилин оташи:

«Юрт обод бўлмаса осойиш бўлмас,
Осойиш бўлмаса оройиш бўлмас.

Халойиқ бошига бўлгали паноҳ
Даркордир Бойқаро янглиғ бир подшоҳ.

Султон Абусаид дағал ва тундху,
Токай сарвар бўлғай Хуросонга у.

Бойқаро ҳар нечук адолатпарвар,
Темурийлар аро моҳир суханвар.

Мулки назмда ҳам хушрав қалами,
Дилбар ғазаллари жоннинг малҳами.

Ашғор деб ким олса илкига қалам,
Қалами қошида қилич боши ҳам.

Хуросон мулкига шоҳ бўлса шоир,
Балки, эл қалбидан терар жавоҳир.

Ҳали Абусаид қўли баланддур,
Навкарлари эса дажжол монанддур.

Бойқаро лашкари беролмагай дош,
Айламак лозимдур сабр ва бардош!*

Навоий ёдидан шу гаплар ўтди,
Сўнг эса ул хатни элчига тутди.

Хат билан музаффар ғазал лашкари
Мардона йўл олди Бойқаро сари.

«Меҳрдин дерменки бўлсам доим ул ойим била,
Найлайинким чарх эврулмас менинг ройим била.

Ҳажр аро мендурмену бир оҳу бир хам қоматим,
Ғам чериги хасму мен бу навъ ўқ-ёйим била.

Аҳли мажлис куйдурур тилин кесиб, бошин узуб,
Шамъ даъво қилса моҳи мажлис оройим била.

Кўҳи дарду тешаи ҳижронни сўр Фарҳоддин,
Англамас Хисравки Ширин бирладур дойим била.

Ҳуснига ҳар лаҳза ҳайронроқмен охир яхшидур,
Ўлмасам ногаҳ бу ишқи ҳайрат афзойим била.

Бўлмайн дайри фано хаммори, гар қилсам бадал,
Зоҳиди худбин ридосин бода полойим била.

Дам-бадам мискин Навоийнинг дегил қон ютмоғин,
Эй қадаҳ, гар ҳамдам ўлсанг бода поймойим била».

Лутфи лазиз шоир васлидан хурсанд,
Камоли эҳтиром қалбига пайванд —

Доранда, номани олиб шу замон
Навоий ҳужрасин тарк этди шодон.

УН ТҮРТИНЧИ ҚУШИҚ

Боғишамол аро наврӯз айёми,
Гул бўлиб сочилмиш кўклам илҳоми.

Ўриқлар бошида оқ шоҳи рўмол,
Ноз билан боқар шўх келинчак мисол.

Ҳарирга чулғанган нозанин гўё
Оқ олма ҳуснида сеҳру илтижо.

Боғаро сайр этиб ари йиғар бол,
Қушлар нағмасида саодатли ҳол.

Атиргул узатар қирмизи бода,
Настаран юзидан ўпар шаббода,

Кўзларни сеҳрлар наргиз чамани,
Боғаро қизиган гул анжумани.

Амир Арҳангийнинг сўлим боғида,
Наврӯзи оламнинг гул қучоғида

Сурурли табиат нашъасидан маст
Шоирлар қалбига шеър ишқи пайваст.

Навоий, Мирзобек, Жамшид, Садоий,
Риёзий, Ҳаримий, Юсуф Сароий,

Юсуф Бадиий ва Бақоий, Нодир,
Хитобий, Файз Маҳмуд, Маъсуд Ақобир

Ювин кўрсатганда гули намозшом,
Лутф бирла боғ аро айлашиб хиром,

Наврўз ясантирган боғ этагида,
Улугбек ўтқазган чинор тагида

Кўҳакдай мавж уриб баҳорий илҳом,
Нафосат мажлисин диллар этмиш ком.

Назми турк сеҳридан диллар дурафшон,
Назми форс сеҳридан тиллар дурахшон.

Икки чашми сиё — бул икки забон
Ва лекин бир дилда бўлур намоён.

Туркигўй шоирлар сурганда қалам
Ўз она тилидек янграб форсий ҳам,

Форсигўй шуаро назмини безар
Туркий уммонидан терилган гавҳар.

Дил билан тил каби бу тиллар сирдош,
Гўёки бир қалбда икки зўр қуёш.

Форсий узук бўлса, туркий кўз эрур.
Туркий қўшиқ бўлса, форсий сўз эрур.

Бу икки қардош тил сеҳри туфайли
Наврўзга файз бермиш шеърят сайли.

Бу тиллар лутфидан ғазалсаролар
Назми ишқ боғида бағрин поралар,

Ҳаримий ўқиган ғазал барқ мисол
Қалбларга нур сочиб, этиб қўйди дол:

«Неча йиғлай шамъдек ҳажрингда ёрим,
кечалар,
Оҳ ким куйдурди доғи интизорим кечалар».

Ҳаримий Қаландар ўтлиғ зорига,
Мажнунвор кўнгилнинг мунглиғ торига

Ҳамоҳанг дилларда гирён қилди ишқ,
Гирён тўфонида тугён қилди ишқ.

Ишқдан яқоси чок бўлиб Навоий,
Наврўз Кўҳакидай тўлиб Навоий,

Ҳаримий ҳажрига ахтариб малҳам,
Ғазал матлаини айлади раҳам.

Дедиким: «Бул матлаъ Сиздан бир ёдгор,
Авлодлар дафтарин безар бул ашъор».

Ҳаримий бул бахтдан тамоман лолдир,
Навоий қошида қадди ҳилолдир.

Машварат файзидан Навоий шодон,
Кўнгил кўкида йўқ булутдан нишон.

Юсуф Бадийига қилиб ишора,
Давом этсин, дейди, баҳс — мушоира.

Андижон элидан келгандан буён
Навоий билан ул дўстдир қадрдон.

Битта мадрасада олишиб таҳсил
Яқин бўлиб қолган эди икки дил.

Навоий ёнидан жилмай бир қадам,
Ҳсонига дармонди, дардига малҳам,

Баланд эди унинг салоҳияти,
Чашмадай пок эди дилда нияти.

Саҳв пайдо бўлса шеърида агар
Ислоҳ қилар эди шоир ҳар сафар.

Навондан ўзга бирорта шоир
Сўз айта олмасди шеърига доир.

Дўстлар дерди уни: «Сухбати жонон»,
Сўз билан ўликка бахш этарди жон.

Арузда Бадиий эди беназир,
Шеърига Самарқанд эди мунтазир.

Ул икки забонни билса ҳам аъло,
Туркийда қалами эди бебаҳо.

Ва лекин Бадиий бу сўлим оқшом
Форсий гулзорида кезди хушилқом.

«Гар бад-ин обу ҳаво кўят бувад
манзилгаҳам,
Не зулоли Хизр бояд, не дами
руҳуллаҳам».⁹

Дилларни бу матлаъ забт этиб олди,
Тилдан-тилга ўтиб, ёд бўлиб қолди.

Бадиийга дўстлар деди офарин,
Ул мақтов кўкида кўрди ашъорин.

Навоний шонрга умид боғлади,
Ўтли ғазалларга кўнглин чоғлади.

Дўстлар қутловидан Бадиий лолдир,
Таъзим бажо айлаб қомати долдир.

Севинч ёғдулари порлар кўзида,
Мамнунлик туйғуси янграг сўзида.

Бадий назмидан ўзида йўқ шод
Юсуф Сафойнинг дил боғи обод.

Мактабдош тенгқурин, ҳамшахарини,
Самарқанд элида ҳамсафарини,

Битта нонни баҳам кўрган дўстини,
Ғарибликда ҳолин сўрган дўстини

Бағрига олди-да, қучди Сафой,
Гўё завқ кўкида учди Навой,

Сўнг эса таъзим-ла дўстларга боқди
Ва илҳом париси дилга ўт ёқди.

Сафбий лафзига форсий бериб зеб,
Тилидан бир ғазал учди— андалиб:

«Менамояд гоҳи чавлон наъли шабрангат
ба чашм,
Чун маҳи к-аз назар созанд мардум
ғойибаш».⁶

Сафой назмидан қувонди дўстлар,
Кўҳистон сойидек тўлғонди ҳислар.

Риёзий серҳунар Боғи Даҳрда,
Хуш илҳом қалами тезқадам шеърда.

Хаёлига келган фикрни дарҳол
Назм риштасига тизар беғалол.

Ғазални оҳангга солиб Риёзий,
Завқ билан тараннум этади ўзи.

Ул қўли сеҳргар хаттоти хушхат
Эларо суюкли котиби хушбахт.

Гоҳ жавлон урар ул сўз чаманида,
Олиму фузало анжуманида.

Марҳамат гулидан Риёзий мамнун,
Навоий лутфидан дилида тўлқин.

Завқ бирла ўқиди ғазалини ул,
Гўё гул қошида дилафкор булбул.

Аҳли шеър шоирга деди: тасанно!
Ул эса ўзига қўйгандек бино.

Дўстлар мақтовидан кўнглида ҳузур,
Навоийга нигоҳ ташлади мағрур.

Ва лекин Навоий ўй суриб бироз
Ушбу байтга эса қилди эътироз:

Ситораест дурри гуши он ҳилол абрў,
Зи рўи ҳусн ба хуршед мезанад паҳлу».¹

Бу байтда бор эди катта бир нуқсон
Ва таҳрирга муҳтож эди бегумон.

Навоий ёдида этди-да такрор,
Байтни тузатмакни қилди ихтиёр.

«Хуршед»нинг ўрнига қўйди «моҳ» сўзин
Ва ойга ўхшатди дилбар ёр юзин.

Қошини ҳилолга қилди-да қиёс,
Сирғасин юлдузга этди жилвасоз.

Мисралар ўрнини ўзгартириб сал
Мазкур байтга берди бетимсол сайқал.

«Зи рўи ҳусн дура гуши он ҳилол абру,
Ситораест, ки бо моҳ мезанад паҳлу».³

Навоий таҳририн маъқуллар дўстлар
Ва Риёзий сари юзланар кўзлар.

Ужарлик отига қўндириб эгар,
Риёзий жаҳлнок безанглаб кетар.

Риёзий важҳидин Навоий мустар,
Баҳсин кузатарди хомуш ва бесар.

Бирор сўз демади Риёзийга лек,
Оҳиста даврани тарк этди бекек.

Икки байт устида баҳс ўти ёнар,
Диллар шафақ янглиғ алангаланар.

Адолат юзидан берганда баҳо,
Навоий ҳақ эди, таҳрири аъло.

Боғаро сайр этар Навоий ҳайрон,
Риёзий хулқидан дил уйи вайрон.

Уфқни ол айлаб ботмоқда қуёш,
Қонли чўққидаги мисли тиллабош.

УН ВЕШИНЧИ ҚУШИҚ

Улугбек илмга жонни этиб бахш,
Маърифат қасрига чекди олтин нақш.

Бу қасри олийда эл аро донгдор,
Олимлар баҳсига гумбази даввор,

Субҳи-шом барқ янглиғ берди акс садо,
Бу садо нурига йўғрилди дунё.

Салтанат бошида турди Улуғбек,
Маърифат бошида турди Улуғбек,

Ва лекин аҳли дин тигга уриб даст,
Мунажжим жонига этди суиқасд.

Улуғбек қатлидан титраган даврон
Зулмидан бўлмади фан қасри вайрон.

Мунажжим назари тушган одамлар,
«Зиж»га ўз юлдузин қўшган олимлар

Улуғбек расадин қилиб ҳимоя,
Азият чекишди билониҳоя.

Самарқанд бошига тушган савдолар,
Оқпадар фарзанддан қўпган ғавғолар

Абу Саид бирлан яна олди авж,
Қурумдек қоплади эл дилини ранж.

Дунёвий илмдин таълим берса ким
Мадраса ёт бўлди, ёт бўлди илм.

Эл севган шоирлар кўнглин босди ғам,
Маддоҳлар саройдан топишди карам.

Салтанат лангарин дин пешволари
Қўлида ўйнатди хома сингари.

Вале Абу Саид қалбида тугён
Урарди азалдан фатҳи Хуросон.

Султоннинг орзуси топдию қарор
Ғавғолар тўфони босилмай, хунхор,

Бало шамолидай кўчди Ҳиротга,
Самарқанд ҳасрати учди Ҳиротга.

Султон Аҳмад Мирзо бўлиб ҳукмрон
Осойиш топгандай кўринди замон.

Буюк мунажжимнинг расадхонаси
Бўлди яна илму фан кошонаси.

Яна ариқларда сув оқди тўлиб,
Ғунчалар гул ёзди навбаҳор бўлиб.

Навой толеи кулди ойсимон,
Самарқанд элидан топди меҳрибон.

Улуғбек ҳамсабоқ улуғ олимлар
Ва ундан нур эмган қутлуғ толиблар

Давраси бўлдию унга муяссар
Илм уммонидан ахтарди гавҳар.

Улуғбек даҳосин порлоқ зиёси—
Навой кўнглининг меҳри гиёси!

Бугун ҳам файзнок ҳикмат гулзори,
Устодлар васлидан гулзор узори.

Хожа Уҳд Мастуний — соҳиби фунун,
Илм осмонига эрур бир стун.

Фалакиёт ичра зўрдир шуҳрати.
Барқдин шиддаткордир ақлин суръати

Навой бу элда ул бузургвор
Суҳбати завқидан эрур бахтиёр.

Мана Хожа Хисрав — эл аро машҳур,
Мирзо Улугбекда мударрис эрур.

Толиблар бошини силар бул падар,
Муруват чароғи дилларда ёнар.

Муҳаммад Олимнинг толеи порлоқ,
Ул «Улугбек Мирзо билан ҳамсабоқ».

Шўхтаъблик азалдан хислатига ёр,
Аскияда эса тенгсиз, бегубор.

Ва лекин илмда номи мукаррам,
Назм боғига ҳам қўйгандир қадам.

Мавлоно Соилий — нозик табиат
Сареул қаламдир, котиби хушхат.

Ул агар бир ғазал айласа рақам,
Жилва бирлан боқар юзига олам.

Ой каби танҳо ул ўз замонида,
Топилмас Навой Хуросонида.

Мана Жалолиддин Лутфулло фақир
Аҳмад Ҳожибекнинг мударрисидир.

Илм бирла назм сингган қонига
Ва бир лаҳза ором йўқдир жонига.

Нафосат мажлисин сеҳридан ул зот
Кўзига гаройиб кўринар ҳаёт.

Қутбиддин Санафий— илми табобат
Мулкида эл аро қозонмишдир от.

Бемор кўзидан ул дардини билар,
Шифобахш меҳридан кулади диллар.

Фазлулло Абулайс — машҳури олам,
Аъламул—уламо дея олган ном.

Саид Шариф билан фахр этар бул зот,
Дарс айтурга ул зот берган ижозат.

Абу Ханифаи соний фикҳда ул,
Арабийда Ибн Ҳожиб берган қўл.

Шеър ва муаммога фақиҳ майли зўр,
Суҳбатин тинглаган жон қилур ҳузур.

Навойга эса қилиб илтифот
Фарзанди қатори кўради бул зот.

Шул ажиб даврада Навоий шодон
Ҳикмат дурларидан тизади маржон.

Суҳбат гули бўлиб Улуғбек номи,
Дур билан безайди етти осмонни.

Навой қалбида чашмаи илҳом
Мавж урмиш бамисли наҳри ақтиром.

Улуғбек шаънига айтмоқ учун сўз
Бир сачраб қўзғолди, балққандек юлдуз.

Шоирга ҳавасманд қадалди кўзлар,
Нигоҳин ўтидан нурланди юзлар.

Жисм аро жонида оташнок сурур,
Лафзидан сочилар бу оламга нур.

«Темирхон наслидин Султон Улуғбек,
Ки олам кўрмади султон анингдек.

Анинг абнойи жинси бўлди барбод,
Ки давр аҳли бирдин айламас ёд.

Ва лек ул илм сори топти чун даст,
Кўзи оллинда бўлди осмон наст.

Расадким боғламиш — зеби жаҳондур,
Жаҳон ичра яна бир осмондур.

Билиб бул навъ илми осмоний,
Ки андин ёзди «Зижи Кўрагоний».

Қиёматга декинча аҳли айём,
Езарлар онинг аҳкомидин аҳком».

Суҳбат аҳли «ваҳ» деб юборди бирдан,
Улуғбек мангулик топди бу шеърдан.

Кўзлар чақнаб кетди, жунбишда қонлар,
Фахрдан оромин йўқотди жонлар.

Навий олқишдан ҳаяжонда, лол.
Илҳом тулпориди қутлар истиқбол.

Мастуний дедиким: «Зижи Кўрагон»
Башарга кашф этмиш янги бир осмон.

Бул осмон юлдузи беҳисоб эрур,
Барчаси заминга бирдек сочмас нур.

Ғар Чўлпон безаса субҳ рухсорини,
Ҳулкар тунга сочмиш ўз шарорини.

Вале Улуғбекнинг юлдузи монанд
Навоий юлдузи порлагай абад».

Мастуний лафзининг оҳангидан маст
Шараф тожин кийиб деди Абулайс:

«Улуғбек васфини бирорта шоир
Навоий сингари айтмаган моҳир.

Бул дурри ноёб-ла ғазал султони.
Тожини безагай иқбол даврони».

Мавлоно Соилий тутиб мусаллам
Бул назм дуррини айлади рақам.

Ва деди: «Навоий— комил истеъдод,
Туркийда «Хамса»ни ул қилгай ижод».

«Мавлоно Соилий, бул бир хаёлдур,
Туркийда «Хамса»ни битмак маҳолдур».

Даргоҳ остонидан боқиб такаббур,
Риёзий тиржайди, дилида ҳузур.

Илми кўп бўлса ҳам ҳилми йўқ бул зот
Турқидан йўқотди файзин мулоқот.

Ва лекин Соилий унга шу замон
Ҳикмат қутисидан дур этди эҳсон:

«Навоий «Хамса»ни битмакка қодир,
Ки тошга қўл урса бўлур жавоҳир.

Вале ўзгаларга дур ҳам бўлур тош,
Назмда барча ҳам эмасдур наққош».

РИЁЗИЙ

Туркийда азалдин сўзлашур авом,
Авомга «Хамса»ни ким ҳам этар ком...

Бул баҳсининг танобин тортиб Абулайс
Бахш этмак истаиди мулоқотга файз.

ФАЗЛУЛЛО АБУЛАЙС

Азизлар, айбнок эмасдур авом,
Авом бирла бизлар кўрдик эҳтиром.

На «Хамса», ул муҳтож туркий назмга!
Лутфийдек улуғ зот келиб таъзимга,

Навоийнинг икки байтига ушбу
Ўн икки минг байтин бермак истар у:

«Оразин ёнғоч кўзумдин сочилур ҳар лаҳза ёш,
Бўйлаким пайдо бўлур юлдуз, ниҳон бўлғоч қуёш».

Азизлар, форсийда ўзга бир оҳанг
Ва лекин туркийда мўлрак эрур ранг.

Умидим комилким Навоий бир кун
«Хамса» рақам этса, эл бўлғай мамнун.

Абулайс пандидан Риёзий тажанг,
Мағлуб дил лашкарин қистар эди жанг.

Навоий жиловлаб баҳс тулпорини
Риёзийга деди дил қарорини:

«Форсий ила туркий — икки чўнг наҳр.
Бул икки наҳрдин эл олур баҳр.

Ва лекин туркийда сўзлар кўпрак эл,
Дилида пинҳондур тилсими асил.

Таъна тошларини отманг элга ҳеч,
Эл ғазаби тошса, кор қилмас ўкинч.

Қўл тегмаган кондур туркий махзани,
Дуррини эл учун харж қилгум ани.

Форсий хазинасидин бойдир бул махзан,
Туркий — ўз элидек улкану аҳсан.

Филдай қудрат керак «Хамса» битмакка
Ва икки қўл билан элга тутмакка.

Туркий махзанини ўндин бирини
«Хамса»га харж этиб эл ғурурини

Ким этгай, азизлар, тоғдек сарбаланд?!
Бул савол олдида ожиз Самарқанд!

Ҳирот ҳам!.. Ва ҳатто мулки Хуросон!..
Даркордур Хусравдек буюк паҳлавон».

Навоий лафзидан аҳли мулоқот
Шуури барқланди... Гўё коинот

Бағрида сузарди иқболи заврақ,
«Хамса» юлдузининг нуридан завқнок.

Шаҳарга тарқалди нохуш бир хабар,
Дилларга санчилди гўёки ханжар.

Халойиқ «ваҳ» дея яқосин тутди,
Қайғули хабардан ўзин унутди.

Кўнгиллар кўкидан — айлаб муножот —
Орзулар юлдузи қулади ҳайҳот!

Мажруҳ бургут яглиғ зорланди башар,
Тиллардан чақмоқдек учди: «Алҳазар!»

Осойиш излаган эркпарвар жонлар
Қалбидан дард бўлиб сирқиди қонлар.

Самарқанд жонталаш икки ўт аро,
Буюк обидалар гунг, мотамсаро.

Истибдод домида инграган даврон
Фигонидан бағрин тиглар Регистон.

Намозшом Ҳиротдан келган хабардан
Осойиш йўқолди бутун шаҳардан:

Тағин Абусаид ҳаддидан ошмиш,
Улусга нафрати сел бўлиб тошмиш.

Қасос камонидан отилган ўқдан
Навқирон бургутлар қуламиш кўкдан.

Ўксик ноласидан титраб Хуросон
Ҳирот осмонини қопламиш фиғон.

Баланд тоғлар оша бу хунук нола
Самарқанд юрагин айламиш пора.

Бу мудҳиш ноладан Аҳмад Мирзо ҳам
Кўксарой қасрида маҳзун, боши ҳам.

Кўнгли ғаш — падари бузрукворидан,
Жони азобдадир улус зоридан.

Аҳмад Ҳожибекнинг руҳин эзар ғам,
Кўнгли ёришмагай ёққан билан шам.

Фазлулло Абулайс дарди бешумор,
Фитналар зарбидан кўнглида озор.

Навой қошига йўл олур аста,
Ҳирот хабаридан юраги хаста.

Ораста ҳужрада ижод билан банд
Навой қалбига эл ишқи пайванд.

Ҳужра остонига қўйдию қадам
Абулайс кўнглида жунбиш қилди ғам.

Навой ўрнидан сачраб қўзғолди,
Устод ҳолатидан ҳайратда қолди.

Пешвоз чиқдию ул истиқболига,
Лол боқди бу ҳолнинг чигал фолига.

Устоднинг кўнглига бермай деб озор
Қошида бош эгди шоир ғамгузор.

Абулайс Навой бошини силаб,
Қамоли умрига фотиҳа тилаб,

Кўнглини эзган дард чокини сўкди,
Азамат шоирнинг қаддини букди.

ФАЗЛУЛЛО АБУЛАЙС

Мавлоно Навоий, мудҳиш хабардин
Жонимда ором йўқ субҳи саҳардин.

НАВОИЙ

Тағин не ҳодиса рўй берди, устод,
Фароғат кулбасин не этди барбод?

ФАЗЛУЛЛО АБУЛАЙС

Бир бойқуш оромим барбод айлади,
Тунга ларза солиб, фарёд айлади.

Тонггача қўнмади кўзимга уйқу,
Кўнгул ошёнига чанг солди қайғу.

НАВОИЙ

Огоҳ этинг, устод, не бўлди содир,
Балоқаш қайси бир бандаи мақдур?

ФАЗЛУЛЛО АБУЛАЙС

Тағин қатағонда қолмиш Хуросон,
Шарордек сачрамиш эл бўғзидин қон.

Ҳирий кўкин тутмиш фиғон оҳанги,
Қон билан ювилмиш қиличлар занги.

НАВОИЙ

Бойқаро қошига ул тортиб лашкар
Яна кўтардимۇ бошинда ханжар?

ФАЗЛУЛЛО АБУЛАЙС

Ҳусайн Мирзодек чапдаст баҳодир
Хуросон мулкида ёвқур, танҳодир.

Ул Султон шамширин синдирмаса гар
Улуснинг қонидин замин ранг олар.

НАВОИЙ

Боиси не эрур Ҳирот ғавғосин,
Англамак истаймен кечмиш савдосин?

ФАЗЛУЛЛО АБУЛАЙС

Султон Абусаид илкида Ҳирот!
Кемадек чайқалиб турибди, ҳайҳот!

Амир авлодидин эрса-да султон,
Ўзининг қавмига келтирмиш қирон.

Темур Кўрагоннинг эваралари,
Мирзо Улуғбекнинг неваралари,

Кўзининг қароси — Мирзо Аҳмадни,
Мирзо Абдураззоқ, Мирзо Маҳмудни
Қиличдин ўтказмиш!..

НАВОИЙ

Ё раб! Эй гардун
Бошимга йиқилсанг на бўлғай бу кун!

Наҳот, зулмпеша чархи кажрафтор
Илкида ўйинчоқ қотили хунжор!

Наҳот, ул раҳм этмай йигит ёшига,
Тиг санчар ўзининг қон-қардошига!

Эй офтоб, тutilгил, бул мудҳиш жазо
Мотамидин кийсин Хуросон қаро.

Найлайн, тарҳи дил таҳ-батаҳ қондур,
Жонига санчилган ўқи камондур.

ФАЗЛУЛЛО АБУЛАЙС

Қиличин қонлари қотмасдин, султон,
Тағин бир жазога бермишдир фармон.

Мирзо Улуғбекнинг волидасини
Чоптириб ташламиш!..

НАВОИЙ

Ё раббим! Уни

Оналарнинг хуни тутгай муҳаққақ,
Оналар қарғиши азалдин барҳақ!

«Аноларнинг аёғи остидадур
Равзаи жаннату жинон боғи.

Роза боғи висолин истар эсанг,
Бўл анонинг оёғи тупроғи».

Султон Абусаид эл хунидин маст,
Ки она жонига этмиш суиқасд.

Умри омонатин кутар охират,
Бул қадар зулмни кўрмаган Ҳирот.

Ким этса онанинг ҳурматини хор
Икки дунёда ҳам бўлгай хору зор.

Ҳаёт ибтидоси азиз онадур,
Оналар бўлмаса ҳаёт қародур.

Гавҳаршодбегимдек мўлтабар она
Қошида замонлар бўлгай парвона.

Мирзо Улуғбекни туққан улуғ зот
Бошидан дур сочса арзир коинот!

ФАЗЛУЛЛО АБУЛАЙС

Ким илкин кўтарса она бошига,
Боши теккай анинг қарғиш тошига.

Беғуноҳ йигитлар қонин тўккан жон,
Эл-улус қаҳридин қолмағай омон.

Султон Абусаид бўлдию ҳоким
Ҳиротни айлади қиёмат-қойим.

Бул мудҳиш қотиллик фаслин Хуросон
Қон бирла тарихга ёзур бегумон.

НАВОИЙ

Ҳиротда мотамдир мотам устига
Ва яна ғам-алам алам устига.

Оҳу ситамлардин дилим эрди қон,
Яна кулфат солди бошга Хуросон.

Гавҳаршодбегимнинг ўлими, устод,
Улуғбек авлоди кўтарган фарёд!

Бул фарёд отилмиш бамисли вулқон,
Бул фарёд зарбидан титрар Хуросон.

Мирзолар бўғзидин отилган қонлар —
Улуғбек қалбида қолган армонлар!

Султон Абусаид қурган салтанат
Шаънига замонлар ўқигай лаънат.

Адолат нурига эл эрур муҳтож,
Одил бир подшога муҳтож тахту тож.

Афсус, бундоқ кимса Хуросонда кам,
Ки, улус айласа уни мукаррам.

Фақат Бойқарода умидим кўзи,
Кошки, кулса унга толе юлдузи.

Мирзо Ҳусайнга улус қўпса бош,
Балки, осойишга ул бўлғай нурпош.

УН ЕТТИНЧИ ҚЎШИҚ

Султон Аҳмад Мирзо нотинчдир ҳамон,
Ҳамон наҳри ўкинч гирдобида жон.

Тўфонда қолгандек елкан бенажот
Тебраниб турибди ғавғодан Ҳирот.

Улуғбек қавмига келтириб қирон
Отаси ўғлин ҳам дилин этди қон.

Бу зулм тиғидан Мовароуннаҳр
Халқида қўзғалди ғазабу қаҳр.

Ҳатто отасига мойил беклар ҳам
Қалбини қоплади туман каби гам.

Бу ҳолдан Мирзонинг дили бўлиб танг
Кўнглин ўртаганда ҳазин бир оҳанг

Ноиб, дардига бўлгандек ҳамроз,
Соҳиби давлатни юпатди бир оз.

ШАКУР МИРЗО

Олий ҳазратлари Ҳирот туфайли
Ўксинманг, бул савдо замона зайли.

Улуғбек авлодин жазолаб, Султон,
Осойиш топарми, деди Хуросон.

Ва лекин халойиқ кўтармиш ғавғо
Бул ғавғо сардори асли Бойқаро.

Бойқаро азалдин хатарнок зотдур,
Анинг кўзлагани тахти Ҳиротдур.

АҲМАД МИРЗО

Султоннинг ашаддий ғанимидур ул,
Ва лекин Ҳиротни олмоғи мушкул.

Таршизу Абивард даштида кезиб,
Тинчимас, Хуросон тинчини бузиб.

Шамол турган билан қуламас чинор,
Чинорга ҳаттоки бўрон қилмас кор.

Ҳирот салтанатин меҳвари маҳкам,
Анга Бойқаро ҳам қўёлмас қадам.

ШАКУР МИРЗО

Бойқаро навқари қурама эрур
Лек чаптаст кимсалар бошида турур.

Навоийнинг ёвқур тоғалари ҳам
Хусайн қўшинини этди муаззам.

Ул бирлан Навоий азалий дўстдур,
Шу важҳдин мунда ҳам иши дурустдур.

(Файз Маҳмуд бўлдию эшикда пайдо
Шакур Мирзо сўзин қилмасдан адо,

Суҳбат жиловини олди-да илиб
Сўзлади, Мирзога ўтли тикилиб).

ФАЙЗ МАҲМУД

Ноиб аъламнинг сўзлари ростдур,
Бойқарога йўллар Навоий дастур.

Машҳад ё Ҳиротдин йўл олган қарвон
Дўстидин келтирур мактуби пинҳон.

Уч-тўрт кун Навоий ўзин унутур,
Бойқаро айтгандек балки йўл тутур.

Болаликда тушса меҳр ўти дилга,
Демиш: алангаси етмиш юз йилга.

АҲМАД МИРЗО

Аларким, бир фурсат эди мактабдош,
Лек энди ароси ой билан қуёш.

Навой пандига муҳтож эмас ул,
Навкарин етаклаб, жанг ила машғул.

Назмидин ўзгани билмас Навой
Ба бизга хиёнат қилмас Навой.

Мана икки йилким Мовароуннаҳр
Навой назмидин этмакда фахр.

ШАКУР МИРЗО

Ҳазратим, Навой қудратли шахсдур,
Элни қўзгамакка бир шеъри басдур.

Навой деганда аҳли Хуросон
Бойқаро яловин тутар бегумон.

Шул вазҳдан чораи эҳтиёт даркор,
Ғоятда тигдордур ул битган ашъор.

ФАЙЗ МАҲМУД

Навой обрўси ошиб эл аро,
Бўлмакда бизларнинг кунимиз қаро.

Бирор айб тамгаси босилмаса гар
Ҳолимиз бўлғуси мундин ҳам баттар.

ШАКУР МИРЗО

Ҳазратим, чиқмайлик Ҳирот измидин,
Отангиз бенажот қолмасин биздин.

Не мақсад била ул этилди ихрож,
Вале мунда топмиш ижоди ривож.

Риёзий шаънига шак келтирмиш ул,
Анжуманда этмиш обрўсин бир пул.

«Хамса»ни туркийда битмаклик маҳол,
Десалар Риёзий, келибди малол.

Тағин ул форсийга келтирибди шак,
Саройдин йироқроқ тутсалар андак.

АҲМАД МИРЗО

Огоҳмен, азизлар, ойда ҳам доғ бор,
Беғуноҳ кимсани учратмак душвор.

Вале сизлар қилманг Навоийдин хавф,
Ул этмиш назмга сўз мулкани сарф.

Ҳали қадамини қўйган йўқ бежо,
Дили не амр этса, ул этур бажо.

Назм майдонида гарчанд беназир,
Ул улус сўзига доим мунтазир.

Азалдин беҳудуд назм майдони,
Бул майдон соҳиби суҳан хоқони.

«Хамса» борасинда Навоий ҳақдур,
Дурахшон назмидин дилларда барқдур.

Туркона «Хамса»га ул урса қалам,
Не ажаб, қошида бош эгса одам!

УН САККИЗИНЧИ ҚУШИҚ

Мадраса саҳнида қирчиллама қор,
Мунаққаш ҳужрада Навоий бедор.

Ҳонтахта устида олов тилли шам,
Самарқанд қоғози, давог ва қалам.

Тўрдаги тоқчада баёзу девон,
Михда қундуз телпак, босма юнг чакмон.

Навий бошида кўк барқут қалпоқ,
Эғнидан кўҳаки хилъати порлоқ:

Лутфий девонини олиб жавондан,
Назм ул жавоҳирни излар ул кондан.

Устоди аъзамнинг карамидан шод,
Туркона ғазалин завқнок этур ёд.

Бир мактуб юбормоқ истаги дилда,
Ғунчадек гул ёзар бу олис элда.

Устодни шарафлаб қалами сарбон
Оқ қоғоз саҳнида сайр этар равон.

Олам кишварининг бул чорбоғида,
Файзиёб Кўҳакнинг гул қирғоғида,

Нашъу намо топган шоир илҳоми,
Табаррук заминга дил эҳтироми

Назм чаманида бўлиб лолавор
Самарқанд уфқини этарди аявор.

Лутфийни маҳлиё этган бул диёр,
Илҳом шаробини тутган гул диёр

Беқиёс манзара дилда бўлиб нақш,
Мадҳига Навий жонни этар бахш:

«Латофат аро равзадин баҳр анго,
Вале исм улуб Мовароуннаҳр анго.

Нединким, ики наҳр ароси келиб,
Яқин юз йиғочқа фазоси келиб.

Оқиб ҳадди шарқийда Сайхун суйи,
Бориб ҳадди ғарбийда Жайхун суйи.

Йўл улким анга бу икки руду бас,
Ҷун-ён беш сув ҳар бир нучукким Арас.

Бўлуб ҳар биридин жудо наҳрлар,
Ки, ҳар наҳри обод этиб шаҳрлар.

Ва лекин бу рудеки, дерлар Кўҳак,
Ки йўқ равзанинг наҳри арконга шак.

Ки ичгач тавоно бўлуб, нотавон,
Гузар айлабон умр янглиғ равон.

Ки андин не бир шаҳар обод ўлуб,
Не маъмурасидин биров шод ўлуб.

Агарчи латофатда рашки Фурот,
Бўлуб барча зоеъ, нечукким ҳаёт.

Хусусан, Кўҳак рудиким, наҳри Нил
Эмас онча, не Нилким, Салсабил...

Ҳамул пуштаеки, Кўҳак топти исм,
Не пушта жаҳон ганжи узра тилисм.

Ушоқ тош анга лаълу инжу киби,
Яшил сабзаси чархи мийну киби.

Ки мансуб эрур анга Кўҳак суйи,
Нединким, эрур жорий андин қуйи.

Ҳамул тўпа оллидин андоқ оқар,
Ки ошиқ бошу ашки, дер ким боқар».

Ер юзин сайқали — Самарқанд зари,
«Самарқанди фирдавсмонанд» манзари

Навоий лафзини қилиб дурафшон,
Масрур юрагига солур ҳаяжон.

Олам аро танҳо Мовароуннаҳр,
Самарқанд аталмиш бул боғи Даҳр.

Навоий қаламин сеҳри туфайли
Ва унинг бу элга меҳри туфайли

Шеърят мулкида топиб шараф-шон,
Жаҳон аро бўлмиш доврӯғи дoston.

Навоий завқ билан ўқиб номани,
Ғойибдан шод этди ул алломани.

Жаннатга ўхшайди, деди, Самарқанд,
Ариқлари жаннат наҳрига монанд.

Кўҳак сувин, деди, ҳар томчиси бол,
Баҳра топса бемор кўрмагай завол.

Жаҳон хазинасин тилсими дебон
Кўҳак тепалигин васф этди шодон.

Лаълу инжу, деди, ушоқ тошини
Ва унга ўхшатди ошиқ бошини.

Оқар сувин — ошиқ кўз ёши, деди,
Тела тошин — ошиқ бардоши, деди.

Навой руҳида саодатли ҳол,
Чақноқ кўзларида теран ўй-хаёл.

Самарқанд васфидан бўлиб бахтиёр,
Устодга юбормак этди ихтиёр.

Мактубни муҳрлаб, ором топди жон,
Кўнглида босилди наҳри ҳаяжон.

Сўнг эса ўрнидан мамнун қўзғолди
Ва ҳужра остони сари йўл олди.

Нақшинкор эшикни очди-да шахдам,
Ғишт айвон саҳнига ул қўйди қадам.

Оқариб қолганди Самарқанд тонги,
Кўнглин мафтун этди ҳаёт оҳанги.

Бу бир тонг эдики, қиз кўксидай оқ,
Ошпоқ қор қўйнида эди ҳаммаёқ.

Ер нафас оларди сийнаси тўлиб
Ва мунис оламга боқарди кулиб.

Руҳини яйратиб оқ мрамар ҳаво,
Шоирни ўзига этди маҳлиё.

Бу бир тонг эдики, улуғ бир ғоя
Бешиги бошида бўлганди доя.

Навқирон Навой билмай ўзи ҳам
Туркона «Хамса»га урганди қалам.

Мана шу файзиёб тонг қучогида,
Мунаққаш ҳужрада, ижод боғида

«Хамса»нинг ғояси туғилганидан,
Ул ўзбек меҳрига йўғрилганидан

Беҳабар эди лек бу кўҳна олам,
Оламни яшартган қўли гул одам.

Бу бир тонг эдики, қадами қутлуғ,
Қуёшни этганди тоғ бошига туғ.

Бу туғдан нурланиб жумлаи олам
Гўё Навоийга берарди салом!

Буюк дostonларга қўйиб пойдевор,
Шоирни қутлади бу қутлуғ диёр!

УН ТУҚҚИЗИНЧИ ҚУШИҚ

Борлиқ тонг юзидан олмиш андоза,
Биллур ойна каби кўк саҳни тоза.

Беғубор ҳарирдек олам айвони,
Яшил сабзадан маст тоғлар домони,

Танларни эркалар насими Кўҳак,
Ноз билан бағрини очар ҳар куртак.

Тоғлар бошин ўпар эркалаб қуёш,
Қуёшдай хурсанддир бугун кекса-ёш.

Бугун олам рўшно, юрт дилафрўздир,
Бугун қутлуғ айём, бугун Наврўздир.

Наврўзни орзиқиб кутган тирик жон
Тонг билан бир-бирин қутлайди хандон.

Самога маҳлиё боқар Регистон,
Улкан миноралар устида шодон,

Ҳаётдан армони йўқ сурнайчилар,
Лунжини шишириб шўх карнайчилар

Кўкка ларза солар гата-ғут қилиб,
Наврўзи оламдан илк жарчи бўлиб.

Отлиқ жарчилар ҳам боғлашиб белни,
Кўҳак тепасига чорлашар элни.

Тадорикин кўрган бутун аҳоли,
Уйини тарк этиб мисли чумоли

Оту аравада, эшакли, яёв,
Бириси сокину бири гармрав,

Ясаниб-тусаниб жилди Кўҳакка,
Карнай-сурнай билан келди Кўҳакка.

Кўҳак домонини қоплади одам,
Одамлар завқига тор келди олам.

Навий бу ҳолдан чўмар ҳайратга
Ва мафтун боқади жўшқин ҳаётга:

Бир ёнда дорбозлар кўрсатар ҳунар,
Бир ёнда полвонлар абжир беллашар.

Турфа наволарга чулғаниб осмон
Аҳли созандага ўқир шараф-шон

Товусдек товланиб шўх раққосалар
Ғамзаю ноз билан жонга ўт қалар.

Чавандозлар эса қуради пойга,
Бургут арғумоқлар учгудек ойга.

Кўпқари синайди ким бўлса чапдаст,
Чапдаст чавандозга улоқ бермас бас,

Аския пирлари қуриб чордона,
Пайровда бир-бирин синар мардона.

Дўпписин ғоз қўйиб уста лофчилар
Игнадан туяю қилдан фил ясар.

Сеҳрғар оғзидан чиқарар мато,
Улик кабутарга жон этар ато.

Юзи ниқобланган масхарабозлар
Ўзини маймундек минг кўйга солар.

Доира гижбангидан болалар завқнок,
«Кўҳакча» рақсига тушади шавқнок.

«Қўчқорлар жанги»дан авжида бир ён,
«Хўрозлар жанги»нинг мавжида бир ён.

Бир ёқда ҳайратнок «бедана жанги»,
Бир ёқда серкалар мардона жанги.

Ким қайси ҳунарга бўлса гар моҳир
Намойиш этарди Кўҳакда ҳозир.

Элни хурсанд айлаб нишолдапазлар
Нишолда шопирар, нишолда сузар.

Новвойлар қўлида нони Осиё
Баркашдек ой бўлиб кўринар гўё.

Шинни бозорида сопол кўзалар
Тут қонин сипқориб, кўзин сузалар.

Мушт каби тугилган новвот чақмоғи,
Чой васлига етса, қонар чанқоғи.

Оғзини ланг очиб боқар шўрданақ,
Мағзида ниқобу юзида намақ.

Бири бод сотади, бири хўрозқанд,
Бири кунжут ҳалво, бири наврўзқанд.

Кўҳақ ёқасига осиб дошқозон
Сумалақ улашар бир сахий деҳқон.

Сумалақ — наврўзнинг олий неъматини,
Сумалақ — наврўзнинг кўрки, зийнати.

Кимки сумалақдан бўлса баҳраманд
Яна бир йил бўлур умрига пайванд.

Она табиатнинг бу инъомидан,
Наврўзнинг энг тансиқ гул таомидан

Баҳраманд бўлиб эл деҳқонни олқар,
Олқишдан манглайи кун бўлиб болқар.

Оҳорли либосда ясан-тусан эл —
Фотима-Зухрою Ҳасан-Ҳусан эл

Наврўз сайилидан беҳад шод эди,
Умридан мамнуну дил обод эди.

Амиру беклар ҳам бунда эди жам,
Фуқаро боши ҳам эмас эди хам.

Наврӯзга файз бермиш аҳли фузалo,
Ҳурматин толиблар келтирмиш бажo.

Шоирлар тумонот одам қошида
Шеър ўқиб, берарди дилга нашида.

Навойи устида кўк барқут хилъат,
Адл қоматига берарди зийнат.

Бошида ол дўппи, оқ шоҳи дастор,
Хироми этиги Кўҳақдин нисор.

Чақноқ кўзларида подлик учқуни,
Кўнглида мавжланар илҳом тўлқини.

Садойи қўшиғин оҳангидан маст,
Ғазалининг ҳар сўзи қалбига пайваст.

Садойи куйлайди кўнгли сел бўлиб,
Халойиқ тинглайди юраги тўлиб:

Навбаҳор айёми бўлмиш, мен диёру ёрсиз,
Булбул ўлғондек хазон фасли гулу гулзорсиз.

Гоҳ сарв узра, гаҳи гул узра булбул нағмасоз,
Ваҳки, менмен гунгу лол, ул сарви гулрухсорсиз.

Тонг эмасдур гар диёру ёрсиз озурдамен,
Ким эмас булбул гулу гулзорсиз озорсиз.

Равза ашжори ўтиндур, гуллари жонимга ўт,
Мумкин ўлса анда бўлмоғлиғ даме дилдорсиз.

Май чу бердинг зулфига, банд эт мени, эй муғбача,
Ким хуш эрмас муғ била ичмақ қадаҳ зуннорсиз.

Топмадук гулранг жоме бехумор, эй боғбой,
Ваҳки, бу гулшан аро гул бўлмас эрмиш хорсиз.

Аҳли зуҳд ичра Навоий топмади мақсадқа йўл,
Вақтингизни хуш тутунг, эй жамъиким, хумморсиз!

Садойй овозин сеҳридан диллар,
Сархушу мақтовдан бурродир тиллар.

«Офарин, Садойй!» — деган садолар,
«Тасанно, Навоий!» — деган нидолар

Кўҳак осмонини тутиб кетади,
Халойиқ шоирга гуллар тутади.

Навоий Самарқанд халқидан хурсанд,
Тумонат одамга боқар орзуманд.

Аҳмад Ҳожибекнинг кўкси тоғ бўлиб,
Фазлулло Абулайс вақти чоғ бўлиб,

Янги газал билан қутлар шоирни,
Яна шеър айтмакка ундар шоирни.

«Навоий ўқисин!» — деган овозлар
Само гумбазида гўё соз чалар.

«Навоий газалин эшитмак фарздур»,
«Навоий туфайли Наврўз пурфайздур».

Халойиқ садоси чулғар Кўҳакни,
Ҳаяжон босади минглаб юракни.

Навоий халойиқ олқишидан шод
Шеър айтмакка сўрар кўнглидан имдод.

Қалбини бир лаҳза чулғаб ҳаяжон
Янги ғазалини ўқир беармон:

«Лолагун бўлмиш суларда қатлима диллар тийғ,
Ё бало тоғидин этмиш долазор изҳор тийғ.

Гул тани юз чок ўлуб буким бўялмиш қон аро,
Тегди ғамзанг хайлидин гўё анга бисёр тийғ.

Тийғ тортиб етгач — ўқ қилдим фидоси жонниким,
Бўлмагай озурда қотил кўрмагай озор тийғ.

Жисм пайкониинг била тўлдию жондур ғамдаким,
Айласанг қатлимга рағбат бўлмагай ноқор тийғ.

Ишқ дашти сабзасидин лола ҳарён сочилур,
Яъни ул саҳро гиёҳи бор эмиш хунбор тийғ.

Олам аҳли қатлини бирдамда қилсанг орзу,
Юздин ол бурқаъни, қиндин чекмагил зинҳор тийғ.

Назм мулкин тил чекиб олмиш Навоий ўйлақим,
Чекса оламни олур шоҳи фалак миқдор тийғ».

«Яшасин Навоий!» — янгради хитоб,
Хитобга ҳамроздек жилмайди офтоб.

Қарсақлар авжидан янгради само,
Оламни забт этди улуғвор садо.

Қучоқлари тўлиб гулга Навоий,
Шодмон таъзим этди элга Навоий.

Бутун эл тилида Навоий номи,
Бутун эл дилида Наврўз айёми.

Наврӯз сайли этди кечгача давом,
Ушалди гўёки юракларда ком.

Санъатин бутун эл қилиб намойиш,
Кўҳак домонига берди оройиш.

Кўнгиллар кўшқини айлаб чароғон,
Уфққа бош қўйгач қуёш беармон,

Халойиқ шаҳарга шодон йўл олди,
Ушбу байт дилларга ёд бўлиб қолди:

«Назм мулкин тил чекиб олмиш Навоий ўйлаким,
Чекса оламни олур шоҳи фалак миқдор тийғ».

НИГИРМАНЧИ ҚУШИҚ

Фазлулло Абулайс мадрасасида,
Мунаққаш мадраса остонасида

Толиби илмлар чеҳраси гулгун,
Юраклар осмони беғубор, нилгун.

Икки йил орзиқиб кутилган айём
Бугун толибларга узатади жом.

Мадраса дафтари варақланса гар
Заррин саҳифалар хаёлни тортар.

Хушнавис котибнинг хатидан равшан
Тортади дил уйи, кўз эса шўх-шан

Ўтмиш онларига солади назар,
Сўнг эса ўзи ҳам хаёлга толар;

Устод олқишига сазовор дамлар,
Шуур кулбасини ёритган шамлар,

Толиблар баҳсида ғолиб келгани,
Махзани илмдан толиб келгани,

Мударрис қошида қизарган чоғлар,
Елкасидан босган залворли тоғлар,

Фикрини банд этган сирли саволлар
Жавобин қидирган бедор саҳарлар

Ўтиб кетди кеча кўрган туш мисол,
Учиб кетди бошдан ўтган қуш мисол.

Толиблар мунтазир кутган кун бугун,
Бугун мадрасада саодатли кун.

Бугун севинчларга йўқдур ниҳоя,
Бу кун — минг йилларга бўлур ҳикоя.

Кўҳак офтобидан тўкилган анвор
Ҳовридан юзлари бўлгандек анор,

Бадий, Ҳаримий, Юсуф Сафой,
Муҳаммад Бадахший, Нодир, Бақой

Ҳамроз бўлган каби бахт-иқболига,
Пешвоз чиқмиш шоир истиқболига.

Чеҳрасидан нурлар томиб Навоий,
Шодлигидан қалби ёниб Навоий

Оламга сочгандек дур шоҳворини
Самимий қутлайди дўсту ёрини.

Навой шаънига айтиб хушкалом,
Улар ҳам: муборак бўлсин, дер, айём!

Сўнгра азиз дўстлар айлаб ихтиёр
Устод ҳузурига кирар бахтиёр.

Абулайс чеҳраси очиқ ва равшан,
Қошида жам эди аҳли анжуман.

Донгдор мударрислар машҳур олимлар
Фотиҳасин бугун олур толиблар.

Муҳаммад Олиму Қутб Санафий,
Жалолиддин Лутфулло, Хожа Мастуний,

Мавлоно Соилий ва Хожа Хисрав
Издан толиблар бўлишар пайрав.

Амир Арҳангий ва Аҳмад Ҳожибек
Қутлуғ маросимга бермиш файзу кўрк.

Устодлар кўзидан ўқимоқ мумкин
Ҳаёт китобию ҳикматин бугун.

Нурли сиймоларга назар солган зот
Дили равшан бўлиб юрар умрбод.

Фазлулло Абулайс ўтқазган ниҳол
Самара бергандан ул бугун хушҳол.

Шодлик неъматини кўргали баҳам
Қадрдон дўстлари қўйишди қадам.

Меҳмонлар шаънига тузаб дастурхон
Лутф бирла сўзлайди олими замон.

ФАЗЛУЛЛО АБУЛАЙС

Азизлар, қутланмиш ушбу тантана
Мадорис ҳаётинда энг қутлуғ сана.

Мавлоно Навоий топмиш саодат,
Бул кун истиқболга берур шаҳодат.

Олий мадорисни битирмиш аъло,
Ёрлиққа камина чекмиш хуш имзо.

Сизларга олий бахт бўлмиш муяссар,
Бу бахтдин кўнгуллар гулзори яшнар.

«Самарқанди фирдавс монанд» шаҳрда,
Ул билан икки йил битта наҳрда

Ғаввосдек ахтариб назм дурина
Нурафшон этмишсиз эл шуурини.

Улуми башарни ўқиб мукаммал
Салоҳиятингизга бермишсиз сайқал.

Сизлар ҳавас билан чеккан машаққат
Неъматин файзидур ушбу машварат.

Мадорис илмидин этиб баҳраманд
Учирма қилмакда сизни Самарқанд.

Улуғбек мактабин сабоғини сиз
Қорачиғ сингари асрангиз гардсиз.

Сиз олган илмдин баҳра топса ким
Калитини тутгай илкига тилсим.

Шарафли мақтовга лойиқ эрурсиз,
Мадорис офтобу сиз анда нурсиз.

Мавлоно Нодирнинг илмидин Марв
Қаддини ростлагай мисоли сарв.

Муҳаммад Бадахший қайтгани замон
Меҳрини поёндоз этгай Бадахшон.

Мавлоно Бақоий бирла Хоразм
Элида яшнагай гулшани назм.

Бадий, Сафой ила Андижон
Лафзидин нурланса не тонг Хуросон.

Қайда бўлсангиз ҳам қилурмен дуо,
Сиз бирла яшнасин бул кўҳна дунё.

АҲМАД ҲОЖИБЕК

Бир ажиб хабардин кўкдадир бошим,
Сурурдин сочилур кўзимдин ёшим.

Ифтихор туйғуси оромим олмиш,
Кўнглумга оташин офтобни солмиш.

Бул сурур майидин кимки этмас нўш,
Ул ҳаёт боғида кезмагай сархуш.

Бул шодлик соҳиби Навоий эрур,
Мулозим ўлмоғи — нур устига нур.

Султон Аҳмад Мирзо иноятли зот,
Меҳри карамидин ҳайратда Ҳирот.

Мавлоно Навоий топмиш эътибор,
Не ажаб шод ўлса андин аҳли бор.

Дилрабо ғазалин бир тинглаган жон
Кўнглида ушалгай энг олий армон.

Навой фазлидин не тонг Самарқанд,
Ё Ҳирот «Хамса»га жон этса пайванд!

ХОЖА ХИСРАВ

Вале Ҳирот нотинч, Мирзо Бойқаро
Бирла Султон аро жангу можаро

Гоҳо сўниб, гоҳо олар аланга —
Сичқоннинг ини ҳам анда минг танга.

Ҳар қалай, Самарқанд Ҳиротдин йироқ,
Ут ёнса, келади тутуни бироқ.

Самарқанд нисбатан осойиш эрур,
Илму фан гулшани оройиш эрур.

Бул Аҳмад Мирзонинг марҳаматидин,
Ҳам Аҳмад Ҳожибек иноятидин

Навой бошига бахт қуши қўнмиш
Ва назм мулкинда тахт қуши қўнмиш.

Илми толиблардин мен беҳад шодмен,
Шабобат завқидин дили ободмен.

Қайсиким даргоҳга қўйишса қадам
Шодлигу бахт бўлсун умрига ҳамдам.

Эл бирлан доимо ҳамқадам бўлсун,
Улусда номлари мукаррам бўлсун.

Азизлар, ёшларни қилингиз дуо,
Ҳаёт боғинда кам бўлмасун асло.

...Қўлини дуога очиб устодлар:
«Омин!» деб толиблар дилини шодлар.

Шогирдлар дилида шарафли сурур,
Тиллардан учади: «Раҳмат!», «Ташаккур!»

Мамнунлик туйғуси порлар кўзларда,
Масрурлик қўшиғи янграб сўзларда.

Лутф бирла боқишар Навоий сари,
Илтифот нуридин яшнаб кўзлари.

Дўстлар карамидан бўлиб миннатдор
Дил сўзидан тизар Навоий ашъор.

НАВОИЙ

Улугбек илмидин чароғон шаҳр
Дилафрўз ҳуснидин очилур баҳр.

Сизлардек донишманд зотларга фақир
Толиб ўлғонидин — дилинда фаҳр.

Илмга ташна дил даштига саҳар
Шабоб айёмида солмишсиз назар.

Тилсимот сандиғин қулфини очиб,
Маърифат зарини оламга сочиб,

Бахтиёр қилмишсиз бизни бир умр,
Муҳтарам устодлар, сизга ташаккур!

Чинорлар томири бўлмаса теран
Бир ўқдан қулатгай шамолдек мерган.

Тоғ бағридан қайнаб чиқмаса булоқ
Зилоли биллурдек бўлмагай бироқ.

Умрида азият чекмаса инсон,
Ҳаётнинг қадрига етмас бегумон.

Тоғ баланд бўлмаса турмагай қори,
Сувсиз кўкни ўртар наҳр озори.

Маърифат очмаса башар кўзини,
Унутиб қўйғуси айтар сўзини.

Илми толибларга сиз берган сазбоқ
Насллар толеин айлагай порлоқ.

Халқ бирлан бўлмаса шоир ҳамнафас,
Назмига кенг дунё эрур бир қафас.

Ўз элин орзусин куйлаган шоир
Анинг дарди бирла яшар бир умр.

Золим шоҳга шоир бўлса гар маддоҳ,
Уни домга тортур эл қазиган чоҳ.

Подшоҳ бўлса агар адолатпарвар
Саодат боғида яшагай башар.

Кошкийди, тинчиса Ҳирот ғавғоси,
Ушалган бўлурди эл муддаоси.

Мавлоно Вафой, шоири даврон,
Бул лутфи карамдин фархундадир жон.

Илкимдин не келса этурмен адо,
Элга хизмат этмак асли муддао.

Аъламул-уламо фақиҳ Абулайс,
Меҳрингиз туфайли дил боғи серфайз.

Устод мударрислар, минг раҳмат сизга,
Сиз рӯшно этмишсиз оламни кўзга!

...Аҳли анжуманга таъзим айлаб хуш,
Навоний оламга боқади сархуш.

«Офарин, Навоний!» — деган садолар
Нилий гумбаз ичра акс садо берар.

И К К И Н Ч И Қ И С М

БИРИНЧИ ҚУШИҚ

Султон Аҳмад Мирзо олий боргоҳи
Бугун саодатли куннинг гувоҳи.

Муборак ёрлиққа чекиб хуш имзо
Самарқанд султони ўзидан ризо.

Боргоҳ ҳаётида қутлуғ кун бугун,
Бу кун бўлур тарих умрига мазмун.

Чигатой амири деган лавозим
Бугун Навоийга кўрилмиш лозим.

Бу лутфи карамдан юзлари анор
Навоий қалбида гул ёзмиш баҳор.

Муҳташам саройда бу қутлуғ айём
Амирлик хилъати этилмиш инъом.

Султон Аҳмад Мирзо уни ардоқлаб,
Шаънига сўз айтмиш юракдан олқаб:

СУЛТОН АҲМАД МИРЗО

Мавлоно Навоий, Сизни Самарқанд
Бошинғиз силамиш фарзанди монанд.

Сизга улуғ бахтни кўрмиш муяссар,
Умрингиз субҳини этмиш мунаввар.

Боргоҳ остонида топғайсиз қадр,
Чиғатой улусга бўлғайсиз амир.

Улусга пайваста бахтингиз кулғай,
Амирлик мансаби муборак ўлғай!

НАВОЙИ

Бошим кўкка етмиш бу иноятдин,
Самарқанд бахш этмиш бахт-саодатдин.

Чиғатой улуси эрур забардаст,
Фақир сидқидилдин жон этгай пайваст!

Улуснинг дардини ким кўрса баҳам,
Ҳаёт гулшанида ўлғай мукаррам.

Кўмак илкин чўзса фақирга боргоҳ,
Ул элнинг дардига ўлғуси паноҳ.

Кўнглин рўшно қилғай назм анвори.
Назмига маънидур эл ифтихори!..

Навойи назмига мафтун кўнгилар
Боғида сайради завқдан булбуллар.

Хилъат Навойига жуда ярашди,
Кўзлар қувонч билан унга қарашди.

«Муборак бўлсин!» — деб янгради сўзлар,
Лутф бирла жилмайди шоирга юзлар.

Зарбоф хилъат тиккан барно йигит ҳам
Қутлуғ маросимни кузатиб хуррам,

Ўзининг касбидан қувониб ўзи,
Табассум қилгандек санъат юлдузи,

Навоний қошида хуш таъзим этди,
Ўзини Бобир деб унга танитди.

Амирлик мансаби бирлан қутлаб ул
Орау чаманидан терди даста гул:

БОБИР

Саодатли амир, дарзий ҳунари
Фақирнинг оламга бергусиз зари.

Сизга хилъат тикиб кўнглим шод ўлмиш,
Назм гулшанида дил обод ўлмиш.

Шуаро суҳбатин гадосидурмен,
Ғазалу муаммо шайдосидурмен.

Дарзийлик ҳунарим шукуҳига хос
Муаммо айтсангиз, сиздин илтимос...

Тикувчи йигитнинг эҳтиромидан,
Ғазал мухлисининг кўнгил комидан

Навоний бир лаҳза хаёлга толди,
Сўнг эса завқ билан оқ қоғоз олди.

Ушбу муаммони битиб дафъатан
Бобирнинг кўнглини айлади чаман.

НАВОИЙ

«Қабо бар қадди ту медузад айём,
Барор аз қоф, то қоф, эй, писар, ном»⁹...

Жамоат шоирни қутлади шодон,
Мақтовдан тикувчи йигит беармон

Навоий мадҳига бўлиб муяссар,
Шоир ҳадясини кўзига сурар.

Сурур чорбоғида Навоий кезар,
Муаммо таърифини Ҳожибек сўзлар:

АҲМАД ҲОЖИБЕК

Навоий лутфининг маъноси ажиб,
Демишким, Бобирга қилиб мунтасиб,

Бўйингга тўн бичар, ҳаёт, эй ўғлон,
Дунёга чиқаргил сен ҳам яхши ном.

Аминмен, бул олий баҳони Бобир
Ҳунари туфайли оқлашга қодир.

Бобиро, муаммо муборак ўлсун,
Навоий айтгандек толеинг кулсун...

Муаммо завқидан ҳайратда Бобир,
Қўлида қоғозмас, назмул жавоҳир.

Ифтихор туйғусин қилгали изҳор
Таъзим бажо этди шоирга такрор:

БОБИР

Мавлоно Навоий, бул лутфи карам
Тилимни дол этмиш, кипригимни нам.

Сизни бир кўрмакка орзуманд фақир
Қувончин умрбод этгай муфтахир.

Сиз дебон қилгаймен жонимни нисор,
Бул муаммо бўлгай менга бир ёдгор...

Навоий шукуҳи саройни тутар,
Муаммо тиллардан тилларга ўтар.

Шакур Мирзо эса кузатиб зимдан,
Дили ўртанади ушбу русумдан.

Навоий обрўсин поймол этгали
Фитна қалъасида тутқун хаёли.

Кўнглидан қон сирқиб вале ноилож
Навоий ишига тилайди ривож.

Файз Маҳмуд ичидан ўтиб қиринди,
Амирни қутламоқ учун уринди.

Гўё шукуҳига етгандек зиён
Сарой шоирининг дилида фиғон.

Ва лекин тиржайиб тилади омад,
Амирдан ноилож кутгандек мадад.

Бу ҳолдан дили гаш бўлса-да амир,
Файз Маҳмуд кўнглини айлади маъмур.

Маросим оёқлаб қолган ушбу дам,
Чигатой амирин тутиб мукаррам,

Абулайс дуоси топиб ижобат,
Оқ фотиҳа берди аҳли жамоат.

Иккинчи қушиқ

Навоний чеҳрасин равшанлигидан,
Бахтиёр қалбининг гулшанлигидан

Файз топган Самарқанд жаннат бўлганда,
Боғларда дилафрӯз чамаи кулганда,

Хушхиром қаламин қаро кўзидан,
Қоғозни мунаққаш этган сўзидан

Кўнгиллар уйини беаганда зар,
Карам шарафига бўлиб муяссар,

Саодатманд амир фикрига муштоқ
Шоирлар боргоҳда эдилар қўноқ.

Пурҳикмат суҳбату доно маслаҳат,
Дилкаш мусоҳаба, ажиб машварат

Дилларни тонг каби қилиб беғубор,
Амир ҳузурига чорларди такрор.

Ким битса янги бир қасида, ғазал,
Даставвал Навоний берарди сайқал.

Қай олим илмда топса бирор гап
Тонг билан келарди амирни йўқлаб.

Меъмору муҳандис, косибу деҳқон
Меҳр китобидан ўқирди дoston.

Навоий эл билан бўлиб ҳамдийдор
Тонгга қадар дарднок битарди ашъор.

Тонг билан хизматда бўларди машғул,
Элнинг дард-ғамига шерик эди ул.

Эл йиғласа йиғлар, кулса куларди,
Яшнаса яшнарди, сўлса сўларди.

Икки дарё аро неки шоир бор
Навоий сўзидан эди бахтиёр.

Амир Низомиддин Шайхим Суҳайлий
Саройда қадр топди унинг туфайли.

Элга номи кетган соҳиби қалам
Жонига Навоий топарди малҳам.

Бугун ҳам Суҳайлий кўнгли гулистон,
Навоий уйида ул бўлди меҳмон.

СУҲАЙЛИЙ

Мавлоно Навоий, гоят хайрнок
Кор бирлан истади сизни дили пок.

Султон Аҳмад Мирзо мадҳида фақир
Қасида битибмен, этсангиз таҳрир...

Суҳайлий кўнглини тўлдириб нурга,
Навоий хушчеҳра боқди амирга,

Қасидани олиб ўқиди шу он,
Олқиш наҳри урди қалбида тугён.

НАВОИЙ

Мавлоно Суҳайлий, мадҳга сазовор
Қасида битмишсиз, толе бўлғай ёр.

Вале мадҳ соҳибин исми безалмиш
Байтдин сўнг қасида ипи узилмиш.

Икки гўзал байтни қилғали пайваст
Робита лозимдур, урмак керак даст.

СУҲАЙЛИЙ

Меним фикримни ҳам шул этмиш зоҳир,
Илтифот юзидин сиз айтинг, амир.

НАВОИЙ

Хаёл уммонидин топгунимча дур
Сиз ҳам ўйланг, бир байт топилғай манзур.

Кўрғаймиз, пардасин очиб бул замон
Фалакнинг ўзи не этгай намоён...

Суҳайлийга бўлиб бу фикр маъқул
Самимий жилмайди Навоийга ул.

Икки зот олишиб қоғозу қалам
Тафаккур баҳрига чўмдилар шу дам.

Вақт соатин олтин кафгири шиддат
Лаҳзалар зарбидан тўлганган фурсат

- Азиз бошларини кўтариб ердан
Бир байтдан ёзишди иккови бирдан.

Сўнг эса бой бермай олтин пайтини,
Бир-бирига тутди битган байтини.

Иттифоқо, воқе бўлиб таворуд,
Дилларни чулғади ажиб бир суруд.

Мавлоно Суҳайлий этгач илтифот,
Навоий лафзида байт ёзди қанот:

«Баҳори боғи жавони, ниҳоли гулшани адл,
Гули риёзи карам, сарви жуйбори виқор».¹⁰

Бир-бирига ўхшаш икки гўзал байт
Икки дил боғида туғилмиш бир пайт.

Қасидани безаб бул дурри макнун,
Таворуд сеҳридан бўлишди мамнун.

Суҳайлий офарин айтди амирга,
Амир ҳам қувонди ул билан бирга.

Форсийда Суҳайлий бўлса-да моҳир,
Назм гулшанида Фонийдек нодир.

Истеъдод соҳибин тутиб мукаррам,
Навоий уйдан узмасди қадам.

учинчи қушиқ

Ғавғодан чиқмади Хуросон боши,
Гоҳ ёниб, гоҳ сўнди дилда оташи,

Эл фиғони кўкка ўрлаб тутундек,
Дилсиёҳ — гўё ой тутилган тундек.

Жанглар гирдобига бўлиб гирифтор
Осойиш кунларга боқди умидвор.

Султон Абусаид зулмига барҳам
Беролмай, халойиқ чекар эди ғам.

Бешафқат солиқлар тегди жонига,
Ут тушди мазлум эл хонумонига.

Девон маъмурлари ҳаддидан ошди,
Ғорат ва торожи сел бўлиб тошди.

Дилларни кемирди фитна ва фасод,
Ҳаражу мараждан юрт эди барбод.

Қаёқдан эсса-да бало шамоли
Шаҳри Ҳирот бўлди унинг қамали.

Хосу авом эса дашт аро ҳайрон
Бедармон касалин дастидан гирён,

Тарки ватан айлаб, олиб кетди бош,
Юрагида қону кўзларида ёш.

Исканжа остида ўлиб не инсон,
Қутилди азобу уқубатдин жон.

Ғамдийда аёллар юзларин очиб,
Қоп-қора сочларин ҳарёнга сочиб,

Гурас-гурас бориб девонбошига,
Алами сигмасдан ичу тошига

Ялиниб-ёлвориб тилади шафқат,
Кўзёшини сел қилди жабру машаққат.

Мурувват ахтариб ул бечоралар,
Эзилган бағрини тигсиз поралар.

Фарёду фиғонга тўлса-да олам,
Лек султон қилмади заррача карам.

Юртда зулму ситам яна олди авж,
Ғазаб тўлқинлари яна урди мавж.

Жангу жадалларда толди халойиқ,
Балолар домида қолди халойиқ.

Мирзо Бойқаро ҳам тинчимоди ҳеч,
Ҳеч кимса демади: «Бу савдодин кеч!»

Ҳирот тахтига ул бўлиб даъвогар,
Осойиш билмади на шом, на саҳар.

Даста-даста аскар сарбони бўлиб,
Толиққан кезларда дармони бўлиб,

Ҳирот салтанатин ларзага солди,
Гоҳ унга ён босиб, эл ҳам қўзғолди.

Бойқаро қошида Таршиз эгди бош,
Улус ишига ул бўлди кўзу қош.

Қалъа дарвозасин очгач Нишопур,
Султоннинг аҳволи бўлди кўп оғир.

Ҳусайн обрўси ошиб эл аро
Гоҳ унда, гоҳ мунда қўзғар можаро.

Гоҳо Султон қўли келганда баланд,
Бойқаро лашкари еяр эди панд.

Мирзо билан Султон туриб юзма-юз
Бир майдонда зўр жанг қилмаган ҳануз.

Бойқаро Ҳиротга келолмай яқин
Атрофда чақнарди мисоли чақин.

Султон моҳир эди жангу жадалда,
Кимлигин кўрсатган эди амалда.

Бир навбат, майдонда ҳар икки томон
Ўзини жанг аро этди намоён.

Жаҳ-жаҳ атрофида бўлган бу ҳарбда
Султон аскарлари беролди зарба.

Бойқаро қўшини қочди, сақлаб жон,
Бир дастаси эса тополмай имкон,

Султон амирларин қўлига тушди,
Тутқунлик домида жони увушди.

Амирлар кенгашиб олиб ўзаро,
Асирлар қисматин этишди қаро:

Бошларин султонга этгали эҳсон
Улимга чоғлади уларни шу он.

Мингчинор даҳасин аскаргоҳида,
Амир Султон Ҳасан қароргоҳида

Унинг кўз қароси — Мирзобек танҳо,
Навой дардига бўлганда ошно,

Товачи келтириб икки асирни,
Ошиқиб сўради улуғ амирни.

Амирнинг йўқлигин билгани замон,
Товачи уларга деди ногаҳон:

«Иккисин умри ҳам топмишди завол,
Бошларин ҳокимга юборинг дарҳол».

Бу ҳолдан ўйланиб қолди-да бирдам,
Навоний ҳолати ўзгарди бирдан.

Олийхулқ амирдан мурувват сўраб,
Асирлар боқарди кўзи мўлтираб.

Мирзобек раъйига бермасдан озор
Навоний кўнглини айлади изҳор.

«Уруш майдонининг ғарб томонида
Бир қурбон ётмишдур тепа ёнида.

Бир-икки тангани олса гар жаллод,
Бошини келтиргай, бирини озод

Этмак умидим бор, қилсангиз амал
Бир умр боғига кирарди ҳамал».

Мирзобекка бўлиб бу тадбир маъқул,
Жаллодни шу замон хурсанд этди ул.

Бир одамни халос қилиб ўлимдан,
Ўзгасин қутқарсам қайси йўл билан,

Деб турган чоғида Навоний ҳайрон,
Товачи от қўйиб келди-да шу он:

«Яна бир асирни ўлдирманг, амир,
Бир бошнинг кетгани кифоя эрур».

Дея Мирзобекка боқди шодумон,
Навоий дилин ул этди гулистон.

Товачи қўлига бир бошни бериб,
Ўлимдан иккала жонни қутқариб,

Навоий уларни қўйиб юборди,
Шамширдан қўлларин тийиб юборди.

Бу бахтдан тутқунлар лол бўлиб қолди,
Ташаккур айтишиб кўздан йўқолди.

Навоий топган бу тадбири шоён
Сеҳридан ҳайратда Мирзобек ҳамон.

ТўРТИНЧИ ҚУШИҚ

Олтин куз йиғмоқда дастурхонини,
Гулханда ёқмоқда зар хазонини.

Тупроқлар тортилди тоқлар зангига,
Боғлар қулоқ тутди қиш оҳангига.

Кўзгудай тиниқди Кўҳак сувлари,
Ғафлат уйқусига чўмди болари.

Муздай шамол эсди кўҳистонлардан,
Булбуллар йўқолди гулистонлардан.

Боғу роғ ҳувиллаб қолди кимсасиз,
Далалар ҳансираб ётар, жилвасиз.

Юзларга санчилди аёз чигнаси
Жонга хуш ёқади офтоб шуъласи.

Булутлар элайди элақда ёмғир,
Қарғалар «қар-қар» деб қорға мунтазир.

Сайр этар кузакнинг сўнгги онлари,
Кумушга безанмиш тоғ домонлари.

Бу хазон фаслида маъюс туйғулар
Дилафгор Навоий қалбини тилар.

Қафасдай кўриниб кўзига шаҳар
Ул бугун Кўҳакка отланди саҳар.

Дўл бўлиб бошиға ёғилган ғамлар
Нотавон этгандек, зўрга қадамлар.

Осмон ўртангандек мунгли оҳидан
Ёғилиб турибди дард нигоҳидан.

Энг мушкул кунларда Кўҳак ҳавоси
Навоий кўнглининг эди давоси.

Кўҳак тепасидан унга чор-атроф
Борлигин намоён этарди шаффоф.

Хаёлин чулгарди осуда тоғлар,
Тоғларга туташган чаманзор боғлар.

Кўнглини аркалаб дарё шамоли
Маҳлиё этарди юртин жамоли.

Дилида ғубордан қолмасди асар,
Кўзин сеҳрларди жаннатий манзар.

Кўҳакка топиниб келди бугун ҳам,
Кошкийди, топилса дардига малҳам.

Борлиққа суқланиб боқди ғамгузор,
Кўзида ҳасрату дилда алам, зор.

Не учун Навоий дили афғордир,
Не учун кўзига Самарқанд тордир?

Бошига ёғдимиз маломат тоши,
Не учун эгилмиш Навоий боши?

Ё ундан келдимиз рақиблар устун,
Орзулар чамани бўлдими кукун?

Ё Шакур Мирзонинг фисқу фасоди
Туфайли кетдимиз келган омади?

Ё Мирзо Бойқаро ҳоли бўлиб танг,
Кўксига тегдимиз ғаним отган санг?

Не учун Навоий мунча ғамгиндир,
Неча кундан буён дили тутундир?

Йўқ, асло! Бунинг бир сабаби бордир,
Шунинг-чун қўнглида ғаму озордир.

Мирзо Бойқародан келган номабар
Амирга етказмиш нохуш бир хабар.

Бу хабар дил уйин айлади вайрон,
Рангин заъфар этди, чашмини гирён.

Дол қилди амирнинг адл қоматин,
Ғамга йўлдош этди бор саодатин.

Назмгўй қаламин ул йиғлатди қон,
Қогози додидан ўртанди жаҳон.

Маълумким, амирнинг икки тоғаси,
Жондан азиз кўрган суюк оғаси

Мирзо Бойқарога бўлиб тарафдор,
Унинг қўшинига эдилар сардор.

Бойқаро қай жангда қозонса зафар
Уларнинг хизмати эди муқаррар.

Гар улар назмда сурганда қалам
Табассум қиларди тош узра гул ҳам:

Бири Кобулийдир, Ғарибий бири,
Навойи умрининг эди сурури.

Ғарибий тахаллус қилмиш Муҳаммад,
Али шуҳратига йўқ эди сарҳад.

Мир Саидга ини бўлмиш нажиб зот
Назмидан фахр этмиш Машҳаду Ҳирот.

Ул эди хуштаъбу хушхулқ, хушсуҳбат,
Дардманд йигит эди, тошганди шуҳрат.

Ғарибий завқ билан чалганида соз
Қўшиғи этарди дилларга парвоз.

Муסיқий илмидан бўлиб саводхон,
Ҳуснихат бобида эди устомон.

Султон соҳибқирон айлаб эҳтиром
Яқин тутар эди ўзига мудом.

Ва лекин хизматин тарк этиб кетмиш,
Ғарибий ғариблик ихтиёр этмиш.

Навойи Машҳадда экан чоғида
Ул кезмиш ораста Кўҳак боғида.

Ғарибий кўнглини сийлаб Самарқанд —
Диёри этганда ўзига фарзанд,

Афсус, минг афсуским, умри навқирон
Башар боғида кўп сурмади даврон.

Султон Абусаид Мирзо буйруғи
Туфайли санчилди қотилнинг тиги.

Навой дилини тилганди бу дард,
Ногаҳон қўнганди кипригига гард.

Ғарибий туркийда кўпроқ айтмиш шеър,
Форсий ҳам назмига сочмиш жавоҳир.

Ушбу матлаъ бирла сайр этмиш ғазал
Ҳофизлар тилидан тушмасди азал:

«Дарди ҳолимдин агар гофил, агар огоҳ эсанг,
Ҳеч ғамим йўқ сен менга гар дилбару дилхоҳ
эсанг». ¹¹

Қай шоир тилига форсий сочса зар,
Ушбу байт ҷамоҳанг ғазалин бошлар:

«Чашми бемори ту ҳардам нотавонам мекунад,
Лаъли жон бахши ту, жоно қасди жонам мекунад».

Мир Саид — «Кобулий» этмиш тахаллус,
Лафзидан зар либос кияр эди сўз.

Кобулий, эл аро эди кўп машҳур,
Туркийни кўрарди назмда манзур.

Туюқ борасида беназир эди,
Эл эса назмига мунтазир эди.

Афсус, қисқа экан Кобулий умри,
Юлдуз каби сўнмиш кўзининг нури.

Укасин қотили унга ҳам, эвоҳ,
Саражс қўрғонида тиг тортмиш ногоҳ.

Ул фақир шаҳидлик келтирмиш бажо,
Илҳом парилари киймишдир қаро.

Бойқаро минг уэр ила битган хат
Навоий бошига солмиш ғам-кулфат.

Бу дарду аламдан дилхаста амир
Кузнинг жамолига маҳзун боқадир.

Нетсиң ул қуласа суянч тоғлари,
Хазонга айланса умид боғлари!

Бундан хабар топса баъзи ағёрлар,
Фитналар захридан сўлар баҳорлар.

Кобулий ашъорин Навоий бедор
Тунлари неча бор этарди такрор.

Назм дарчасини ул очиб илк бор
Жияни дилини этмиш бахтиёр.

Нажот қўлин чўзди мушкул кунларда,
Еруғ йўл кўрсатди зулмат тунларда.

Кобулий ашъорин маҳзун этар ёд,
Бу туюқ ёдида яшар умрбод.

«Эй муҳиблар, етсангиз гар ёза сиз,
Гул адоқинда хумори ёзасиз.

Гар мен ўлсам, турбатимнинг тошига
«Куштаи бир шўх эрур» деб ёзасиз».

Амир ҳасратидан Кўҳак тўлғанар,
Булутлар уфқда хазондек ёнар.

Кўҳак ҳам хаёлин этолмади ром,
Шаҳарга талпинар дили беором.

Расад домонидан ўтар онда
Бир байт жавлон урди дил осмонда:

«Турбатинг топида қолмағай коминг,
Авлодлар дилига ёзурмиз номинг!»

ВЕШИНЧИ ҚУШИҚ

Навой хаёлга асир бўлган пайт
Ёдида жонланди гадо айтган байт:

«Кўкрагимдур субҳнинг пироханидин чокроқ
Кипригим шабнам тўкилган сабадин
намнокроқ».

Бозор остонига бориб ул абгор
Бу байтни тинглаган эди неча бор.

Ғам билан бу байтни куйласа гадо,
Аҳли дард гўёки бўларди адо.

Бозорга йўл олган барча харидор
Дарвоза ёнида тўхтарди бир бор.

Гадонинг ширали овози гўё
Осмон гумбазида берарди садо.

Унинг хонишидан бўлиб дилафгор
Ғам даштин айларди диллар ихтиёр.

Бу байтни Навой эшитган кундан
Ороми йўқолди гўёки ундан.

Кўнгли бўлиб тамом мафтуну асир
Ед ўқиб юрмакдан топарди ҳузур.

Замзама қиларди ул шому саҳар,
Шодадан узилган бул икки гавҳар

Фикру хаёлини этган эди банд,
Сотиб олмакка ул эди орзуманд.

Бу истак қўймади Навоийни тинч,
Гадонинг изидан борди-да бир кеч.

Дардин айтмоқ бўлди харобасида,
Йўқ демас, балки ул илтимосига.

Дилини банд этган шу эзгу қарор,
Кошки, Навоийни қилса бахтиёр.

НАВОИЙ

Отахон, сотсангиз шу байтингизни,
Бул фақир миннатдор этарди сизни.

Кифоя қилмаса гар унга ақчам
Ечиб беражакман сизга тўним ҳам.

Йўқ деманг, отахон, сиздан ўтинчим,
Байтингиз йўқотмиш кўнгилдан тинчим...

Навоий сўзини эшитган гадо
Қаҳ-қаҳ уриб кулиб юборди, аммо

Бошини чайқаб ул рад жавоб қилди,
Шоир орзусини худ сароб қилди.

ГАДО

Янглишмасам, тақсир, муллаваччасиз,
Бу байтни олмакка етмас ақчангиз.
Шундоғми?

НАВОИЙ

Иўқ, асло!

ГАДО

Унда, эй, ўғлон,
Байтни сотиб олмак эмасдур осон.

Бу олий ниятдин кечинг умрбод,
Текинга берурмен, майли, олиб ёд,

Ўқиб юра беринг, эмасмен моне,
Байт учун қилмасмен сизга даъвони.

НАВОИЙ

Сотиб олмагимнинг бир сабаби бор,
Ул чоғда бўлмассиз байтга даъвогар.

Куйлаб тиланишдин маҳрум бўлгайсиз,
Фақирни соҳиби байт деб билгайсиз...

Гадо бу даъвони эшитган ҳамон
Мийиғида кулиб қўйди-да шодмон,

Навоий сўзидан териб дурдона
Бошини чайқади тамасхўрона.

ГАДО

Балки бунга сизнинг кучингиз етмас,
Ақчасиз, азизим, сўзингиз ўтмас.

Балки шоҳликка ҳам алишмам буни,
Шу туфайли ўтар фақирнинг куни.

Зероки, отамдин бул байт меросдур,
Қирқ йилдан буёнким, куйлашим ростдур.

Шу билан тебраниб турибдур рўзгор,
Бола-чақамни ҳам бунда ризқи бор.

НАВОИЙ

Шоир ўтганмиди отангиз, тақсир?

ГАДО

Йўқ, боғбон эдилар, гоят беназир.

Баланд овоз билан куйлаб ҳар наҳор
Парвариш этарди боғин соҳибкор.

НАВОИЙ

Айтинг-чи, бир байтнинг ўзимиди, ё
Мукаммал ғазалдин фақат энг аъло

Байти ёдингизда қолганми, тақсир,
Хаёл кўзгусига ўйлаб боқинг бир?

ГАДО

Йўқ, отам ҳам этиб бир байтни такрор
Боғ аро куйларди, ёзгали хумор.

НАВОИЙ

Соҳиби кимлигин балки билурсиз,
Меним мушкулимни осон қилурсиз?

ГАДО

Ному тахаллусин билмайман, бўтам,
Беҳабар бўлгандир, балки, отам ҳам...

Навоий сукутга чўмди, чекиб ғам,
Гадо эса берди сўзига қашам.

Ёд олиб сиз доим этмакка такрор,
Менинг ризолигим етмасми, шунқор?

НАВОИЙ

Йўқ, асло! Сиз ризо бўлмасангиз ҳам
Ёд олиб, дилимни қилгали хуррам,

Замзама қилурмен билониҳоя,
Лекин бул мен учун қилмас кифоя.

ГАДО

Ундоқ бўлса, тақсир, сизда ихтиёр,
Арзонга сотмасмен бул байтни зинҳор...

Гадонинг сўзидан руҳи чароғон,
Навоий қалбида тугён қилиб жон,

Шод бўлиб, уйига қайтиб келди у,
Йўлда ҳам шоҳ байтни айтиб келди у:

«Кўкрагимдур субҳнинг пироханидин чокроқ,
Кипригим шабнам тўкилган сабадин
намнокроқ».

ОЛТИНЧИ ҚЎШИҚ

Боғи Дилкушода фасли баҳордир,
Баҳорки, азалдан фасли ашҳордир.

Гулзорлар оламга қилиб табассум,
Тароват қўшиғин этмиш тараннум.

Кўнгиллар чамандан олиб андоза,
Баҳор саодатин айлар овоза.

Булбуллар «чаҳ-чаҳ»лаб куйлашар тонгдан,
Табиат сархушдир завқли оҳангдан.

Пайваста чинорлар учида офтоб
Олам китобини ўқийди беҳоб.

Келинлар бергандек тонг ила салом,
Мажнунтоллар ерга этмиш эҳтиром.

Самога қўл чўзмиш шамшод тераклар
Кафтида бир ҳовуч нурли тилаклар.

Япроқлар ичидан мўралар анор,
Бағри қон бўлгунча ҳали фурсат бор.

Анжирнинг шапалоқ япроқларида
Нур ўйнаб, мўлтирар қучоқларида.

Тим билан дилроздир кўркам ишкомлар,
Бошларда соябон гўё эҳромлар.

Ариқлардан оқар сувлар хиромон,
Дилбар навосидан ором топар жон.

Боғ аро сайр этар мусаффо ҳаво,
Ҳавоки, қирқ йиллик дардга ҳам даво.

Мунаққаш бинолар нақш-нигорида,
Офтобни лол этган кўрк виқорида

Ёғдулар товланиб ўйнар намозшом,
Кун билан талашиб қўнмоқда оқшом.

Боғнинг ўртасида дилкушо шийпон,
Шифтида акс этмиш гумбази осмон.

Ҳовуз атрофида толу қайрағоч
Ҳавас гулшанида ёзмишлар қулоч.

Дарахтлар шоҳида қафаслар яйрар,
Каклигу бедана маст бўлиб сайрар.

Пўртана қилгандек дилда илҳоми
Боғни тутиб кетмиш қушлар мақоми.

Қушлар мақомига гўё жўровоз
Боғ ичра янграйди мусиқаю соз.

Амиру умаро, аҳли фузало,
Ҳофизу шуаро сархуш боғ аро.

Муҳташам шийпонга бермиш кўрку файз:
Вафой, Навоий, Хожа Абулайс.

Арҳангий, Садоий, Жалол Лутфулло,
Риёзий, Мирзобек, Шакур ал Мирзо.

Мирзо Ҳожи Сугдий, Юсуф Бадий,
Жавҳарий, Ховарий, Қутб Санафий

Мавлоно Вафой бӯлиб меҳмони,
Баҳор қучогида яйрайди жони.

Ҷоғир мажлисидан юзлар лолавор,
Назм чорбогида сўзлар лолавор.

Ургут шаробидан жунбишда қонлар,
Муганний созидек беором жонлар.

Вафой ғазалин куйлар муганний,
Ўт бӯлиб, дардини сўйлар муганний:

«Бог аро қўйсанг қадам саҳни гулистон ўртанур,
Яшнатиб гул баргини инжуда хандон ўртанур.

Товланиб товус каби қилсанг агар нозук хиром,
Гул қошида бағри қон булбули хандон ўртанур.

Кўрибон лаъли лабингни волаю шайдо бӯлиб,
Кўзёшин дарё қилиб лаъли Бадахшон ўртанур.

Ё фалакдин ерга тушган Ҳулкару Зухромисен,
Ҳулкару Зухро дебон мулки Хуросон ўртанур.

Эл сени билгай кўзининг оқ-қаросидин азиз,
Оқ чекиб ҳасрат ила бебаҳра мужгон ўртанур.

Мен сени жонон дедим, жонимга жон бўлгин, санам,
Йўқса аҳволим забун, жисмимдаги жон ўртанур.

Шавқ ила битди Вафой бу ғазални, эй ғизол,
Тинглагин, ашъорида қалби ғазалхон ўртанур».

«Ваҳ» деди нолаваш аҳли анжуман,
Дил баргин тиглади гўёки тикан.

Навбат Риёзийга келган чоғида
Кибр ўти ёниб кўз қароғида,

Урнидан қўзғалди улуғларга хос,
Қалбидан отилди ёниқ эҳтирос:

«Эй пари, аз рух барафган турраи таррорро,
То ба кай бар рўй мусҳаф мениҳи зуннорро.

Ғайри чашмам чакраи оби намомнад касе,
Рўзи ҳижрон бар сари болини ман беморро.

Эй дил, охир то ба кай боши ба даъвии руҳаш,
Дам зи якранги зани аз по барор ин хорро.

Токи обрўйи ту меҳоҳам, ба меҳробам чи кор?
Куфр бошад сажда кардан сурати деворро.

То Риёзиро ба Маҳшар номаи тоат бувад,
Мебарад дар саҳфаи дил нақши хатти ёрро».¹²

Бу латиф газалга бўлди-ю мафтун
Шоирни қутлади Навоий мамнун.

Олқишдан Риёзий қадди тоғ бўлди,
Ғолиблар боғида дили чоғ бўлди.

Аҳли анжумандан бўлиб миннатдор,
Қуллуқ қилди шоир, дилда ифтихор.

Амир Мирзобекка келганда суҳан,
Жон қулоғин тикди унга анжуман,

«Ёна-ёна кул бўлармен келмасанг ёнимга, ёр,
Кулмагин кул бўлди деб, раҳм айлагин жонимга, ёр.

Ёр, ёритгин манзилимни шўълаи дийдор ила,
Иўқса, ёрим, қора тун бўлғай бу ошёнимга ёр.

Орзую армонларим карвони сарсондир бугун,
Сен ахир сарбонисан, боққил бу карвонимга, ёр.

Қилмагум номимни зар бирла жаҳон овозаси,
Бас эрур гар нома келса сендан унвонимга, ёр.

Гар сўзим бўлса шакардин ҳам ширинроқ, не ажаб,
Болдайн лаълинг эрур ҳар шеъру достонимга ёр.

Минг тўсиқни ёрибон васлингга етгум, ёр, ахир,
Чунки сен илҳом берурсен ушбу паймонимга, ёр.

Тингла Мирзобек сўзин, ишқингда гар кул бўлса ҳам,
Бош кўтарғай янғидан келсанг агар ёнимга, ёр».

Қутловдан Мирзобек хуш таъзим этди,
Шодликдан гўёки ўзин унутди.

Жонига ёр ишқи бўлиб пайваста,
Чорпояга бориб ўтирди аста.

Мирзобек шаънига қуйгил деб шароб,
Соқийга Вафой айлади хитоб.

Мугбача амирга шароб узатди,
Навоий соқийни хурсанд кузатди.

«Навоий ўқусин», «Навбат амирга», —
Садолар завқ билан чулғанди нурга.

«Ғазали наведе хонед, мавлоно Фоний!» —
Илтифот этгандай деди Риёзий.

Вафой амирга этгач такаллум,
Навой юзида порлаб табассум,

Лутф билан барчага айлаб эҳтиром,
Ғазал парисини дили этди ком.

Навой кўзига тикилди кўзлар,
Тамоша қилгали чиқди юлдузлар.

Ой чироғин ёқди дилбар тун қизи,
Заминнинг бир зумда нурланди юзи.

Сайроқи қушлар ҳам тинди беозор,
Амир ғазалига олам интизор.

Навой қалбида зўр шеърий қудрат,
Сўзида товланар чақмоқли суръат.

Маънос туйғуларнинг оташ тугёни
Комида тўлганар шоир армони:

«Қаро кўзум, келу мардумлуғ эмди фан қилғил,
Кўзум қаросида мардум киби ватан қилғил.

Юзунг гулига кўнгул равзасин яса гулшан,
Қадинг ниҳолига жон гулшанин чаман қилғил.

Таковарингга бағир қонидин ҳино боғла,
Итичга гамзада жон риштасин расан қилғил.

Фироқ тоғида топилса туфроғим, эй чарх,
Хамир этиб яна ул тоғда Кўҳкан қилғил.

Юзунг висолиға етсун десанг кўнгулларни,
Сочингни бошдин-аёғ чин ила шикан қилғил.

Хазон сипоҳиға, эй боғбон, эмас монё,
Бу боғ томида гар игнадин тикан қилғил.

Юзида терни кўруб ўлсам, эй рафиқ, мени
Гулоб ила юву гул баргидин кафан қилғил».

«Офарин, Навоий!», «Муборак ўлгай!» —
Нидоси Дилкушо узра чарх ургай.

Вафойй руҳида маъюс аланга,
Навоий ғазали жон берур танга.

Дўстлар меҳрин гўё этиб армуғон,
Шоирни дил-дилдан қутлади шодмон.

Навоий таъзимга хурсанд эгди бош,
Олқиш дури янглиғ кўзларида ёш.

Вафойй дилига муҳрланмиш байт
Боғ аро сайр этмиш ушбу гўзал пайт.

«Юзунг гулига кўнгул равзасин яса гулшан,
Қадинг ниҳолига жон гулшанин чаман қилғил»,

Нафосат мажлисин суҳандонлари
Дил уйин безади назм гавҳари.

Нодир истеъдодга беришганда тан,
Шакур Мирзо деди: «Гулда бор тикан».

Ва лекин кўчди тез суҳбат тўлқини,
Арқоғдек узилди ноибнинг уни.

Вафойга булиб Мирзобек ҳамроз,
Дард билан шоҳ байтга бахш этди парвоз:

«Юзида терни кўруб ўлсам, эй рафиқ, мени
Гулоб ила юву гул баргидин кафан қилғил».

Бу олий шарафдан гангиб бошлари,
Шарордек сочилиб дил оташлари

Навоий ўрнига қўнди омонат,
Ғазал айёмидан дилда саодат.

Вафой юзланди Садоий сари:
«Куйлансин Навоий шўх ғазаллари!»

Садоий, созининг чертиб торини,
Жалб этди Вафой ихтиёрини:

«Амир ғазалига ўзни чоғлабмен,
«Муножот» аталмиш бир савт боғлабмен.

Бул фақирга бўлса рухсати олий,
Умридан бахтиёр ўлгай Садоий».

«Марҳабо, Садоий!» — деди Вафой,
Бу куйдан беҳабар эди Навоий.

Навоийга хушнуд қилиб наззора
Садоий куйлади ёниб дилпора:

«Кеча келгумдур дебон ул сарви гулрў келмади,
Кўзларимга кеча тонг отқунча уйқу келмади».

Тун бағрини тилиб таралмиш қўшиқ,
Маҳзун дил оқидан яралмиш қўшиқ.

Анжуман боши ҳам бу муножотдан,
Қалбини ўртар ҳам бу муножотдан.

Само кўз ёшидек боқди юлдузлар.
Мунгли куй мавжида оқди юлдузлар.

Тўлин ой термилди ерга мунғайиб,
Кўҳак тоғи қолди ҳамдан мункайиб.

Дилафгор нолага чулғанди Кўҳак,
Ярадор шермисол тўлғанди Кўҳак.

Дилкушо эзилди ҳижрон оҳидан,
Ором йўқолди ишқ қароргоҳидан.

Самарқанд ҳайратдан хаёлга толди,
Бир қатра симобдек ул титраб қолди.

Маҳзун тун жонида дармон қолмади,
Муғанний қалбида армон қолмади.

Ул ёниб дардини этмиш муножот,
Борлиқни сел каби тутмиш «Муножот».

«Лаҳза-лаҳза чиқтиму чектим йўлида интизор,
Келди жон оғзимгаю ул шўҳи бадху келмади.

Оразидек оёдин эрконда гар этти аҳтиёт,
Рўзгоримдек ҳам ўлғонда қоронғу келмади.

Ул париваш ҳажридинким йиғладим девоनावор,
Кимса бормуким, анга кўрганда кулгу келмади.

Кўзларингдин неча сув келгай деб ўлтурманг мени,
Ким бори қон эрди келган, бу кеча сув келмади.

Толиби содиқ топилмас, йўқса ким қўйди қадам
Йўлгаким, аввал қадам маъшуқу ўтру келмади.

Эй Навоий, бода бирла хуррам эт кўнглунг уйин,
Не учунким бода келган уйга қайғу келмади».

Қирғоқдан ҳасратнок қайтгандек тўлқин,
«Муножот» оҳиста тинди ва лекин

Мунгли бу қўшиққа бўлиб қайғудош,
Анжуман ғам ичра қуйи эди бош.

Тоғу тошлар ошиб савти «Муножот»
Кўнгиллар дардига изларди нажот!

ЕТТИНЧИ ҚУШИҚ

Амир Навоийдан мангу миннатдор
Самарқанд элида ишонч барқарор.

Халойиқ юмушини қилгали осон
Энг мушкул дамда ул топарди имкон.

Амир ҳузурига арзга келса ким
Қошидан чиқарди қилиб табассум.

Унга ён босарди — сўзи бўлса ҳақ,
Мулзам этар эрди гар бўлса ноҳақ.

Бор гапни юзига айтиб рўйирост,
Ранжиса, кўнглига солар эди даст.

Мансабдор кимсалар ҳузурида ул
Бир куни арз сўраб, очганида дил,

Олий садоратлик мансаби теккан
Қутбиддин Хавофий изтироб билан

Кирди-да, арзгўйлар ёнига чўкди
Ва дилда борини шошилишч тўкди:

«Мартабали амир, ҳаммадин бурун
Меним ишим кўриб, этгайсиз мамнун.

Илтифот гулини тутди-да амир,
Хавофий кўнглини этгали маъмур,

Ғазаб алангасин зўрға сўндириб,
Дилида зорланиш нахрин тиндириб.

Ёнига ўтқазди уни шу замон
Ва арзин сабабин сўрди меҳрибон:

«Мавлоно Хавофий, не бўлмиш содир,
Изтироб чекмасдин этингиз зоҳир?»

Жаҳлу алам билан олий садорат
Кирангий устидан этди шикоят:

«Амир, Ҳожа Ҳусайн Кирангий бу кун
Сазо бериб, этди дилимни кукун.

Ул деди: сен аввал эдинг бир навкар —
Мавлоно Муҳаммад амрига музтар».

Бу сўзлардан амир таажжуб қилиб,
Хавофийга вазмин сўзлади кулиб:

«Бу гап изтиробга бўлмағай сабаб,
Модомики, мазкур хожани чорлаб,

Уртага ташласак бу гапни агар
Кирангий айтгани рост бўлиб чиқар.

Тўғри сўздан ранжиш яхши иш эмас.
Бу хислат сиздек зот умрин безамас».

Мавлоно Қутбиддин Хавофий шу дам
Амирни қилмоқчи бўлди-да мулзам,

Султон Абусаид замонасида,
Кўксарой қасрининг остонасида

Амир Султон Ҳасан Арҳангий билан
Бир неча мартаба суҳбатда бўлган

Чоғларин эслатиб деди амирга,
Масъул дам ёнида тургандек бирга:

«Арҳангийга эдим илгари навкар,
Амирлик мансаби бўлиб муяссар,

Ноибликнинг баланд мартабасига
Эришган бўлсам-да вазифасига —

Ҳозирмен, ор қилмак ётдир фақирга,
Хизматда бўлмаймен қулдек амирга.

Ул киши не деса этгаймен бажо,
Миннатдор кўнгулда олий муддао».

Бу сўзлардан мажлис аҳли тўлганди,
Хавофий хулқидан таажжубланди.

Амир Султон Ҳасан чекиб хижолат,
Мийиғида кулиб қўёлди фақат.

Ўз айбин сезиб лек уялди амир,
Бемаъни даъводан кечди шу тадбир.

Навой кифтидан қулагандай тоғ,
Хавофий дилига ёқди шамчироғ.

Арз навбати келгач, хокисор деҳқон
Таъзим этиб деди гуноҳқорсимон:

«Саодатманд амир, адолат излаб,
Ургутдан келибмен, дардимни сўзлаб,

Найлайин, бормаган жойим қолмади,
Ҳеч кимса арзимга қулоқ солмади.

Халойиқ жўяли берди маслаҳат:
«Навой кўрсатгай сенга марҳамат».

Деҳқонга меҳрибон боқди-да амир,
Деди: «Баён этинг арзингиз, тақсир».

Амир карамидан бўлгандек мамнун,
Деҳқоннинг кўнглидан ечилди тугун:

«Ўн беш таноб ерга фақир экиб дон,
Бошида айланмиш санги тегирмон.

Тоғ-тоғ ваъда бериб Муҳаммад Ансор,
Ваъдасига вафо қилмади бир бор.

Ҳосилнинг ярмига даъвогар эди,
Тўртдин учин талаб қилмоқда энди.

Ургутда адолат топмаса қарор,
Аҳли деҳқон бўлгай парча нонга зор.

Қишдин омон чиқмас бола-чақамиз,
Бир сиқим дон сўраб қайга чопамиз?

Марҳамат қилсангиз, муҳтарам амир,
Муҳаммад Ансордин кўрмасдик жабр.

Раҳму шафқат қилса ул эл жонига,
Ўт қўймаса анинг хонумонига.

Деҳқон қорни агар тўймаса нонга,
Бойларнинг омбори лиқ тўлмас донга.

Изғиб юришибди масохиллар ҳам,
Хирмондин узмайди капсанчи қадам.

Деҳқон ҳосилига чуғурчиқ мисол
Кўз тикиб турганлар кам эмас алҳол.

Муҳаммад Ансорга айланг насиҳат,
Деҳқонлар ҳолига айласин шафқат».

Деҳқон илтимоси, алам-зоридан
Мунгли садо янграб кўнгил торидан,

Навойи боқди-да амалдорларга,
Бир мактуб битди сўнг Хожа Ансорга.

Ва деди: «Мана бу хатни, отахон,
Муҳаммад Ансорга қилгайсиз эҳсон.

Ҳожани чорладик инсоф боғига,
Парвона бўлгай ул эл чироғига.

Марднинг иши эрур ваъдага вафо,
Номард кимса эса тортгуси жафо.

Сизни кўриб чиқур хожа фиғони,
Вале арзингизга бўлмағай моне.

Баргоҳдин Ургутга боргай ваколат,
Хожа бирла албат қургай мулоқат,

Ноумид бўлманг ҳеч, ноумид — шайтон,
Умид билан донм тирикдир инсон!*

Деҳқон Навоийга икки букилди,
Севинчдан кўз ёши юзга тўкилди,

Бағрига босганча эзгу номани
Таъзим-ла тарк этди қабулхонани.

Деҳқон елкасидан мисли кўҳафкан
Ғам тоғин қулатиб, Навоий руҳан

Енгил тортди бир оз, лек яна қанча
Арзгўйлар турарди уни кутганча.

САККИЗИНЧИ ҚУШИҚ

Навоий қалбида мавж урган сурур
Саодат онларин шукуҳи эрур.

Кўзларин яйратар мафтунли олам,
Кўнглини сайратар жонфизо қалам.

Дўст сўзи жонига ором бағишлар,
Дил уйин нурафшон айлар олқишлар.

Умидли дунёда бўлма, дея кам,
Тилак чаманида тутар мукаррам.

Хаёлин бургутдек эттирар парвоз,
Юксак чўққиларга чорлар дилнавоз.

Руҳини тонг каби этар беғубор,
Қалбига бахш этар ажиб бир баҳор.

Толени кўкига чиққандек ҳилол,
Шодлик чашмасидан узатар зилол.

Бахтиёр Навоий завқнок этиб нўш,
Саратон субҳига жилмаяр сархуш.

Қўлида — мукаррам дўстнинг муждаси,
Кўксига урилар Саййид нафаси.

Нома рухсорида меҳру эҳтиром,
Зар ичида зардир гўё ҳар калом.

Тоғу тошлар ошиб келмиш бул нома
Кўзгусидан боқар гўё аллома:

Интизор кўзларда меҳр қуёши,
Қуёшдан нурланмиш мужгонлар ёши.

Баланд чўққиларни безагандек қор,
Бошига қўнмишдир кумушранг губор.

Пешанаси йиллар изидан кўркам,
Оқ тола тушмишдир соқолига ҳам.

Умр юкидан тик кифтлари чўкмиш,
Йиллар шамоли сал қаддини букмиш.

Сиймоси касб этмиш улуғлик, виқор,
Зукко боқишида тийран маъно бор.

Хуросон боғидан териб даста гул
Навойга инъом этмоқ истар ул.

Илҳом онларининг завқидан шодон,
Кўнглини эзадир ҳамон бир армон.

Бу армон — Навоий суҳбати эрур,
Оламга бергусиз ҳикмати эрур.

Турфа муждасидан ўзида йўқ шод,
Навоий йўлига интизор устод.

Камоли умрини тилаб субҳи шом
Амирга кўрсатмиш сўнгсиз эҳтиром.

Ардашер васлига зору интизор
Навоий номани ўқийди такрор:

«Олий ҳазрат, тилаб камолингизни,
Кўрмакка муштоқмен жамолингизни.

Сиздек саодатманд давлатли амир
Мартабасин кўриб ғоят шод фақир.

Диллар баҳра топмиш каломингиздин,
Олам рўшно бўлмиш қаламингиздин.

Мавлоно Лутфийга келган номадин
Улуғбек юлдузи боқди самодин,

Ул ҳазрат шод ўлди карамингиздин,
Назмда кашф этган оламингиздин.

Назм мулки аро Султон Улуғбек
Номини сарбаланд тутмишсиз туғдек.

Анинг анворидин чароғон диллар
Боғида қулф урмиш анвои гуллар.

Ким Кўҳак васфига солса гар назар
Кўзларин сеҳрлар дилкушо манзар.

Наврўзи оламга боқиб муфтахир
Анвои ранг билан ёзмишсиз, амир.

Самарқанд бошидин сочиб сийму зар
Бўйнига тақибсиз бир шода гавҳар.

Ул элда топиб сиз обрў, эътибор,
Фақирга этмишсиз оламни нисор.

Ҳирийда, азизим, ўзга савдодур,
Хараж-мараж бирла жангу гавғодур.

Халойиқнинг эса ҳоли эрур танг,
Қашшоқлик солмишдур яқосига чанг.

Мирзо Султон Абусаид Кўрагон
Зулмидин қон йиғлар мулки Хуросон.

Ул Эрон тарафга сурмак истар от,
Таҳлика остинда яшайдур Ҳирот.

Кўп мамлакат олди тиг билан Султон,
Мухолиф элда ул тўкди қанча қон.

Лек ўзи тўйса ҳам кўзи тўймади,
Хунхор қиличини илқдин қўймади.

Не юртлар учради анинг қаҳрига,
Ул эса етмади қалам қадрига.

Қалам бирла қилич — кун била тундир,
Қаламдин нур томур, қиличдин хундир.

Қилич тиғи қанча бўлмағай ўткир,
Ул қалам қошида титрағай зир-зир.

Султоннинг қиличи етмаган диёр
Сизнинг қаламингиз васфидин анвор.

Мирзо Султон Ҳусайн анга неча бор
Зарбалар берса-да, тиғи қилмас кор.

Анинг ҳам бошига чиққай деб офтоб,
Умид саҳарига боққаймен беҳоб.

Сиз бермиш кўмакка ул эрур муҳтож,
Одил бир подшога муҳтож тахту тож.

Баланд мартабали Ҳазрати олий,
Давлатманд мавлоно амир Навоий,

Оллоҳдин тилаб мен камолингизни,
Кўрмакка муштоқмен жамолингизни.

Ҳирийда камоли эҳтиром билан
Сизни дуо этмиш бул Саййид Ҳасан».

Навоий чехраси ёришмиш кундай,
Дилининг ғубори тарқалмиш тундай.

Садоқатли дўсту устод сўзидан,
Юлдуз жой олганга ўхшар кўзидан.

Хаёлин банд этар ҳайрату сеҳр,
Томирида қондек югурар меҳр.

Ҳаёт чарбоғида бундоқ меҳрибон,
Донолар дилини этмиш гулистон.

Меҳрибонлик ўти ёнса дилда гар
Шуъласидан минглаб кўнгил нурланар.

Марҳамат чашмаси мавж урса дилда,
Қадрини топади ҳар кимса элда.

Кўнгилда яшнаса карам гулзори
Бошида кўтаргай уни дўст-ёри.

Элга меҳрибонлик кўргазмаган жон,
Адолат тиғидан бўлгуси қурбон.

Хаёлга чўмади Навоий шодон
Ва назм кўкида уради жавлон:

«Хуб эл била суҳбат тутубон хуб ўлғил,
Яхшини талаб қилғилу матлуб ўлғил;

Ширин сўз ила халққа марғуб ўлғил,
Юмшоқ де ҳадисингнию маҳбуб ўлғил».

ТУҶҚИЗИНЧИ ҚУШИҚ

Оппоқ қор қўйнида беғубор олам,
Қишнинг муждасидан бахтиёр олам.

Борлиқ жилвасидан қамашар кўзлар,
Заминга тўкилмиш кумуш юлдузлар.

Оламга нур сочмиш офтоб мисли шам,
Шуълалар рақсидан олам мукаррам.

Қор билан безанмиш дилкушо боғлар,
Самога кифт қўймиш муаззам тоғлар.

Уфққа туташган кенгликларда қор,
Қиру адирларда, дўнгликларда қор.

Оқ филдек узанмиш қорли тепалар,
Кенагас, Мингбулоқ, Қоратепалар.

Роз айтиб қор ичра ётган баҳорга
Тоғлар домонида бурканмиш қорга.

Кенагасда бўлиб бир кеча меҳмон,
Нозу неъматидан баҳра топиб жон,

Катта йўлда елар бир даста отлиқ,
Шикор орзусидан диллари шодлиқ.

Юнг босма чакмонли, қундуз телпакли,
Хиром этиқ кийган, бургут келбатли

Доруға Ҳожибек, Амир Навоий,
Вадий, Мирзобек, Жамшид Садоий

Издан от қўймиш бир неча навкар
Кўзини қувнатар сеҳрли манзар.

Сеҳрли манзардан завқнок Алишер
Сурурли қалбида туғён уриб шеър,

Хаёлин этганда мулки борлиқ банд,
Қорли чўққиларга боқиб ҳавасманд,

Муаззам дарага киргани замон
Қошида «Тешиктош» бўлур намоён.

Икки ошёналик уйдек баланд у,
Силсила тоғларга гўё пайванд у.

Икки қўлин бошда қилгандек чамбар
Музаффар қуёшни олқишлаб турар.

Қўллар чамбарида санги муаллақ —
Гўё ёв бошини этгудек мажақ.

Ўн одам сиққудек улкан «Тешиктош»
Қалбига минг йиллар бўлгандек сирдош.

Она табиатнинг ажиб муждаси
Кўксига урилар шоир нафаси.

Кўзига ишонмас — дилида ҳайрат,
Сабабин сўролмас — тилида ҳайрат.

«Тешиктош» қошида сангтарошмисол
Навоий руҳида тамом ўзга ҳол.

Шоир ҳайратига бермасдан озор
Ҳолатин кузатар мамнун дўсту ёр.

Навоий кўнглига ўт солган савол
Дилларда акс садо берар, эҳтимол.

Меҳмонлар матлабин сезгандек шу он
Афсона китобин варақлар мезбон.

Мезбон — кенагаслик Музаффар Беҳзод
Эл оғзига тушган соҳиб истеъдод.

Навоий уйда бўлиб неча бор
Қозонган эди ул обрў, эътибор.

Самарқандлик қалам соҳиблари ҳам
Ҳурматини бажо келтириб ҳар дам,

Ашъори эл аро қилсин деб парвоз,
Сакта байтларига берарди пардоз.

Богбонлик касбини ардоқлаб фақир
Мулки назмда ҳам топганди қадр.

Навобий қошида қилди-да таъзим,
Бир қисса айтмакка ул этди жазм.

Жон қулоғин тутди Навобий унга,
Кўнгиш кемаси тўш урди тўлқинга.

МУЗАФФАР БЕҲЗОД

Бир афсона қолмиш мозийдин ёдгор,
Авлоддан-авлодга сўйланмиш такрор.

Мароқандга лашкар тортганда ғаним
Кўксин қалқон этмиш бу кўҳи замин.

Оёққа қалқитмиш элни бир ботир,
Тоғни ҳам йиқмоққа ул экан қодир.

Ҳарбу зарбда ҳеч ким беролмаскан дош,
Тўю базмларда кўтараркан тош.

Уйқош экан унинг номи бургутга,
Ҳавас қилар экан барча Ургутга.

Ғанимнинг устига қилганда ҳамла,
Тоғларнинг бағрига тушаркан ларза.

Юртга чанг солганда Доро лашкари,
Балогардон бўлмиш Ургут аскари.

Баланд тоғ бошидан қулатиб тошлар,
Душманнинг кўзидан оқизмиш ёшлар.

Ургут отган тошлар урилиб тошга,
Ажал олиб келмиш қанчалаб бошга.

Ғанимнинг аҳволи бўлганида танг,
Қирон келтирибди шу муаззам санг.

Тошдан-тошга тегиб кетибди-да дарз,
Дафъатан иккига бўлинибди «қарс».

Ёвқур арслондек наъра тортмиш ул,
Юрагин кўксидан юлиб отмиш ул.

«Тешиктош» шу йўсин бўлибди пайдо,
Шундан буён этмиш ўзига шайдо.

Ургут ботир эса яшаб ёшини,
Тавоф қилиб ўтмиш «Тешиктош»ини.

Замонлар чархида айланиб йиллар,
«Ургут» аталибди шундан бу ерлар...

Музаффар Беҳзоднинг бу ажиб нақли
Сеҳридан адашмиш меҳмонлар ақли.

Навоий демишким: — Балки ҳақиқат,
Афсона конига ўхшар бу хилқат.

Ургут йигитлари бўлмаса жўмард,
Бошида тутмасди балки Мароқанд...

Сеҳру ҳайрат билан боқиб сўнгги бор,
«Тешиктош»да кўрди ҳикмати анвор.

Закий мезбонига ўқиб ташаккур,
Шикор орзусида отланди амир.

Ургут каклигига интизорки жон,
От қўйди «Тешиктош» дараси томон.

Роз айтмиш ҳайбатли оқ қорли тоғлар,
Сув тутмиш ғазалхон илиқ булоқлар!

Ўнинчи қўшиқ

Бу оқшом Навоий даргоҳи обод,
Дўстлар ташрифидан ул ғоятда шод.

Амирнинг таклифи билан бу оқшом
Жўшқин мушоира этади давом.

Шоирлар юракдан айлаб навозиш,
Бу оқшом санъатин этур намоиш.

Ғазал насимидан мусаффо даргоҳ,
Не ажаб, то саҳар бўлса навогоҳ.

Навоий суҳбатин қўмсаган дўст-ёр
Қалбида бу оқшом гул ёзар баҳор.

Шодон кулгулардан руҳлари яйрар,
Диллари булбулваш оҳангда сайрар.

Амир равнақидан хурсанд Абулайс
Назмга ҳам этмиш дилини пайваст.

Маърифат мулкани айлаб гулистон
Муаммо кўкида урмишди жавлон.

Илҳом гулзорида кезган чоғида
Дили яйрар эди ғазал боғида.

Аъламул-уламо қошида ҳар гал
Навоний ўқиган чоғида ғазал.

Фикрини безарди фақиҳ ҳикмати,
Рўшно кўринарди назм хилқати.

Ғазал ё муаммо битса фақиҳ ҳам
Навоний қошига қўярди қадам.

Форсий ила туркий — икки пайваст қалб
Самарқанд назмини турарди безаб.

Мавлоно Абулайс бу нурли оқшом,
Аҳли анжуманга айлаб эҳтиром,

Дил созин жўр қилиб ажиб навога,
Дил розин айтгали бир дилрабога,

Форсийда ўқиди латиф бир ғазал
Ва берди муҳаббат қасрига сайқал.

Жон қулоғи билан тинглаб ғазални,
Кўрмакка зор бўлиб ўшал гўзални,

Қалам соҳиблари ўтда ёндилар,
Ўлтирган жойида бир тўлғандилар.

Олқиш гулларида бўлиб тамом лол
Фазлулло Абулайс жилмаяр хушқол.

Муаззам устоддан бўлсин деб ёдгор
Навоний ёд этар дилида такрор:

«Қади чун сарви ту жон аст маро, балки равон,
Сўям эй сарв, равон шав ки фидо созам жон».¹³

Фақиҳ ғазалига жон бўлиб садқа,
Дафтарин безайди шу ажиб матлаъ.

Мавлоно Мир Қарший кўзида ҳайрат,
Навойи жилмайди, сизга, деб, навбат.

Бу олий карамдин дилда ҳаяжон,
Довдираб қолди у ёш боласимон.

Мир Қаршийнинг ёши улуғ бўлса ҳам
Ўзини хокисор тутарди ҳар дам.

Бозорда бор эди китоб дўкони,
Зурафо аҳлининг эди макони.

Навраста шоирлар унда бўлиб жам
Мир Қарший кўнглига ёқишарди шам.

Ёшларга ул санаб ўзини устод,
Гоҳо шеър илмидан ўргатди савод.

Толиблик даврида Навоийни ҳам
Мир Қарший устоддек тутди муқаррам.

Қай китоб бўлса гар шоирга даркор,
Унинг дўкониини этди ихтиёр.

Мавлоно «Хатойи» қилмиш таҳаллус,
Саҳҳоф деса уни танирди улус.

Мавлоно сурарди форсийда қалам,
Қалам эди унинг дардига ҳамдам.

Кўзлар Мир Қаршийнинг оғзига муштоқ,
Диллар эса унинг сўзига муштоқ.

Нафосат аҳлидан тортиниб бир оз,
Сўнг илҳом кўкида ул этди парвоз.

«Нест ойини муҳаббат кардан аз ёре гила,
Варна з-он бадаҳд мекардем бисъёре гила».¹⁴

Мазкур матлаъ бўлиб ғазалга сарбон
Барчани бошлади ишқ дашти томон.

Мир Қарший этмади ёрдан шикоят,
Чунки ишқда йўқдир бу тахлит оят.

Навоийга ғазал тушди-да маъқул,
Кўнгил дафтарига битиб қўйди ул.

Мавлоно боқди шод суҳбат аҳлига,
Барчани чўмдирди ҳайрат наҳрига.

Мирзо Абдураззоқ «ваҳ» деди бирдан,
Садоий офарин айтди сурурдан.

Хокисор Мир Қарший қуйи эгди бош,
Олқишдан сачради кўзларидан ёш.

Мавлоно Жавҳарий — самарқандлиғдур,
Собунхона билан дили бандлиғдур.

Унинг ҳовлисида маъюс ва юпун,
Бир ғариб ҳужрада кечирарди кун.

Бийрон эди анча Жавҳарий сўзда,
Билими бор эди бир оз арузда.

Соҳиби қаламга қўйиб эътиқод,
Дилга хуш ашъорин олар эди ёд.

Навой топинган қуёши эди,
Кўнгил кулбасининг наққоши эди.

Ўзи ҳам назмда машқ қилиб гоҳи,
Бир санам кўнглига етмасди оҳи.

Бу чархи давронга ул солиб разм,
«Сиярун-наби»ни қилганди назм.

Ғариб топиб айтган ушбу гўзал байт
Барча шуурида барқ урди шу пайт:

«Фалак бас ки дар мавкабаш тохта,
Ба ҳар моҳ наъле бияндохта».¹⁵

Жавҳарийни қутлар Навоий дилдан,
Тароватли байти учади тилдан.

Шуур осмонини айлаб чароғон
Жавҳарий юлдузи порлади шодон.

Мавлоно Хавофий — шукуфта таъблиқ,
Ёшлиқ айёмида порлади барқдек.

Кўркам йигит эди, қомати расо,
Қалбида шеър бўлиб ишқ бермиш садо.

Топинган қибласи — ёр қоши эди,
Дилдор нафаси — дил оташи эди.

Ўт бўлиб ёнди у ғазал боғида,
Шарора порлади кўз қароғида.

Муҳаббат торига наво этиб бахш
Ушбу матлаъ бўлмиш кўнгилларга нақш:

«Зоҳидо, қиблаи мо обрўи дилдор авло,
Туву масжид ки туро рўйи ба девор авло».¹⁶

Мирзо Ҳожа Сўғдий туркий забондур,
Вале форсийда ҳам номи аёндур.

Самарқанд элининг хуштаъб шоири
Навойи назари тушгандан бери

Нафосат мулкида топиб эътибор
Ғазал кишварида кезар бахтиёр.

Ул бурро ўқиган ашъордан ушбу
Гўзал байт қалбларга солмишдир гулу:

«Ухшатти қоматингга санавбарни боғбон,
Бечора билмас эрмиш алифдин таёғни».

Мушоира давом этарди баравж,
Дилларда Кўҳакдек урар эди мавж.

Бебаҳо ташбиҳу латиф мажоздан
Дилбар куй янграрди дил деган создан.

Мушоира топай деганда поён,
Дўстлар орзуини айлаб намоён.

Форсийда бир ғазал ўқди Навойи,
Сўз дуруни дилларга тўқди Навойи:

«Агар Фарҳоду Ширин ҳар ду дар даврони ман будӣ,
Яке шарманда аз ман, он яки жонони ман будӣ.

Агар Мажнун ба дашти ишқ ҳамроҳам шуди як раҳ.
Ба жон з-ошурдагоҳон дили вайрони ман будӣ.

Мағў, к-аз ашк дар кўйи вафо рўяд ниҳол, эй дил,
Ки гар будӣ чунин аз дийдаи гирёни ман будӣ.

Чу гул чоки гиребонам нагашти ҳар саҳар зоҳир,
Чу дурри ашк агар он шўх дар домони ман будӣ.

Ҳазорон шаб ба бедорӣ ба рўзам номадӣ дар ҳажр,
Шабе гар он маҳи номехрибон меҳмони ман будӣ.

Зи нозу ғамза гоҳе чашм агар во карди он маҳваш,
Зи ҳайрони ки дорам дар рухаш ҳайрони ман будӣ.

Вафоро дар дили хубон асар гар будӣ, эй Фоний,
Нобуди ёр азони бевафоён, з-они ман будӣ». ¹⁷

Навоийни дўстлар қутлашиб шодон,
Кўнгил жавоҳирин этишди эҳсон.

Сўнг эса бошланди мусиқа базми,
Базми безади Навоий назми.

Жамшид Садонининг ҳазин овози,
Аҳмад Самарқандий нолаваши сози

Чок-чокидан сўкди дилларни гўё,
Қулфи калит қилди тилларни гўё.

Аҳмад Самарқандий — муғаннийи ринд.
Сапъати барқида Хуросону Ҳинд.

Амир ғазалига ул боғлабди савт,
Савт лашкари этмиш дил мулкани забт.

Жамшид Садоий ҳам ул билан ҳамроз
Қўшиқ осмонида этади парвоз.

Бу сўлим оқшомда оташин ғазал
Нурлари дилларга чекмиш заррин ҳал:

«Ҳн саккиз минг олам ошуби агар бошиндадур,
Не ажаб, чун сарвиносим ҳн саккиз ёшиндадур.

Деса бўлғайким, яна ҳам ҳн саккиз йил ҳусни бор,
Ҳн саккиз ёшинда мунча фитнаким бошиндадур.

Ҳн саккиз йил дема, юз саксон йил ўлса, ўлдурур
Ҳусн шоҳи, ул балоларни кўзу қошиндадур.

Ҳайрат этмон ҳусни нақшидаки, ҳар ҳайратки бор.
Барчаси эзид таоло сунъи наққошиндадур.

Тан анга сийму ичинда тош музмар кўнглидин,
Ақлга юз ҳайрат ул ойнинг ичу тошиндадур.

Май кетур, эй муғки, юз ҳайрат аро қолмиш Масиҳ,
Бул ажабларким, бу эски дайр хуффошиндадур.

То Навоий тўкти ул ой фурқатидин баҳри ашк,
Ҳар қачон боқсанг, қуёш акси анинг ёшиндадур».

Дўстлар ҳофизларга деди шараф-шон,
Дилда доғ қолмади бу дилбар оқшом.

ҲН ВИРИНЧИ ҚУШИҚ

I

Самарқанд осмони зулматга ўхшар,
Зулматнинг қучоғи кулфатга ўхшар.

Яна ой тутилмиш шаҳар кўкида,
Яна дард қўзғалмиш шаҳар кўксида.

Юлдузлар юзини қопламиш булут,
Булутлар лашкардай кўтармиш совут.

Само ҳўнграб йиғлар, тинмас кўзёши,
Мажнунтолдек эгик қайғудан боши.

Мотам либосидек чеҳраси қора,
Вайрона кулбадек қалби садпора.

Қаро тун дардига бўлиб қайғудош,
Навий аламдан кўтаролмас бош.

Ғазал бургутининг қаноти синмиш,
Шеърят чашмасин мавжлари тинмиш.

Илҳом парилари киймишлар қаро,
Сочларин юлмишлар мунгли боғ аро.

Қалам тулпорининг ранги заъфарон,
Айрилиқ даштида туёқлари қон.

Ғаним қадамидан назм гулшани.
Саҳнида гурламиш қайғу гулхани.

Қотилнинг дастидан кўтариб нола
Қоғозда дод солмиш егим бир матлаъ:

«Кўзунг не бало қаро бўлубдур,
Ким, жонга қаро бало бўлубдур».

II

Бул матлаъ соҳиби Мирзобек эрур —
Ғазал шодасида гўё икки дур.

Мавлоно Мирзобек, деганда, қалам
Нуридан мунаввар бўларди олам.

Самарқанд мулки-ю Хуросон ичра,
Равзаи фирдавсдек бу жаҳон ичра,

Инсонийлик ҳамда хушахлоқликда,
Камтарлик богида, дили покликда

Беназир эди ул, эди ягона,
Дунёнинг ҳасрати эди бегона.

Бу икки мулк аро таъб ва фаҳмда,
Отару тутарда, караму раҳмда

Амир саромади замона эди,
Йигитлар ичинда мардона эди.

Зеҳни ўткир эди, идроки теран,
Кўнгли эса биллур чашмадек шўх-шан.

Эҳтиёж сезмасди бу навъ таърифга,
Толе кулган эди аҳли зарифга.

Ғариблик тунда Навойга ул
Меҳрибон дўст бўлиб узатганди қўл.

Шоирнинг дардига ахтариб даво,
Кўнгил рубобига берганди наво.

Устоду шогирддек бўлиб қадрдон,
Назм бўстонида урганди жавлон.

Навойни айлаб қалами шайдо,
Кўнглида садоқат этганди пайдо.

Қўш қофия эди битган ашъори,—
Гўёки танбурнинг икки шўх тори.

Қофияси доим эди тарди акс,
Назмида ётарди сўз париси рақс.

Мирзобек назмини ўқиган чоғда,
Шоирлар ҳайратдан қоларди доғда.

Ҳатто Навоий ҳам унга бериб тан,
Маҳолат, дер эди, айтмоқлик сухан.

Тилида шоҳ байтлар бўлса ҳам пайдо,
Аммо ҳаргиз амир қилмасди парво.

Ёд айтиб юрмакни этиб ихтиёр,
Бир ерда ўтириб битмасди ашъор.

Ноёб истеъдоди мисли жавоҳир
Кўнгил уммонида қолиб кетмиш сир.

Улусда обрўси ошгани қадар,
Ғанимлар кўксини тиглади бадтар.

Ул зотнинг отаси эди баобрў,
Эл аро ардоқли амир эди у.

Аҳмад Ҳожибекнинг суянган тоғи —
Эди ул, шан эди ул билан боғи.

Арҳангий туфайли Аҳмад Мирзо ҳам
Салтанатин этган эди мустаҳкам.

Бу ҳолдан яқо чок Шакур ал Мирзо
Султону ҳокимдан эди норизо.

Айниқса Мирзобек камоли ҳар кун
Унинг жигар-бағрин ётар эди хун.

Вазирликка бўлмиш амир даъвокор,
Ҳаёт саҳнасидан йўқотмоқ даркор,

Деб режа тузди-ю вазир пинҳона,
Қора ниятига топди баҳона.

Файз Маҳмуд уйида бир хилват оқшом
Ҷоғир мажлисида кўрсатиб киром,

Мирзобек шаънига айтиб нек сўзлар,
Амирнинг ширакайф бўлмоғин кўзлар.

Авжига чиққанда мажлиси ҷоғир,
Соқийга жилмаймиш вазир муғомбир.

Айёр тулки каби пайтини пойлаб,
Муғбачани зимдан қошига чорлаб.

Арғувон шаробли косани тутди,
Мирзобек сари ул пилдираб кетди.

Титраганда мунгли куйлардан жонлар,
Томирда пўртана қилганда қонлар,

Армонлар қуюндай қўзғалганида,
Шароб шамолининг тўзонларида

Адашиб қолганда навқирон амир,
Муғбача косани узатди абжир.

Амирга эгилди маст-аласт бошлар,
Кўзларда илтижо, дилда оташлар.

Вазирнинг тиқилди қалқумига жон,
Жонида васваса қўзғади исён.

Исён гирдобида табассум этди,
Амирга илжайиб, хуш таъзим этди.

Мирзобек вазирга боқиб мастона,
Сипқарди бир коса майни мардона.

Вале дили бўлди бирдан беҳузур,
Барқдек чақнаб кетди кўзларида нур.

Ичи ўтдай ёниб, айланди боши,
Қулади гўёки тоғларнинг тоши.

Ой тutilган тунда Шакур ал Мирзо
Кўнглида ушалди битта муддао.

Аҳли чоғир эса бундан беҳабар,
Амирни кўкларга кўтариб мақтар.

Шаънига ҳофизлар айлар муножот,
Мирзобек ғойибдан кутади нажот.

Вале сархуш бўлиб қолди, деб амир,
Кузатиб қўйишга ундади вазир.

III

Тонг билан йиғлади нолаващ дутор,
Оламга дод солди жафокаш дутор.

Сурнай садосидан диллар эзилди,
Саодат бекасин қасри бузилди.

Ғижжақ навосидан титради осмон,
Чанг торларин узди нолаю афғон.

Ғам тоғин остидан ингради танбур,
Қалбларни ситамкор тирнади танбур.

Ҳофизлар дардидан тиллар бекалом,
Жонларни поралар савти «Шашмақом».

Ситам юкларидан эгилди бошлар,
Кўзлардан шашқатор тўкилди ёшлар.

Айрилиқ дардидан олам ўртанди,
Назм боғи ичра хазонлар ёнди.

Яқосин чок қилиб йиғлади ғазал,
Аҳли дард кўнглини тиглади ғазал.

Навоий қомати дол бўлиб қолди,
Қўлига Мирзобек қаламин олди.

Бадий кўксида фарёд қилди дил
Мисоли тонг пайти ўқ еган булбул.

Давосиз бир дардга бўлиб мубтало
Фазлулло Абулайс суянди асо.

Амир Арҳангийнинг юзи заъфарон,
Кифтидан ғам тоғи босар беомон.

Амир суянган тоғ қулади, эвоҳ!
Ўғлига қасд этмиш номард бир гумроҳ!

Бу ҳолдан аламнок ҳокиму Султон,
Арҳангий дардига юрт бўлди дармон.

Эл бўлиб ул билан дардман қайғудош,
Оғаси сингари қуйи солди бош.

Дили хаста эрди Мирзобекни деб,
Шаробни ланънатлаб, сирли мунгайиб,

Амирдан ҳол сўрди Шакур Мирзо ҳам,
Файз Маҳмуд ўксинди, кўзларида нам.

Намозшом қўнганда ўқиб жаноза,
Бутун эл бир бўлиб, тутишиб аза,

Аҳмад Ҳожибекнинг мадрасасига
Дафн этди амирни. Тош лавҳасига

Сўнгги бор қадалди мунгли нигоҳлар,
Самони ўртади дилдаги оҳлар!

УН ИККИНЧИ ҚУШИҚ

I

Хира шам қошида Навоий мунгли,
Мирзобек ҳажрида фарёдваш кўнгли.

Юзлари сўлгиндир қайғу-аламдан,
Кўзлари толиққан ҳасрату ғамдан.

Дўстини топшириб қаро тупроққа,
Дардини сўйлайди тилсиз чироққа.

Чил-чил пора бўлмиш кўнгил шишаси,
Қафасдай кўринар кўзга гўшаси.

Кулфат кўчасида кезмиш саргардон,
Мотам саҳросида юраги гирён.

Умид ниҳолининг синмиш шохлари,
Оғзидан ўт бўлиб чиқмиш оҳлари.

Ғанимлар қилмиши бағрини доғлар,
Кифтига қўнгандек силсила тоғлар.

Нафрат ўти дилда олар аланга,
Ўкинч нолалари сиғмас оламга:

«Ҳайф, юз ҳайфким, анинг бахти кулмади,
Ҳаёт чашмасидин сероб бўлмади.

Умр чинорига тортилди арра,
Иқбол мевасидин топмади баҳра».

Мирзобекдан ёдгор бир шоҳона байт
Қоғозда нақшдек жонланар шу пайт:

«Кўзунг не бало қаро бўлубдур,
Ким, жонга қаро бало бўлубдур».

Шоир байтни яна этади такрор,
Навқирон бургутдай қалби ярадор.

Амирнинг тугамай қолган ғазали —
Қанот ростламаган полопон ҳали.

Ул дилдан-дилларга қилсин деб парвоз,
Мирзобек руҳини этганча эъвоз,

Қалбида қўзғалиб кучли бир туғён,
Илҳом оташида садо бериб жон,

Мукаммал бир ғазал этгали уни,
Тонг билан элига тутгали уни,

Мирзобек руҳига қилгандай қасам,
Ғам-алам даштида суради қалам.

Кўнгил йигисига юпанч тополмас,
Ўксик жон дардига қувонч тополмас.

Бир газал кўйида топиниб шамга,
Дўст розин сўйлайди қайси санамга?

Кўҳакда оқариб қолганида тонг,
Дилларга рўшнолик солганида тонг,

Газал ҳам туғилди мисоли гўдак,
Жисмида жо бўлмиш икки ўтюрак:

«Кўзунг не бало қаро бўлубдур,
Ким, жонга қаро бало бўлубдур.

Мажмуи давони дард қилдинг,
Дардингки, манга даво бўлубдур.

Ишқ ичра анинг фидоси юз жон,
Қар жонки санго фидо бўлубдур.

Бегона бўлубдур ошнодин,
Бегонага ошино бўлубдур.

То қилди юзинг ҳавоси жоним,
Юз сори анго ҳаво бўлибдур.

Боқий топар улки бўлди фоний,
Раҳравга фано бақо бўлубдур.

То тузди Навоий ояти ишқ,
Ишқ аҳли аро наво бўлубдур».

Баланд овоз билан этди-да такрор,
Ҳазин наво айлаб дил деган дутор,

Маъюс нигоҳ отди Навоий тонгга,
Мирзобек ёдгорин битди девонга!

II

Фарзандин топшириб қаро тупроққа,
Ота жони қолди азоб, қийноқда.

Ҳаётдан умиди узилгансимон
Мотам болишига бош қўйди нолон.

Оҳу фарёдидан ўт олди борлиқ,
Дунёга сиғмади — қилгандай торлик.

Даво тополмасдан ғам-андуҳига,
Телбадек сиғиниб ўғлин руҳига,

Умр иморатин вайрон айлади,
Шароб косаларин яксон айлади.

Дунёдан ноумид бўлганда амир,
Айш-ишрат базмини қурганда вазир,

Муғбача этмаса гар сирни ошкор
Қотилдан хабарсиз эди дўсту ёр.

Вазир бирла соқий тили бир эди,
Муғбачага оғу балки сир эди.

Элдан нохуш хабар эшитган замон,
Муғбача қалбида исён қилди жон.

Руҳобод даҳаси томон чопди ул,
Мотамли даргоҳни излаб, топди ул.

Дод солиб, йиқилди амир пойига,
Арҳангий тош қотди турган жойида.

Чоғир мажлисини йиғлаб сўзлади,
Амирнинг қалбини тиглаб сўзлади:

«Бир қошиқ қонимдан кечгайсиз, амир,
Оғу солган экан шаробга вазир.

Менга май косани узатганда ул
Қотиллик тиғига урган экан қўл.

Соқийга ишора қилганда вазир,
Макрининг тағига етмабмен, тақсир.

Билурсиз, Файз Маҳмуд отлиқ шоирни,
Май бирла ул сармаст этди амирни.

Амир унутганда ўзини тамом,
Соқийга кўрсатди вазир эҳтиром.

Вале гуноҳқормэн, амирим, мен ҳам,
Мирзобек туфайли дилимда мотам.

Сизнинг илкингизда меним ёш жоним,
Мугбача бўлсам-да покдир имоним».

Арҳангий танида қуриди дармон,
Ярадор шер каби ингради нолон:

«Иблис Шакур Мирзо, қотили боргоҳ!
Дастингдин қон бўлмиш бул даҳри даргоҳ!»

Бу хабар тонг билан Султонга етди,
Тилдан-тилга ўтиб шаҳарни тутди.

Султон амри билан қотиллар ногоҳ
(Ўзи йиқилгандек ким қазиса чоҳ),

Зиндонга ташланди, вазир ғазабкор,
Ҳамтовоқ дўстлари чиқди беқарор.

Юз ўғирди миршаб Зокир Али ҳам,
Зиндонбон Мир Аҳмад экан муттаҳам.

Зокир Али бўлиб миршабларга бош,
Қотиллар кўзидан тирқиратди ёш.

Мир Аҳмад «дўстларин» кўргани замон,
Зиндон остонида «қутлади шодон».

Неча кун чоҳ ичра қилди-да «меҳмон»,
Уларни умридан этди пушаймон.

Оқибат Султоннинг олий фармони
Ўлимга ҳукм этди уч қотил жонни.

Мирзобек азаси тугамасданоқ
Вазир кўкрагига санчилди интиқ.

Кўзачадан шароб тўкилгансимон
Соқийнинг бўғзидан тирқиради қон.

Файз Маҳмуд даргоҳи бўлди жаҳаннам,
Мишкотида сўнди бир умрга шам.

Вале Арҳангийнинг оҳу фиғони
Қора булут каби тутди осмонни.

Чинордек қомати дол бўлиб қолди,
Сибдаги мажнун тол бўлиб қолди.

Тоғларни бағирлаб ётмиш Астробод,
Ғам-ҳасрат наҳрига ботмиш Астробод.

Қорли чўққиларда эриб нигоҳи,
Булутдай таралмиш самога оҳи.

Астробод қалъасин этганча макон
Бойқаро излайди дардига дармом.

Жонига дўстлари бўлса-да малҳам,
Зафарга ундовчи бир раҳнамо кам.

Кўнгил орзусига бўлгувчи қанот
Азиз дўст йироқда — беролмас нажот.

Йироқда бўлса ҳам унга ҳар қачон
Дастур йўллаб турди шоири даврон.

Ҳиротга от сурган чоғларида ул
Баланд тоғлар оша узатганди қўл.

Ғолиб кунларида елкадош эди,
Мағлуб тунларида қайғудош эди.

Адолатли шоҳга муҳтож Хуросон
Жанг-жадал домнда чекарди фиғон.

Бойқаро рамзида одил бир султон
Навоий ўнгида эди намоён.

Шул важҳдин дўстин ул руҳлантирарди,
Зафар ёр бўлғай деб ишонтирарди.

Султон Абусаид тарафдорлари,
Зулумкор тахту тож шарафдорлари

Навойи Ҳиротдан кетгандан буён
Маишат боғида сурарди даврон.

Уни йироқда деб шодмон эдилар,
Узгалар ер бўлса, осмон эдилар.

Жангдан мағлуб қайтган Мирзо Бойқаро
Кўнглига ҳеч кимса киролмас оро.

Яқин одамлари этмиш хиёнат,
Кўпидан йўқолмиш имон, диёнат.

Тақдир зарбасидан ул бўлиб гаранг
Манглайин қонатмиш ғаним отган санг.

Ғурбат кечасининг тонги бормикин,
Е дунё дегани бир хунхормикин?

Наҳот, ўз шаҳридин тушиб дарбадар
Қалбин поралагай дудама ханжар?

Мирзо ер бағирлаб ётган чоғида,
Мунгли хаёлларга ботган чоғида

Навойи қошидан келган доранда
Жонини ғамлардан айлади канда.

Ул йиглаб ўқиди дўст номасини,
Ҳар каломга тўкиб дил ноласини.

Умидсиз Бойқаро кайфиятидан,
Яқинлардан қилган шикоятидан

Эл ғамин ўйлаган шоир орзуси
Барбод бўлган эди, кўнгил кўзгуси

Хира тортган эди, бу хатдан аён
Ва лекин жонига бергувчи дармон,

Умидбахш сўзлардан рўшноланиб дил,
Орзиқиб ўқирди дўст хатини ул:

«Қуёш сувориси саҳар қўзғолгай,
Зулмат қўшинини нишонга олгай.

Ва зангбар шоҳининг гулгун чеҳралар
Зулфидек хаёлини тору мор айлар.

Сўнгра шаҳдам қўйиб кўк сари қадам
Фалак ҳисорини фатҳ қилгай илдам.

Ул саҳархандалик, қуёшрўйлик кун
Ва чобук суворлар султони учун

Тангри таоло ўз наҳри хифзидин
Хандак қилиб, муҳолиф чериги зулмин

Мунтазам этсин ва сабо хайлидек
Хандаки жўйбордин ўткарсин тетик.

Хоксор адувнинг туфроғин кўкка
Совуриб, ёр этсун кишвару мулкка.

Ул мулк ҳисори фатҳи насиб қилсун,
Ҳирийда адолат офтоби кулсун».

Хатни кўзга суриб, хўрсинди оғир,
Сўнг босди кўксига, ўт олди бағир.

Чашмадек қайнайди кўзларида ёш,
Мужгонлар ниҳолдек титрар бебардош.

Дўст дуоси бўлиб дардига шифо
Бу олам кўринди серфайз, дилкушо.

Шамшоддек қаддини мағрур ростлади,
Қошида жам бўлди содиқ дўстлари:

«Сизни дуо этмиш амир Навоий,
Дуо бирла бермиш фармони олий:

«Ул мулк ҳисори фатҳи насиб қилсун,
Ҳирийда адолат офтоби кулсун».

Мавлоно Навоий орзусин бажо
Этмаклик, азизлар, олий муддао.

Биз таңҳо эмасмиз, Навоий бордур,
Навоийга муштоқ эл бизга ёрдур.

Мушкул кунларда ул раҳнамо бўлғай
Йироқда бўлса-да, бизни қўллағай.

Навоий дуоси сизга ёр бўлсун,
Навкарлар дилида барқарор бўлсун.

Ҳирий устига от қўймаклик даркор,
Дилда садо берсин муқаддас шиор!»

Бойқаро сўзидан дўстлар руҳланди,
Олмос кўзларида гўё ўт ёнди.

Қалбларига ишонч барқарор бўлиб,
Шоир дуосидан бахтиёр бўлиб,

Томирларда қайнаб шижоат қони,
Қўзғалди Мирзонинг ўнлаб ўғлони.

Иигитларни огоҳ этмоқлик учун
Лашкаргоҳга улар йўлланди мамнун.

Кузатиб, дили шод қолди Бойқаро,
Дўст васфига қалам олди Бойқаро.

УН ТҲРТИНЧИ ҚУШИҚ

Мирзо Султон Абусаид Кўрагон
Зулмидан зорланди мулки Хуросон.

Хунхор шамшири ҳеч кўрмади ғилоф,
Дилига ўт солди ҳатто Кўҳи Қоф.

Хоразму Бадахшон, Тусу Сабзавор
Халсийиқ хунидан бўлди лолазор.

Узи тўйса ҳам ҳеч кўзи тўймади,
Истило қиличин илқдан қўймади.

Табризу Рум ишқи тушиб дилига,
Яна ул ханжарин олди қўлига.

Яна жанг-жадалга қўшин отланди,
Отлар туёғидан Ҳирот тўлғанди.

Паст-баланд йўлларда кўтариб тўзон
Яна елди қўшин тунлар бемакон.

Амир Султон Барлос, Амир Аҳмадёр
Тоғ бўлди йиқилса, суянса чинор.

Бу нав жангда ботир лашкарбошилар
Туфайли энг баланд тоғлар ошилар.

Тулпорин туёғи текканки тупроқ
Кўксини айлади қон, моматалоқ.

Эл эса айрилди бор бисотидан,
Тоғлар ҳам титради оҳу додидан.

Очкўз подшоҳидан норизо лашкар
Ҳолати кун сайин бўларди бадтар.

Шоҳ йиққан давлатин қилган сари жам,
Аскарлар қалбида ортарди алам.

Қорабоғ қораси кўринган замон
Султоннинг танига югурди дармон.

Вале бир яқодан бош чиқарган эл
Ҳужумга отилди мисли тошқин сел.

Узун Ҳасан, қилич ўйнаб қўлида,
Кимлигин кўрсатди Мўғон чўлида:

Бошида шамширин кўтариб баланд
Бедов от устида арслон монанд —

Амир Султон Барлос «ҳайт» деган палла,
Мўр-малахдек қўшин қўзғалди олға.

Амир Аҳмадёрнинг аскарлари ҳам
Таҳлика остида от қўйди шу дам.

Кўксида қалқону бошда дубулға,
Султон ҳам қилич-ла интилди олға.

Баҳор гиламидек ясанган кўклам,
Гулу чечаклардан ясанган кўклам,

Додини фалакка айтиб йиғлади,
Йиғиси ҳаётнинг бағрин тиглади.

Лолаларнинг боши узилди тандан,
Ер кўкси ўртанди қирмиз гулхандан.

Тупроққа қоришди сабзалар нолон,
Капалаклар эса унсиз берди жон.

Қушларнинг ноласи фалакни тутди;
Булбуллар сайрашни гўё унутди.

Булоқлар кўзёши бўлдию дарё,
Қорабоғ қалбини ўртади гиря.

Ҳазин садо чиқди шалолалардан,
Юраклар эзилди мунг-нолалардан,

Султоннинг озурда сипоҳилари
Ғаним қўли баланд келгани сари

Душман томонига ўтиб кетдилар,
Қорабоғ яловин баланд тутдилар.

Амир Султон Барлос яккама-якка
Жангда мағлуб бўлди, оҳи фалакка

Тутундек ўрлади, узилди боши,
Жасади қошида тулпор — йўлдоши

Бошин кўтаролмай, йиғлади юм-юм,
Уруш майдонида бошланди қуюн.

Ким дўсту ким душман — қилиб бўлмас фарқ,
Не жонлар бўлишди қон наҳрига фарқ.

Султон Абусаид ҳалқумида жон,
Қиёмат домида эди оломон.

Бу қулай фурсатни бой бермай қўлдан,
Бир даста аскарни қайрилиб йўлдан,

Ҳалқа каби ўраб олиб Султонин,
Тиғли исканжага солишиб жонин,

Қатл этди, сўнг эса Амир Аҳмадёр
Кўксига санчилди шамшири хунхор.

Усун Ҳасан қайрон тасодиф қолдан,
Дили шод Мўғондан эсан шамолдан.

Тариқдай сочилган лашкар сулҳ кутиб,
Ҳасанни чорлади оқ ялов тутиб.

Тумандай тарқалиб дилидан ваҳм,
Қўшини ҳолига солди-да разм,

Битим тузмакка ул айлади қарор,
Йўқ эрса, ким жангда келур устувор.

Мухолиф қўшинга эмасди аён,
Гўё тиг устида турар эди жон.

Шу йўсин Мўғонда сулҳ имзоланди,
Узун Ҳасан жангда шуҳрат қозонди.

Султон Абусаид қатли билан жанг
Тугади, Мўғонни айлаб лоларанг.

Табризу Рум сари отланган лашкар
Бу муаззам жангда қолди-да бесар,

Да́ста-да́ста бўлиб қайтди саргардон,
Бу ҳолдан беҳабар эди Хуросон.

УН ВЕШИНЧИ ҚУШИҚ

Султон Абусаид қатлин Хуросон
Эшитмасдан бурун Астробод томон

От қўйди бир даста норизо аскар,
Мирзо Бойқарога бергали хабар.

Бир ҳафта йўл юриб толиққан қўшин
Тонгда обод этди Бойқаро кўшкни.

Аскарлар сарбони Миржалол Бурҳон
Кечмиш воқеани этганда баён

Бойқаро бир лаҳза этди-да сукут,
Мисоли қоядан қўзғалган бургут,

Шодумон кўзлари ўт каби чақнаб,
Қўшинни кўкларга кўтариб, мақтаб,

Бошдан-оёқ сарпо, шамширу қалқон,
Юз тангадан олтин айлади эҳсон.

Сўнгра қўшинига берди-да фармон,
Яшиндек отланди Ҳиротга томон.

Ари уясидек бетиним шаҳар
Бир ойдир яшарди потинч, беҳабар.

Амир Деҳдор бўлиб аркони давлат,
Улуста этмади заррача шафқат.

Навой йўлига кўз тутиб муштоқ,
Хўжа Афзал қалбин эзарди фироқ.

Ардашер ҳоли танг эл билан бўлиб,
Саройдан кетганди тамом ўгрилиб.

Муҳаммад Паҳлавон дарди эди сел,
Назмини тўйларда куйлар эди эл.

Устод Фасиҳиддин бўлиб муаллим
Дарвеш Алига ҳам берарди таълим.

Барчасининг умид кўзида ҳижрон
Висол айёмига чорларди пинҳон.

Қорабоғ қатлидан беҳабар Ҳирот
Қалбини эзарди дарди мушкилот.

Ғафлат уйқусига чўкканда шаҳар,
Хиёбон қопқасин минг чоғли аскар

Ланг очиб, от қўйди саройга томон,
Ҳиротни қоплади шовқину сурон.

Қўрқувдан уйғонди эл тутиб яқо,
Не ҳолдир, хабарсиз эди мутлақо.

Ичкаридан қулфлаб эшикларин бот,
Туйнукдаги нурдан кутишди нажот.

Юрагин олдириб қўйган шўрлик эл,
Яна олди қўлга ўроқ ёки бел.

Болалар гўшага бекиниб олди,
Кексалар мунғайиб, даҳшатда қолди.

Оқариб қолганда Наврӯз саҳари,
Мирзо Бойқаронинг голиб аскари

Ҳирот қалъасини забт этди шодон,
Бир силкиниб олди гўё Хуросон.

Яна Ҳирот узра тонг отди сулув,
Халойиқ кўнглини тарк этди қўрқув.

Шаҳарда осойиш топгандек қарор,
Оламга сочилди офтобдан шарор.

Мирзо Ҳусайнни эл қилиб дуо,
Ният қилди: кошки, тинч бўлса дунё.

Адолат лангарин илкида тутса,
Зулмпешаликни дилдин унутса!

Ўтиб Султон Абу Саид даврони,
Келди энди Ҳусайн Мирзо замони.

Саккиз юзу етмиш учинчи йил
Наврӯзи васлидан шодланганда дил,

Рўза ойидаги биринчи жума
Бойқаро номига ўқилди хутба.

Хуросон кўкида балқиб янги ой,
Наврӯзи оламга бахш этди чирой.

УН ОЛТИНЧИ ҚУШИҚ

Самарқандда кезар Наврӯзи олам,
Олам боғларига бахт қўймиш қадам.

Уйқудан уйғониб борки мавжудот
Офтоб ёгдусидан олади ҳаёт.

Ҳаёт гулга безар замин юзини,
Дарахтлар тинглашар қуёш сўзини.

Қуёшга интилар ўт-ўлан шодон,
Жажжи кафтларида нур урар жавлон.

Навқирон куртаклар елда нозланар,
Бутоқлар қалбига шамол соз чалар.

Гунчалар чок айлаб қон яқосини
Кўрсатса, кошки, гул — маҳлиқосини.

Баҳорга етдим, деб умрига шодон
Шукрона айтади чоллар бегумон.

Жаннат суви оқар Обираҳматдан,
Офтоб кулиб боқар Обимашҳатдан.

Кўҳак мавжларидан асов пўртана,
Зарваш қиргоқларда қураар тантана.

Боғларда бойчечак, қирларда сафсар
Дарё насимида шўҳ базм қураар.

Баҳор нашъасидан ол дея илҳом
Навоийга офтоб беради салом.

Боғи Дилкушода ул кезар шўҳ-шан,
Юзида суруру қалбида гулшан.

Шодлик осмонида этганда парвоз,
Боғни чулғаганда қушлар чалган соз,

Бадий бўлди-да қошида пайдо,
Навой кўзини айлади шайдо.

Тамом бўлак эди унинг авзойи,
Ҳайрат ичра боқди унсиз Навойи.

Ўзин қўлга олиб шоири жавон
Дилда бор гапини этди намоён:

«Хуросон тахтига Султон Ҳусайн
Баҳодурхон чиқмиш... Хуршиди айн

Ҳирот салтанатин мунаввар этмиш,
Боргоҳ остонини сийму зар этмиш».

Шоир йиллаб кутган бу муборак кун
Бахтидан тўлғанди қалбида тўлқин.

Аmmo ўзин гоят тутди-да сипо,
Абусаид қисматин сўрди шу асно:

«Не бирла тугамиш Султон тақдири,
Жонига қасд этмиш кимнинг шамшири?»

«Қорабоғда қаттиқ урушлар бўлмиш,
Ғаним тарафиндин хуружлар бўлмиш.

Ризо эмас экаи сипоҳиси ҳам,
Жанг вақти Султонга чанг солмиш ўктам.

Таҳликада қолмиш адув аро ул,
Хунидин бўялмиш қирмиз рангга гул».

Воқиф бўлиб, содир бўлмиш бор сирдан,
Навоний авзойи ўзгарди бирдан.

Оҳиста пичирлаб, бошин этиб хам,
Қуръондан бир оят ўқиди шу дам.

Ва деди: «Жойларин оллоҳ таоло
Этсинлар (то абад) жаннатдин ато».

Сўнг эса қўлларин тортиб юзига
Фотиҳа ўқиди... Юсуф сўзига

Жон қулоғин тутди Навоний хомуш,
Дунёнинг савдоси бўлмай фаромуш.

Воқеанинг қолган тафсилотин ул
Ошно этди шоир қалбига буткул.

Навоний бир лаҳза хаёлга ботди,
Сўнгра Бадийга вазмин сўз сотди:

«Адлу инсоф бирлан иш тутса Мирзо
Элу юртни қилгай умридин ризо.

Золимларга зарра қилмаса шафқат,
Осойишта даврон сургай мамлакат.

Иншооллоҳ, қилгай шу кунлар насиб,
Хуросон тахтига улдир муносиб.

Фақирга хушхабар келур, эҳтимол,
Кўнглум сезиб турур: яқиндир висол.

Ҳирот тадорикин кўрмаклик даркор,
Йўлга мунтазирдир балки дўсту ёр.

Аммо Самарқандни тарк этмак мушкул,
Ҳирийдек қадрдон бўлиб қолди ул.

Бул юртнинг ҳавоси фирдавсмонанддур,
Навоси дилимга мангу пайванддур».

Дилга тугиб қўйган аҳдини ошкор
Этмоқдин Бадий эди бахтиёр:

«Саодатманд амир, Сиз билан бирга
Эл ғамини чексам бутун умрга.

Енингизда бўлсам соянгиз каби,
Шул эрур кўнглумнинг эзгу матлаби».

Бадийга боқиб Навоий шодон
Ҳикмат сандигидан дур этди эҳсон:

«Одами демагил, эрсанг одами,
Ониким йўқ эл ғамидин ғами».

Дўстлар қилишганда қатъий бир қарор,
Самода булутлар қуришди бозор.

Кўкка ларза солди момақалдироқ,
Гоҳ ёнди, гоҳ сўнди ул ёққан чироқ.

Шаррос ёмғир қуйди, дайиди шамол,
Сочилган сочини ювди мажнунтол.

Навоний ҳолати ўзгарди шу он
Маънос боқиб қолди оламга ҳайрон.

Сўнг Бадийий бирла хомуш қўзғолди,
Кўксарой томонга шахдам йўл олди.

Боргоҳ остонида сарой аҳли жам,
Сарбаланд бошларни эгган эди ғам.

Саф тортиб турарди: амир, умаро,
Мударрис, савдогар, дегрез, шуаро.

Султон Аҳмад Мирзо кийиб қаро тўн,
Белбоғ билан боғлаб белни, беун,

Дарвоза олдида қуйи солмиш бош,
Дардига Навоний бўлди қайғудош.

Султон Абусаид руҳин этиб шод,
Фарзанди дилига ул бўлди имдод.

Султон Аҳмад Мирзо, кўзларида ёш,
Шоир елкасига мунгли қўйди бош.

УН ЕТТИНЧИ ҚУШИҚ

Мағрибдан боққанда хайрли офтоб,
Бозор сари елди Навоний шитоб.

Бибихоним узра ўйнаган шуҳла
Наврўзга ўқирди нурли ашула.

Фируза кўчасин тўлдирганча эл
Бозордан қайтарди гўё тошқин сел.

Каппон бўсағасин қилганча макон,
Гадо чол куйларди мунгли, бедармон.

Бир ерда мукчайиб ўлтирганча ул,
Ўтганга тиланиб, чўзар эди қўл.

Ширали овози минғирлаб қолмиш,
Хасталик бошига кулфатлар солмиш.

Навоий узоқдан боқиб бир лаҳза,
Бу манзардан тушди дилига ларза.

Сўнг қошига келиб зиёрат этди,
Хокисор гадога ўзин танитди:

НАВОИЙ

Ёдингизда борми, отахон, бир бор
Байтингизга бўлган эдим харидор?

Сиз эса, қилсам-да қанча муножот
Рад этган эдингиз қилмай илтифот.

ГАДО

Ҳа, ёдимга тушди. Ҳали ҳам ўша
Даъводан қайтмабсиз, недур андиша?

НАВОИЙ

Ҳа, отахон! Ўша газалнинг ҳамон
Мафтунни эрурмен, дилимда армон.

Ҳамон харидормен газалингизга,
Дардимни айтгали келибмен сизга...

Навоий сўзини тинглаб гадо чол,
Деди, мийиғида кулганча хушқол.

ГАДО

Сотажакмен! Сотиб олишга бироқ
Кошки етса эди қурбингиз, чироқ!

НАВОИЙ

Балки қурбим етар, балки етмасдур,
Сотмасангиз фақир мундин кетмасдур.

ГАДО

Аҳдингиз нақадар қатъий-ку, ўғлон!
Орзу ушалғайдур, чин бўлса паймон.

Жуда қариб қолдим, тагин хастамен,
Ва лекин газалга дили бастамен.

Энди куйламакдин ожизмен они,
Қолмади овозим кучи, дармони.

Ҳақ сўзни айтганда, гадолигим ҳам
Меъдага тегди-да, найлайн, бўтам.

Қурбингиз, етса гар: яхши ҳовли-жой,
Ёнидан ўтса бир анҳор ёки сой.

Тегирмон ҳам бўлса, яна бир эшак
Тортиқ айласангиз, сотурмен бешак.

Ушанда шоҳ байтим сизники бўлур,
Умрбод фақирнинг кўнгли ҳам тўлур.

Дилим ризо бўлиб, ўлгунимча то
Сизнинг ҳақингизга қилурмен дуо.

Кўпи кетиб, қолди умримнинг ози,
Умрда ҳам бордир тошу тарози.

Тегирмончилик-ла кечсин қолгани,
Элга хизмат этай, дуо олгани...

Манглайин ўпгандай ботаётган кун
Гадога жилмайди Навоий мамнун.

НАВОИЙ

Отахон, шартингиз этурмен бажо,
Янги тонг сизга ҳам бахт қилғай ато.

Сизни бир хабардин айласам огоҳ
Мени койиманг лек, отахон, ногоҳ.

ГАДО

Йўқ, асло, чироғим! Қулоғим Сизда,
Не ҳикмат пинҳондур сиз айтмиш сўзда?

НАВОИЙ

Фақиҳ Абулайсни билурсиз, балки?

ГАДО

Ҳа, ул зотдин мамнун Самарқанд халқи.

НАВОИЙ

Ул азиз ҳам яхши таниркан сизни,
Тарихин биларкан шоҳ байтингизни.

ГАДО

Умрин узоқ қилсун оллоҳ фақиҳни,
Эслаб, шод этибди ожиз фақирни.

НАВОИЙ

Харидор бўлганим эшитиб устод,
Маглабим боғини айлади обод.

...Гадо чол юзида балқиди зиё,
Фақиҳдан шод бўлди бир умр гўё

Чолнинг ҳолатини кузатиб Амир,
Ҳйлади не чоғли бешафқат тақдир.

Машҳур байт этса-да чолни бахтиёр,
Илкида йўқ эди энди ихтиёр.

Бир жуфт оқ кабутар сингари бу байт,
Қанот ростлар эди балки ушбу пайт.

Навоий бу байтга бўлса-да дилроз,
На бирор девону на-да бир баёз,

Соҳиби кимлигини этмади ошкор,
Оқибат, ул қилиб қатъий бир қарор,

Сотиб олмоқ бўлди гадо мулкани,
Шу бирлан шод этди унинг кўнглини.

Данғиллама ҳовли, битта тегирмон
Ва бир йўрга эшак айлади эҳсон.

Амирдан миннатдор бўлиб гадо чол,
Шоҳ байтин умрига тилади камол.

Бу матлаъ, қарангки, ўтиб не йиллар
Гадо умрин безаб, босиб кўп йўллар,

Навоий қалбидан мангу жой олди,
Зархарид мулкига айланиб қолди:

«Кўкрагимдур субҳнинг пироханидин чокрок,
Кипригим шабнам тўкилган сабадин намнокрок».

Шу кеча Навоий тонггача бедор
Улмас байт умрига жон этди нисор.

Шам қошида шоир боши эгилди,
Мукаммал ғазалга жон пайваст қилди.

Илҳом неъматидан шоду бахтиёр
Завқ бирла ўқиди ғазални такрок:

«Кўкрагимдур субҳнинг пироханидин чокрок,
Кипригим шабнам тўкулган сабадин намнокрок.

Бу кўнгил ғамнокидин то шодмон кўрдим сени,
Истарам ҳар дамки ўлғай хотирим ғамнокрок.

Лайли андин қўйди Мажнун кўнглида рахти гамин-
Ким, йўқ эрди манзил ул водийда андин покроқ,

Уйла мужгон ханжарига ёпишибдур дурри ашк-
Ким, магар андин ятими йўқтурур бебокрок.

Лабларингдин жон олурда барча эл қулдир санга,
Жсон берурда ким қулунг йўқ бандадин чолокрок.

Одамийлик туфрогин берса фано елига чарх,
Оқким, йўқдур киши аҳли вафодин хокрок.

Неча ўқлосанг Навоий кўнгли захминроқ бўлур,
Кўрмадук, захмики тиккан сойи бўлгай чокрок.

УН САККИЗИНЧИ ҚУШИҚ

Субҳи саҳар... Ҳануз Навоий бедор,
Олам уйқусига боқар бахтиёр.

Кўҳакдан эсади майин шўх сабо,
Кўзига кўринар борлиқ дилрабо.

Шодон таралади наво кўнглидан,
Асар ҳам қолмаган гўё мунгидан.

Беғубор қалбида заррача доғ йўқ,
Йўлига ғов бўлмиш сарбаланд тоғ йўқ,

Дўст шами ўйини этмиш чароғон,
Дилига офтобдек бўлмиш чароғбон.

Дунёда бўлса гар битта бахтиёр,
Уша деб санамиш ўзини илк бор.

Қувончдан юраги қушдек талпинар,
Кўзида порламиш сирли ёлқинлар.

Сухан гулзорида кезиб то саҳар
Дил мулкидан сочди қоғозга гавҳар.

Оппоқ тоғ қанотин ёзганда шодон
Саодат боғида жилмайди жаҳон.

Султон Аҳмад Мирзо эди бенажот,
Дилига ваҳима соларди Ҳирот.

Бузруквори инъом этган салтанат
Дарз кетиб, турарди гўё омонат.

Мулкига даст чўзса ганим дафъатан,
Унга кулиб боқмас балки бу чаман.

Вале Султон Ҳусайн Баҳодирхондан,
Навоийга муштоқ юрт — Хуросондан
Элчи қадам қўймиш шаҳри азимга
Ва унинг қошида келмиш таъзимга.

«Давлат маншури»ни узатмиш шодон,
Бу бахтдан ёш олмиш кўзига султон.

Дилдаги ваҳима тарқалгансимон
Амир Навоийни чорлади шу он.

СУЛТОН АҲМАД МИРЗО

Ҳирий гулшанидин Самарқанд сари
Иноят насими эсмиш сарсари.

Боргоҳдин ҳидоят қосиди келмиш,
Бошингизда толе офтоби кулмиш.

«Давлат маншури»ни юбормиш Султон,
Сизга кўз тутади мулки Хуросон.

Мавлоно Навоий, тавқеъ муборақ!
Бул тавқе муҳридин нур олгай Кўҳак.

...Навоийга Султон келмиш таъзимга!
Заррин либос тикмиш илҳом назмга!

Таъзим-ла ёрлиқни Султон узатди,
Навоий ҳолатин шодон кузатди.

Ёрлиқни кўзига сурганда амир
Оламни ёритди нурли бир тақдир.

Султон Ҳусайн Мирзо номасидан ул
Бир лаҳза унутди дунёни буткул.

НАВОИЙ

Ногоҳ салтанатдин йўлланмиш маншур
Маънисин чекмакка оғиздур шуур.

Фалак гумбазини ёрутмиш ҳилол
Бошимга сочмишдур шубҳан иқбол.

Сиздин ҳам ризомен, Султони аълам,
Бул даҳр боғинда сира бўлманг кам.

СУЛТОН АҲМАД МИРЗО

Самарқанд тупроғи унутмас ҳаргиз,
Кўзига суради босган изингиз.

ЭЛЧИ

Субҳидам отлангай Ҳиррийга карвон,
Сизга муштоқ бўлиб, кутадур Султон.

НАВОИЙ

Қуллуқ сизга, қосид, толе ёр ўлгай,
Роҳи Ҳиррий, албат, мунаввар ўлгай.

...Лоларанг бўлганда уфқ ёноғи,
Чирт этиб узилди хаёл арқоғи.

Азиз дўст номасин солиб назмга,
Мамнун боқди шоир шаҳри азимга.

Қўлида тун бўйи битилган ашъор
Меҳру садоқатдан ўқирди алёр.

Марҳамат эшигин қўйгандек кушод,
Султон Ҳусайн Мирзо Навоийни шод

Этгали, дер гўё ушбу сония,
(Балки тугилганди шунда «Вақфия»).

«Ки-эй, фазл жаҳонининг сипеҳри!
Йўқ, йўқки, ушул сипеҳр меҳри!

Таъбингга дами бўлур не ворид
Юз йил бити олмайин Аторид.

Сен гарчи гўҳар дўкони очдинг,
Лекин бу гўҳарни элга сочдинг.

Фикринг чаманида кўп раёҳин,
Лекин бўлуб анда халқ гулчин.

Назминг гулидинки даҳр тўлди,
Дегилки: санга не баҳра бўлди?!

Лафзингдин улусқа важҳу ҳолат
Етмай санга баҳра жуз малолат,

Сен қон ютуб, эл бўлиб қадақкаш
Элдин санга етмайин дами хуш,

Сен эл бошига бўлиб гуҳарпош,
Бир пок гуҳар демайки, шобош!..

Эндики, тараб замони етти,
Даврондин алам нишони кетди.

Олди қўлумиз жаҳон диёрин,
Очди кучумиз фалак ҳисорин,

Ой-кунни нақора қилди давлат,
Чолди бизинг отимизга навбат.

Оламини бизнинг қуёш ёрутти!
Ҳақ — марказида қарор тутти!

Бу дамки тарафқа қолмади сўз,
Бахтингга очилди уйқудин кўз.

Ҳам субҳи умидинг ўлди толеъ,
Ҳам меҳри муродинг ўлди ломеъ.

Чун соқийи давр жоми ишрат
Тутти, яна чекма заҳри меҳнат...»

«...Тавқеъ етишгач, айла лозим,
Ким, жон била бўлгасен мулозим.

То лутф тенгизига тушуб мавж,
Тутқай бори ишинг ул сифат авж.

Ким, ой узра қўйгасен қадамни,
Кун лавҳига чеккасен рақамни.

Меҳр олтунидин қазо қилиб ҳал,
Ул саҳфани айлагай мужадвал.

Ҳар байтини меҳри гавҳарафшон,
Анжум ила айлагай зарафшон.

Неча бийик айласанг сўзунгни,
Ондин бийик этгабиз ўзунгни...»

Дилда садо берди дўстнинг нидоси,
Кўзин сеҳрлади тавқеъ имзоси.

Толеъ туҳфасидан Навоий хурсанд,
Аҳд этди: дўстига жон бўлғай пайванд.

Улуғбек тоқига тикди-да нигоҳ,
Бир байтни ёд этди, олам хайрихоҳ:

«Неча бийик айласанг сўзунгни,
Ондин бийик этгабиз ўзунгни».

УН ТУҚҚИЗИНЧИ ҚУШИҚ

«Мовароуннаҳр соҳиби ихтиёри» —
Мирзо Аҳмад Ҳожи — шеър жонсипори!

Қалбида Кўҳакдек мавж урар илҳом,
Қувончин чеки йўқ бу сўлим оқшом.

Муборақ даргоҳи серфайз ва обод,
Аҳли мулозим ҳам ўзида йўқ шод.

Кўнглидай кенг бугун меҳмон сароси,
Дилини эркалар Наврўз сабоси.

Мирзони улусда тутиб мукаррам,
Олиму шуаро бўлмиш жамулжам:

Фазлулло Абулайс, Қутб Санафий,
Муҳаммад Олиму Хожа Мастуний,

Хожа Хисрав, Сўгдий, Жамшид Садоий,
Жалол Лутфиллою Юсуф Бадий,

Аҳмад Самарқандий, Риёзий қувноқ,
Барчаси Навоий йўлига муштоқ.

Самога чиққандек наврўзи ҳилол
Дилларни порлоқ нур айлади ишғол.

«Марҳабо, амир!» — деб барча қўзғалди,
Юзларни табассум забт этиб олди.

Аҳмад Ҳожибекнинг ёнида шодон
Навоий турарди, дилда ҳаяжон.

Кўркам либосидан кўзлар қамашар,
Порлоқ сиймосидан дил уйи яшнар.

Қирмиеси духоба жубба ярашмиш,
Кўлоҳи наврўзий ёғду талашмиш.

Баҳор юлдузидек кўзлари чақноқ,
Чақноқ кўзларида барқ урар чақмоқ.

Бугдойранг юзлари севинчдан порлар,
Улуғ манглайида гўё кун болқар.

Кўмирдай қорадир чўққи соқоли,
Нурли чеҳрасида Ҳирот иқболи.

Дўстлар қучоқ очиб, кўришди дийдор,
Толе насиб этган кундан бахтиёр.

Ҳаяжон наҳрига ғарқ бўлиб шодон,
Илҳом самосида урганча жавлон,

Барча Навоийни тўрга чорлади,
Кўзларда илтижо ўти порлади.

Таъзим бирла тўрга ўтди-да амир,
Дўстлар дил уйини айлади маъмур.

Мирзо Аҳмад Ҳожи айлаб эҳтиром,
Амир Навоийга кўрсатмиш киром.

Хуррам кузатгали уни Ҳиротга,
Дўстларин чорлади бул зиёфатга.

Шоҳона дастурхон тўла ноз-неъмат,
Сархил таомларда зеб ила зийнат.

Самарқанднинг машҳур пазандалари,
Машшоғу, ҳофизу созандалари

Бу оқшом ҳунарин айлар намоиш,
Меҳмонлар кўнглига берар оройиш.

Аҳли зиёфатнинг дилида чаман,
Нафосат богида қизир анжуман.

АҲМАД ҲОЖИБЕК

Азизлар, ушбу кун саодатидин,
Кўнгул ризо бўлгай бор ҳаётидин.

Амир Навоийни йўқламиш Ҳирий,
Шараф иморатин тикламиш Ҳирий.

Ҳирий шукуҳига бўлиб жонфизо,
Висол субҳига зор Ҳусайн Мирзо.

Давлат маншурини йўллаб амирга
Истиқбол йўлини чулғамиш нурга.

Бул шараф майидин сархуш Самарқанд,
Шоирни давронни фарзандимонанд,

Камоли эҳтиром бирла кузатгай,
Таъзим бирла Ҳирий сари узатгай.

Самарқанд элидин амир шод ўлсун,
Кўнглида бул оқшом мангу ёд ўлсун.

Бул оқшом тонггача янграсин наво.
Ушалсин дилларда эгу муддао.

Навоий ғазалин мусиқасидин,
Назмнинг сеҳрнок мўъжизасидин

Ҳайрат уммонида чайқалсин борлиқ,
Шул эрур шоирга энг қутлуғ ёрлиқ.

Аҳмад Самарқандий, Жамшид Садоий
Савтида янграсин назми Навоий.

Мирзо Аҳмад Ҳожи этгач илтифот,
Яна тилга кирди савти «Муножот».

Оҳанги дилафкор таралди яна,
Дунё куйдан қайта яралди яна.

Яна ўт ташлади раққоса жонга,
Яна ғамза ўти тушди жаҳонга.

Ҳофиз ноласидан дил ёнди яна,
Жисм аро жон эса ўртанди яна.

Яна маҳзун куйга ғарқ бўлди олам,
Яна киприкларга тизилди шабнам.

«Муножот»дан барча ўзин унутди,
Дардлари гўёки оламни тутди.

Дилларни маст этди танбур навоси,
Тилларни лол этди ҳофиз садоси.

Бир лаҳза даврага чўкди сукунат,
Дардларни тут каби тўкди сукунат.

Сукут ичра бошлар эгилди маҳзун,
Барча Навоийга тикилди мафтун.

Хожа Хисрав силаб кумуш соқолин
Оллоҳдан тилади шоир иқболин.

Фазлулло Абулайс қаддини ростлаб,
Навоий шаънига сўзга очди лаб.

ФАЗЛУЛЛО АБУЛАЙС

Тавқе қутлуғ бўлғай, эй азиз фарзанд!
Сизни Ҳирий тағин этмиш сарбаланд!

Мирзо Султон Ҳусайн айлаб мукаррам,
Меҳридин ёқмишдир йўлингизга шам.

Орзуйим ушалмиш меним ҳам, ўғлим,
Ҳирий осмонида порламиш туғим.

Мирзонинг қошида сиздек фарзона
Бўлмоғи даркордур элга парвона:

Алишербек, айтсам бир гапни сизга,
Эҳтимол, ёр бўлгай гул умрингизга.

Бир кун туз тотиган даргоҳга қирқ кун
Салом бермак элга азалий удум.

Сиз мулки Самарқанд тузин тотмишсиз,
Чинордек бу юртда томир отмишсиз.

Фарзанди эурсиз бу элнинг, амир,
Бу элдин термишсиз назмул жавоҳир.

Бобо юртингиздур аслам бу тупроқ,
Сизга ҳам муқаддас маскан бу тупроқ.

Бу тупроқ толеи пахтадек оқдур,
Офтоб боқий экан — бахти порлоқдур.

Умидим, бу юртни йўқлаб турғайсиз,
Ҳирийдин дўстларнинг ҳолин сўрғайсиз.

НАВОИЙ

Олий ҳазратлари! Кўкдадур бошим,
Шафақ узра кулмиш толе қуёшим.

Ҳирийга чорламиш дўсти жонажон,
Бу бахтдин чароғон ўлмиш Хуросон.

Мирзони тутурмен дилда мукаррам,
Ул зот этмиш мени элда мукаррам.

Доруғаи аъзам! Сизни умрбод
Бахтиёр айёмда фақир этур ёд.

Камоли умримда, сиз улуғ устод,
Нақшин бир қасрни этмишсиз бунёд.

Бу қасри олийда Сизни ёд этгум,
Муборак номингиз дилимда тутгум.

Бобожуртим бўлмиш бу гул ватанни,
Обод этганидек булбул чаманни,

Дилда армон билан этгум якқалам,
Васфидин то абад нурлангай қалам!..

...Навой шаънига ўқиб офарин,
Дўсту ёр беади кўнгил дафтарин.

Созини созлади яна ҳофизлар,
Тамошага чиқди ою юлдузлар.

Навой газали куйланди яна,
Куй билан ўтли ишқ сўйланди яна.

«Ёрдин ҳижрон чекар ушшоқи зор, э дўстлар,
Неча тортай ҳажр чун йўқ менда ёр, э дўстлар.

Ёр ишқин асрағил пинҳон дебон саъй этмангиз,
Ваҳ, не навъ этгум йўқ ишқни ошкор, э дўстлар.

Ишқ бирла гар биров лофи вафою меҳр урар,
Ишвагарлар аҳдиға йўқ эътибор, э дўстлар.

Айламанг бекаслиғимни таън бир кун бор эди,
Манда ҳам бир нозанин чобуксувор, э дўстлар.

Ерсиз вайронда қон йиғлармен, охир сиз қилинг
Ер бирла гашти боғу лозазор, э дўстлар.

Ерсиз ифрот ила гар йиғласам айб этмангиз,
Ким эрур бу иш менга беихтиёр, э дўстлар.

Дўстлуғ айлаб тутунг гаҳ-гаҳ лабо-лаб жомиким,
Қасди жон қилмиш манга дарди хумор, э дўстлар.

Май ичингким, даҳр эли ичра кўп истаб топмадук
Аҳду паймонида бўлгон устивор, э дўстлар.

Ёрингиз васлин ғанимат айлабон шукр айлангиз,
Ким Навоий бўлди бекасликда зор, э дўстлар».

Мусиқаю газал бу нурли оқшом
Ярим кечагача айлади давом.

Дилларни ўртади фақат бир армон —
Шоирга нигорон эди Хуросон.

Қутлашиб Навоий навбаҳорини,
Дўстлар изҳор этди дилда борини.

Қалбларда мавж уриб меҳру садоқат,
Шоирга тилашди бахту саодат.

Дўстлар сийловидан Навоий хурсанд,
Бошидан юлдузин сочди Самарқанд!

Самарқанд уйғонди ширин уйқудан,
Юраги нурланди гўзал туйғудан.

Баҳор ҳавосидан мусаффо шаҳар
Халойиқ кўнглини қилди мунаввар.

Сафар ашёсини айлаб саранжом
Навойй жилмайди тонгга хушхиром.

Дўстлар тавоф айлаб шеър қароргоҳин,
Тонг-ла обод этди шоир даргоҳин.

«Зижи Кўрагоний» — мулки мумтозни,
Самарқандда тузган девон, баёзни,

Нодир қўлэзмаю юзлаб китобни —
Дил уйин нурафшон этган офтобни

Сандиқларга жойлаб қўйган Навойй,
Дилда ҳижрон дардин туйган Навойй,

Дўстлардан айрилмоқ бўлса-да мушкул,
Ҳирот сафарига ошиқарди ул.

Олиму шуаро сезгандек кўнглин,
Амир Навоййнинг зархарид мулкин

Туяга юклашди — дилларда армон,
Кўзларда айрилиқ ёши намоён

Оқ отни келтирди Сўғдий амирга,
Бадийй отланди ул билан бирга.

Азиз даргоҳидан шоир қўзғолди,
Гўё бунда унинг юраги қолди.

Шоир билан бўлди дўстлар ҳамсафар
Нақшинкор фируза қопқаси қадар.

Кетидан халойиқ эргашиб борди,
«Ҳолимиз ким сўрғай?» — дея ёлворди.

Регистонда эса гўё тошқин сел,—
Қошига отилди унинг бутун эл.

«Бизни унутманг!» — деб бағрини тилди,
«Тагин бир келинг!» — деб илтимос қилди.

Навқирон шоиру олим, толиблар
Ёрлиқ бирла уни дилдан табриклар.

Баҳор қуёшида товланиб ял-ял,
Шоир юрагига бағишлаб сайқал,

Буюк обидалар айлади хитоб,
Навоний қошидан елганда шитоб.

Шамолда тебраниб азим чинорлар,
Илҳом гўшасига келинг, деб чорлар.

Анҳорга сочини ювиб мажнунтол
Оқ йўл тилаб боқар изидан хушқол.

Фируза қопқасин дарвозабони,
Буюк салтанатнинг содиқ посбони

Навоний қошига чиқади пешвоз,
Таъзим бирла уни этади эъвоз.

Навойй тушди-да отидан илдам,
Соҳиби қопқага бош эгди хуррам.

Лутфи карам бирла узатишди қўл,
Хайрли сафарга чол деди: — Оқ йўл!

Оқшомги базмда жам бўлмиш дўстлар,
Навойй қалбига шам бўлмиш дўстлар

Кўзида ёш билан хайрлашдилар,
Баҳорий Кўҳакдек тўлиб-тошдилар.

Туйғулар наҳрини жиловлаб зўрға,
Дўстлар хайрлашди бутун умрга.

Ҳиротга отланди шукуҳли карвон,
Карвонга мунтазир эди Хуросон.

Дўстлар армон билан қўл силкиб қолди,
Дилларни ўтли дард забт этиб олди.

Навойй борарди карвон бошида,
Жилва қилар эди олам қошида.

Карвон қўнғироғи жаранглаб яна
Борлиққа таралди мисли тарона.

Бу оҳанг саодат ибтидосидур,
Ихрож кунларининг интиҳосидур.

Навойй қалбига ҳамроз бу оҳанг,
Садоқат куйига дилроз бу оҳанг.

Бу оҳанг йўл аро чорлади элни,
Бу оҳанг чароғон айлади йўлни.

Баҳор оғушида олам гулистон,
Гулистон оламдан излаб бир дoston,

Ҳайрат билан боқар шоир борлиққа,
Борлиқ ўхшар гўё қутлуғ ёрлиққа.

Жаннатий манзарни айлаб тамоша,
Кеш сари йўл олур карвон тоғ оша.

Катта карвон билан ўн чоғли навкар
Шоирни кузатмиш Жайҳунга қадар.

«Хамса»нинг пурҳикмат байтлари гўё
Шукуҳли сафарга сочарди зиё.

Табаррук заминда туғилган «Хамса»,
Буюк эл меҳрига йўғрилган «Хамса»

Бешикни тарк этган гўдак сингари
Тетапоя қилмиш Хуросон сари.

Дилда ҳаяжони жўшиб чашмадай,
Навбой назмига мангу ташнадай,

Самарқанд боғлари кузатиб қолди,
Шоирга қўллари узатиб қолди.

Ургут тоғларига қўйганда қадам,
Кафтда турган каби кўринди олам.

Гулшан водий этди хаёлини банд,
Издан армон-ла боқди Самарқанд.

Вале дилга Ҳирот оташин солди,
Қўлга «Ҳилолия» қаламин олди:

«Чун ниҳон қилди турунжи меҳр рахшон талъатин,
Ошкор этти фалак бир тавқи ғабгаб ҳайъатин.

Бас хаёли равшани эрди вале андоқ дақиқ,
Ким назаргоҳ англар эрди гоҳ йўқ анинг диққатин.

Уйла зоҳир бўлдиким, қилгай они кўрган киши
Дилбарим қошигаю менинг қадимга нисбатин.

..Қайси шоҳ улким, азалдин ҳаққа ул эрмиш мурод,
Халқ қилмоққа салотин гавҳарининг хилқатин.

Шоҳ Абулғози саодат ахтари Султон Ҳусайн
Ким қуёшни зарра дер, кўрган сипеҳри ҳашматин.

Шоҳлар шоҳи демай, ул шоҳларнинг шоҳиким,
Ҳар бири юз шоҳлар шоҳича тутқай мукнатин.

Шоҳликда ояти дарвешлиқтин кўрмайин,
Шу риёсий фақрча заркаш сарири рифъатин.

Шоҳлар дарвешию дарвешлар шоҳики, ҳақ
Шоҳ қилди суратин, дарвеш қилди сийратин.

...Янги ою ийд икки қуллуғчинг ўлсун, айлаган
Сен ҳилол онинг отин, байрам бу ернинг кунятин».

ХОТИМА

Ер юзин сайқали қадим Самарқанд,
Навий туз тотган замин — Самарқанд

Шоир даҳосига ўқиб ташаккур,
Юрагимга солди илҳом ва сурур.

Навойй ғазалин куйлаб ҳар инсон,
Бахтли замонага айтди шараф-шон.

Бу буюк шарафдан мамнун бўлиб ул,
Бахтиёр наслига узатгандек қўл.

Асрлар қаъридан янгради саси,
Кўксимга урилди ўтли нафаси.

Самарқанд қуёшин кўрдим дилида,
Янгради Андижон лафзи тилида.

Муқаддас шаҳарга чўкканида тун,
Бир юлдуз айлади ўзига мафтун.

Воҳид Абдуллодан сабабин сўрсам,
Самога бир лаҳза боқди-да хуррам:

— Навойй юлдузи! — деди шу заҳот,
Балки ҳақиқатдур ушбу башорат.

Аллома сўзига дилдан ишондим,
Минг кеча шу юлдуз ишқида ёндим.

Навойй юлдузи қутлуғ ҳар кеча
Бошимга нур сочди то тонг отгунча.

Кўзимни айлади қалб каби бедор,
Бедор қалбга тунлар сўйлади ашъор.

Нурли сўзларидан дил бўлиб равшан,
Руҳимни яйратди равзаи гулшан.

Минг кеча чулғанди кипригимга нур,
Минг кеча барқ урди юлдузли шуур.

Навой руҳига ўн икки фасл
Сигинди назм аро фарзанди асл.

Гоҳ ёғди бошимга ёмғир ила қор,
Гоҳ мени сийлади ёз ила баҳор.

Юлдуз юзини гоҳ қоплади абр,
Гоҳ рўшно айлади лайлатул-қадр.

Минг кеча хаёлим ўралди нурга,
Минг кеча юрагим чулғанди шеърга!

Шеър билан бахтиёр сездим ўзимни,
Шеър билан сўйладим айтар сўзимни.

Қутлуғ анъанани қилгали давом
Маснавий йўлини кўнглим этди ком.

Қаламим чархланди ўн бир ҳижода,
Гоҳ аруз, гоҳ бармоқ этди ифода.

Мендан ризо эрса азиз салафлар,
Муборак руҳлари балки шарафлар!

Умримга ёр бўлиб Навой руҳи,
Шеъримга зеб бермиш шаъну шукуҳи.

Самарқанд элида бул муборак зот
Нашъу намо топмиш, топмиш саодат.

Табаррук заминда излари қолмиш,
Элга ёдгор бўлиб, сўзлари қолмиш.

Изларин кўзимга тўтиё айлаб,
Сўзларин дилимга пурзиё айлаб,

Минг кеча Навоий васфини битдим,
Қирқ қўшиқ мавжида ўзни унутдим.

Устодларга таъзим — муқаддимаси!
Авлодларга разм — зар хотимаси!

Самарқанд кўкида порлаган юлдуз
Нуридан рўшнодир мен чеккан ҳар сўзи!

Навоий васфида ким олса қалам,
Ўзича кашф этар янги бир олам.

Олам аро мен ҳам олам яратдим,
Турфа оҳангларда сўзим янгатдим.

Шоир ёди билан фикрим бўлиб банд,
Муборак изларин ўпдим орзуманд.

Бу қутлуғ изларни ҳур Ўзбекистон
Қалбида ардоқлар токи бор жаҳон!

Шоирни кафт узра тутмасди олам,
Самарқанд бешиги этмаса карам.

Навоий олмаса бу элдан таълим,
Назм аро бўлмасди улуғ муаллим!

Кўҳак қўймаса гар «Хамса»га тамал,
Ул жаҳон мулкига бўлмасди сайқал!

Ташаккур сенга эй, муқаддас шаҳар,
Навоий улғайган хушнафас шаҳар!

Менга ҳам раҳнамо бўлмасанг ўзинг,
Қалбимда акс садо бермаса сўзинг,

Навой юлдузи сочмасди зиё,
Ўзига этмасди мени маҳлиё!

Сен билан, она юрт, бир боғ яратдим,
Боғи назм аро чароғ яратдим.

Бу — менинг чаманим, бу — менинг боғим!
Бу — менинг ватаним, менинг чароғим!

Бу чаман саҳнини билиб муқаддас,
Авлодлар сайр этса — шу олий ҳавас!

*Самарқанд — Тошкент,
1977 — 1979*

ИЗОҲЛАР

1. Гадо шоҳ эшигидин нон тиларкан,
Ушанда нону сув қадрин биларкан.

* * *

2. Самарқанд сайқали рўйи заминдур,
У меҳрим қибласи — жонға яқиндур.

Шаҳар хокин тавоф этгай бутун эл,
Буюклар хоки бу — хатти жабиндур.

Унутгайму киши Кўҳакни ҳаргиз,
Суви лаззатда мисли ангубиндур.

Самарқанд жилва қилгач олам узра,
Жаҳон аҳлин нидоси — офариндур.

Агар дунё узук бўлса, Самарқанд
Узукка ҳусн ато қилган нигиндур.

Ғазал сўз гўзали, алҳақ, валекин
Самарқанд лафзи андин нозаниндур.

Адо бўлмас Самарқанд мадҳи, Фоний,
Ахир у сайқали рўйи заминдур.

(92-бет)

* * *

3. Балою дард узоқ бўлсин танингдан,
Қасос олсин ғаниму душманингдан.
(107-бет)

4. Мени кўрдинг, сени кўрсам на бўлғай,
Висолинг давлатин сўрсам на бўлғай.
(108-бет)

* * *

5. Манзилинг бўлса агар менга шу тахлит хушмақом,
Ул дами Исою оби Хизрдир менга ҳаром.
(118-бет)

6. Тун каби наълинг кўрингай ўтганингда кўзима,
Кўриниб пинҳона бўлган худди янги ой каби!
(119-бет)

* * *

7. Сирғасин кўрган заҳот чўлпон қилур унга ҳавас,
Офтоб бирла қилур ҳусну жамолда баҳсма-бас.
(120-бет)

* * *

8. Ул қаламкаш сирғасининг зийнати кўп беқийёс,
Мисли тонг юлдузидай ой бирла баҳс қилгай,
холос,
(121-бет)

* * *

9. Кийим тикгай сенинг қақдингга айём,
Жаҳонда топгин, эй ўғлон, улуғ ном.
(164-бет)

* * *

10. Ешлик баҳоридирсан, адл гулшанин ниҳоли,
Ҳимматда гул эрурсан, фахру виқор камоли.
(169-бет)

* * *

11. Кўзларинг боққанда ночор, нотавон қилгай, нигор,
Лаъли жонбахшинг ва лекин қасди жон қилгай,
нигор.
(178-бет)

12. Не ўпар ўйноқи зулфинг, эй пари, рухсорни,
Не учун қўймоқ ахир мусхафга бу зуннорни.

Бермагай бир қатра сув кўзимдан ўзга, найларам,
Эслабон ҳижрон куни ҳеч ким мани беморни.

Эй кўнгил, токайгача унга харидорсан ахир,
Чертмагил бир куйни, пойингдан чиқар бу хорни.

Қошларингдир саждагоҳим, менга меҳроб не
керак?

Куфрдир кўзларга суртмоқ сурати деворни.

То Риёзий бўйсунаркан номаи маҳшарга, у
Етказар нақш айлабон қалбида ҳатти ёрни.
(188-бет)

* * *

13. Жон эрур ёки жаҳондир сарви қаддинг, эй нигор,
Келгин, эй сарв, сенга бўлсин бу жаҳону жон
нисор.
(211-бет)

* * *

14. Шиквани қилмас қабул дилдорадан расми вафо,
Иўқса, сизмас эрди ёрдин шиквамиз олам аро.
(212-бет)

* * *

15. Фалак кўргай изинг, ҳарёна ургай,
Ва наъл нақшини ҳар бир ойга сургай.
(213-бет)

* * *

16. Сажда қилгум, зоҳидо, ҳар дам нигорим қошига.
Сенга масжид бўлса афзал, сажда қилғил тошига.
(214-бет)

* * *

17. Агар Фарҳоду Ширин кўз очиб боқса бу даврона,
Кўриб бизни, аё жонон, бўлурлар лолу ҳайрона.

Агар ишқ даштига бир бора борса мен билан
Мажнун,
Бўлур ошуфтақоллардин, кўриб қалбимни
вайрона.

Вафо кўйига ёш оқса, ниҳол унгай дема, эй дил,
Агар унганда бог бунёд этарди чашми гирёна.

Очилмасди гирибон чокидай гул ҳар саҳар чоғи,
Кўзимнинг ёшидай бағримда бўлса шўжи жонона.

Фироқ чоғи нега минг тун кўзимдан уйқу
олмасди,
Агар келганда бир тун ул маҳи бемеҳр меҳмона.

Кўзин очганда нозу ғамза бирла ул маҳи тобон,
Маҳи тобон бўлур ҳайрон кўриб ул кўзи мастона.
Вафо бўлганда бир зарра гўзаллар қалбида,

Фоний,

Вафосизларгамас, ул ёр бўлурди менга ҳамхона.

(214 — 215-бетлар).

КУН ВА ТУН

шеърӣй қисса

МУҚАДДИМА

Андижон шаҳрига қўйганда қадам
Боғаро сезаман Бобир руҳини.
Заъфарон девонин варақлаган дам
Тинглайман шоирнинг мунгли оҳини:
Жанг-жадал, тахт талаш, мунгли алвидо
Етим қолган тупроқ эзар кўнглини.
Диёрин тарк этмак бўлган шаҳзода
Самога сўнгги бор узатиб қўлни.
Сўнгги бор тиз чўкиб она заминнинг
Оташ сийнасига қўйганида лаб,
Ҳижрон деб аталган бу қора куннинг
Оғушида дўсти ёрин қучоқлаб.
Бир қисм тупроқни олиб кафтига,
Қора кўзларига суртиб, ўпмиш ул.
Сўнгра қамчи босиб қора отига,
«Ҳайт!» дея шаҳардан чиқиб кетмиш ул.
Шаҳри дилкушога келсам ҳар қачон
Шу лавҳа намоён бўлур ёдимда.
Руҳимга бир лаҳза бермасдан омон
Бир қўшиқ туғилар ўтли қалбимда.
От суриб Сайхундан Жамнага қадар,
Тахт талаш жангларин этмам ҳикоя.
Шоир юрагини тиглаган ханжар —
Ҳижрон қиссасига эрур кифоя.

I

Қора тун бағрида сўнмас чироқдай
Шаҳзода карвони кезар дилхаста.
Қиндан суғурилган олмос яроқдай
Сайхун йиғлаб оқар карвондан пастда.
Сукунат қўйнида ётар тоғу тош,
Етим бола каби ўксинар олам.
Жудолик дардига беролмай бардош
Кўнгиллар уйида сўнаётир шам.
Само бешигида мунғаяр моҳтоб.
Алам ёшларини тўкиб Сайхунга.
Жамолин кўрсатгай қачон, деб офтоб,
Сарбон нажот излаб, роз айтар унга.
Энг содиқ ҳамроҳдай олис юлдузлар
Бир сўниб, бир ёниб, чекади фиғон.
Айрилиқ дардида оламли кўзлар,
Хилватроқ бир маскан излар бегумон.
Она диёридан бош олиб, мунгли
Сайхун ёқасида кетмоқда карвон.
Эзилиб, ўртаниб шаҳзода кўнгли:
— Отга қамчи босгил,— дейди,— эй сарбон!
Дарё дер: — Шоирим, тўхта бир нафас,
Бир дам ўқиб олгил менинг дафтарим.
Уз юртинг бўлдим сенга ҳам қафас,
Мендан ҳам кўпмиди ёки дардларинг!
Сайхун бўлганимдан бери дунёда
Бундайин савдони кўрмагандим ҳеч.

Ғаниминг бўлса-да сендин зиёда,
Қўй, ўз юртингда қол, бу савдодин кеч!..
Шоир жим.

Бошини ушлайди дилтанг,
Кўнглин пора айлар чигал муаммо.
Диёрида қолса — яна бўлур жанг,
Йўқ, шоир кетмоқни кўради аъло:
— Алвидо,

Бағри қон менинг Сайҳуним,
Сувингдин бир кўза берсанг бўлгани.
Сенинг меҳринг қўмсаб ўтар ҳар куним,
Бирон кун келурмен сени кўргани.
Сарбоним, машъаланг кўтарғил баланд,
Сўнгги бор кўрайин Сайҳун юзини.
Жон риштам жонига бўлса-да пайванд
Оқлолмай кетяпман унинг тузини!..
Она тупроғини ноилож ташлаб,
Сайҳун ёқасида карвон кетадир.
Қора кечаларда кўзини ёшлаб,
Кўнглида бир дунё армон кетадир.
Гул-гул очилмасдан баҳор лоласи,
Фасли куз дастидан бўстон кетадир.
Андижон мулкидан тополмай паноҳ,
Қора от устида султон кетадир.
Тоғлар кўксин тешар дилдан чиққан оҳ,
Ота қабрин ташлаб ўғлон кетадир.
Машъал тутиб карвон йўлига ҳозир,
Дилсиёҳ бечора сарбон кетадир.
Салтанат тожини тарк айлаб Бобир,
Билмадим, дўстларим, қаён кетадир!

II

Самарқанд кечаси... Булутлар аро
Ғира-шира ёғду таратади ой.
Асрий миноралар кийгандай қаро,

Зулмат оғушида мадраса, сарой.
Уч отлиқ боқади Афросиёбдан
Шаҳар кечмишининг бўлиб гўвоҳи.
Кўнгиллар титрайди қатра симобдай,
Осмонни тешгудай халойиқ оҳи.
Отлиқлар — қояда тургандай бургут,
Бошида дубулға, кўксида қалқон.
Ҳамла қилса солур юлдузга човут,
«Ёху!» деб этгудай тоғларни талқон.
Самога қўл чўзиб мудрар Гўримир,
Ипакдек сирғалар гумбазда нурлар.
Дунёнинг ярмини забт этган амир
Бошида соябон кошонаи зар.
Бобоси ёнида Мирзо Улуғбек,
Тинчгина ётибди гумбаз остида.
Душман қамалидан хабари ҳам йўқ,
Тупроқда кўмилиб, ухлар осуда.
Шоҳизинда тунда кўтарар фарёд,
Бошида тинмайди қилич жаранги.
Шайбоний қошига сурганидан от
Бағрида инграйди мотам оҳанги.
Отлиқлар кўнглини эзар бир нарса —
Жанглар гирдобида инграйди шаҳар.
Мадад бер, дея эл қошига борса,
Эл ўзи уч ойдир оч-наҳор яшар.
Чумоли сингари тентираб ночор,
Бир бурда нон излар кўчама-кўча.
Акаси укага боқмайди бир бор,
Домига тортмоқчи қоронғи кеча.
Оналар гўдагин босиб бағрига:
— Мушкулумиз осон қил, — дер, тангридан: —
Очликдан кирмасин ернинг қаърига,
Халос қил, илоҳим, душман жабридан.
Силласи қуриган қўшин ноилж
Қўриқлар Конигил дарвозасини.
Қамалдан чиқмоққа тополмас илож,

Уқий олмас душман жанозасини.
 Дарахт қишиғи-ю, тутнинг баргидан
 Ўзга емиш йўқди оту уловга.
 Шаҳар қон ютарди очлик дардидан,
 Чора топилмасди тадбиркор ёвга.
 Бу ҳолдан бағри қон уч отлиқ ҳамон:
 Бири — қора отлиқ шаҳзода Бобир.
 Ун икки ёшида тож кийиб шодмон,
 Ун тўққиз баҳордан гул термиш ҳозир.
 Бўй-басти самбитдай, хушчибим, расо,
 Қора соч, қора кўз, оқмағиз, дуркун.
 Лабида мўйлови ургандир сабза,
 Эгнида симоби андижонча тўн.
 Бошида минг хил ўй — тошқин бир уммон,
 Ёнда ота мерос музаффар шамшир.
 Қўйнида қоғозу тиг янглиғ қалам,
 Қалбида — эл ғами, шеър ила тақдир.
 Шаҳардан нигоҳин узмай шаҳзода
 Хаёл кемасини бурди соҳилга.
 Кўнгли аллакимдан бўлгандай зада
 Шамширин олмоқчи бўлди-ю, қўлга,
 Қалбини қоплади шафқат, андиша,
 Халойиқ ҳолидан деди: «Ё раббим!»
 Очлик сиртмоғида ҳар даҳа, гўша,
 Шайбоний дастидан ютарди заққум.
 Оқ отлиғи эса Ҳожа Калонбек,
 Шаҳзода тенгдоши, чапдаст қўмондон.
 Кўк отлиғи Қанбар Али, анингдек
 Жанг тилин билган кам, ўктам, сухандон.
 Ниҳоят, Хожага юзланди Бобир:
 — Қалбим вайрон бўлди бу ҳолдин, нетай?
 Очликдан элда ҳам тугади сабр,
 Ўзга ҳеч илож йўқ бу элдин кетмай.
 — Не-не машаққат-ла фатҳ этиб охир,
 Тожу тахтни ташлаб кетманг ғанимга.
 — Халойиқ очликдин кўрмоқда жабр,

Бу кулфат чанг солса нетай жонимга.
 — Шоҳим, мадад сўрмак лозим Ҳиротдин,
 Қамалдин қутқарсин бизларни Мирзо¹.
 — Офарин. Ва лекин бундоқ журъатдин,
 Ёв-ла жанг қилмоққа бўлурмен ризо:
 Аммо, фуқаронинг аҳволи забун,
 Ариқлар тўсилган, шаҳарда сув йўқ:
 Ҳаром махлуқ гўштин ейишса бугун,
 Эртага не қилар шўрлик халойиқ?
 Хожа Калон ҳайрат бармоғин тишлаб,
 Бу жумбоқ калитин тополмай ҳайрон.
 Қамчилар зарбидан бедовлар кишнаб,
 Регистон қошига елар шу замон.
 Дарёдай тўлганиб, мунгли манзара
 Бобир хаёлини яна этди банд.
 ...Шайбоний олдида тополмай чора,
 Жанглар гирдобида қолди Самарқанд.
 Шайбоний от сурди Самарқанд сари,
 Темурийлар тахтин этгали яксон.
 Унга пешвоз чиқди дин аҳллари,
 Шаҳрига хоинлик қилиб шу замон.
 Бу фитнани сезгач Султон Али² ҳам
 Йўл олди Шайбоний қароргоҳига:
 Жангсиз таслим бўлгум, деди, ўша дам,
 Гар уни асраса ўз паноҳида.
 Шу йўсин Темурнинг қадим пойтахти,
 Шайбоний қўлида бўлди ўйинчоқ.
 Қулади Темурнинг шуҳрат дарахти,
 Эл-улус бошида чақилди ёнғоқ.
 Лекин кўп ўтмасдан Султон Алини
 Қатл айлаб, ўзи ҳам сурмади даврон.
 Шаҳарнинг обрўли уламолари
 Бобирни чорлади Самарқанд томон.

¹ Ҳусайн Бойқарога ишора.

² Самарқанд подшоси.

Саҳар пайт Феруза дарвозасини
Уламолар унга очди якбора.
Тонг билан шаҳзода овозасини
Шаҳарда эшитди барча фуқаро.
Саҳар сукунатин бузиб ногаҳон,
Регистон қошидан ўтмоқда Бобир.
Изидан навкарлар елади шодмон,
Ойнинг ёғдусида ярақлар шамшир.
Соқчилар бошини шарт узиб тандан,
Бобир от суради Тезақўрғонга.
Навкарлар ўқ узар шу пайт камондан,
Қимдир шаҳзодани олар нишонга.
Яланғоч қиличин кўтариб баланд,
Бобир «ёҳу!» дея киради жангга.
Қўрғонни қоплайди шовқину сурон,
Ларза солган янглиғ мудраган тонгга.
Ғанимнинг қонига бўялар қўрғон,
Бўғзига тиқилар Шайбоний жони.
Унга қилич тортмоқ бўлганда Калон,
Шайбоний чап берар, қолмай имкони,
Тўриқ оти кишнаб, қайрилар кетга,
Шайбоний қочади жигар-бағри хун.
Шаҳзода ташланган сингари ўтга,
От қўяр изидан етолмас лекин.
Шайбоний қўшини қилинди тор-мор,
Туркистонга қочди ўзи, сақлаб жон.
Самарқандга Бобир бўлди ҳукмдор,
Холи бўлди гўё булутдан осмон.
Аммо Шайбонийхон тинчимади ҳеч,
Туркистондан қўшин тўплади яна.
Яна ғилофидан суғуриб қилич,
Самарқанд мулкини этди ғамхона.
...Халойиқ ҳолидан дили бўлиб хун
Уч отлиқ тўхтади сарой олдида.
Бедовлар кўзида порлайди учқун,
Алам ўти ёнар Бобир қалбида.

Шаҳзода отидан тушади маъюс,
Ҳузурига пешвоз чиқар қоровул.
Икки отлиқ кўнглин тирнайди афсус,
Шаҳарни тарк этмоқ нақадар мушкул!
Дарвоза олдида қолур отлиқлар,
Оқиста саройга киради Бобир.
Нақшин пештоқларга ғамгин тикилар,
Ширин дамлар ўтар хаёлдан бир-бир.
Биринчи учрашув тушади ёдга:
...Наврўз фасли эди, Боғи Оромда,
Дардини сўйлаган маҳал довогга,
Бир қизга рўбарў келганди шомда.
Атлас кўйлак кийган ул моҳитобон
Атиргул терарди чаман гулзордан.
Қирқ кокили пойини ўпаман дебон
Чиқмоқчи бўларди гўё хумордан.
Бир жуфт қаро кўзлар киприк остидан
Шаҳзодага зимдан ташларди нигоҳ.
Гул бутоғидаги тикан дастидан
Бармоғини тишлаб қўярди гоҳ-гоҳ.
Ўзини унутиб қўйгандай Бобир
Ҳайрат ила боқди моҳирўй қизга.
Бошидан сочгандек дуру жавоҳир,
Дардли кўнгил ила лаб очди сўзга:
— Баяк ногоҳ кўзумга учраб ўтру,
Мени девона қилдинг, эй парирў...
— Мени деб девона бўлманг, шаҳзода,
Юрт олмоқ осондур, навкар туфайли.
Кўнгилни фатҳ этиб бўлмайди асло,
Жаҳоннинг лашкари жам бўлсин, майли.
— Офарин. Кўнгулга лашкар на ҳожат,
Қилич ҳам парвона қаноти янглиғ.
Бу қалъа калити кўз эрур фақат,
Кўзлар имо қилса, лозим эмас тиг.
— О, сўзга мунча ҳам моҳир экансиз,
Сўз бирлан забт айланг, йўқса жаҳонни.

Дейдилар, гул бўлмас сира тикансиз,
Нечун тикан қийнар осуда жонни?
— Сиз бир гул эрсангиз, тикандир ғаним,
Мен гулни парвариш қилгучи боғбон.
Сўз бирлан кўнглингиз фатҳ этган оним,
Муҳаббат мулкига бўлгум чароғбон.
Султон Мирзо қизи сизмасми, дилбар?
— Ким айтди бу гапни сизга, шаҳзода?
— Шоҳ Султон бегимдан¹ эшитдим кўп бор,
Васлингизни қўмсаб, бўлгандим адо.
«Юз шукур қилайки ёна ошиқ бўлдум,
Оламга бўлиб фасона ошиқ бўлдум.
Яхши сўзунгу васфи жамолинг эшитиб,
Кўрмай сени гойибона ошиқ бўлдум».
— Ундоқ деманг, севги савдоси мушкул,
Маъсума кўнглига солманг ғалаён.
— Мирзо розилигин олғали буткул,
Шоҳ Султон бегимга қилурман аён.
...Маъсума ишқидан мастдай шаҳзода
Хаёл осмонида уради жавлон.
Ғариб эл ҳолидан танг бўлиб, аммо,
Зулмат оғушида кўринар жаҳон.
Вазир, умарони чорлаб қошига,
Шаҳардан кетмакка қилади қарор.
Тушса ҳам тегирмон тоши бошига,
Улусни қилмайин, дейди, хору зор.
Шайбоний номасин олиб шу замон,
Маъсума қошига келар шаҳзода.
Кўксига тигини санчгандек ҳижрон,
Юрагидан чиқар ғамгин бир садо:
— Бу элдин бош олиб кетгум, Маъсума,
Рақиблар тигидин яқо бўлди чок.
— Кўнглимга ногаҳон солманг ваҳима,
Зор қақшаб қолмасин бу бобо тупроқ.

¹ Бобирнинг онаси.

— Қафасдағи қушдай яшаш на ҳожат,
Мен кетсам қамалдин қутулар шаҳар.
— Ҳиротдин бир бора сўрсангиз нажот,
Мирзо қўшин тортиб келарди магар.
— Ҳз мулкин тинчитсин олдин Бойқаро,
Қил кўприк устида қолди омонат.
Бизнинг жонимизга кирмасдан оро,
Шайбонийга элчи юбормиш, ҳайҳот!
Султон Ҳусайн янглиг соҳибқирон шоҳ,
Шайбонийдан чўчиб қолса, нетай мен?
Самарқанд ҳолидин бўлса-да огоҳ,
Кўмак бермай турса, қайга кетай мен?
Бурунғилар демиш: Беркитғали қўрғон,
Бош керак, икки қўл, икки бут керак.
Бош — сардор бўлғуси, икки қўл эса —
Икки ёндин келган мадад ва кўмак.
Икки бут эса-чи, қўрғоннинг ҳар чоқ
Захира-ю, сўйи бўлур бегумон.
Нетай, тўрт томонга кўз тутдим муштоқ,
Ҳеч кимса кўмакка келмайдур ҳамон.
Элчилар бош эгиб келди ҳар ёндин,
Ҳзга ҳеч имкон йўқ, кетмоғим даркор.
Очликдин халойиқ тўйгандир жондин,
Ҳатто қўшинда ҳам қолмади мадор.
— Шаҳардин чиқмоққа борми бир илож,
Чор атрофни қуршаб олган-ку ғаним?
— Мен таслим бўлмағач, ғаним ноилж
Сулҳ тузишга қарор айлади, жоним.
Бирор элдин кўмак келсайди агар
Сулҳ тузишга сира бўлмасдим ризо.
На чора ғанимга қолмоқда шаҳар,
Ҳеч қайдин чиқмади яхшироқ садо.
— Қай томон кетурсиз энди, шаҳзода,
Андижон тахти ҳам кетган-ку қўлдин?
— Қайга йўл бошласа тангри-таоло,
Оёқ етгунича кетгаймен элдин.

Сизни сўратурмен топсам бир макон,
 Тагин кўришурмиз иккимиз дийдор.
 Кўнглумда муҳаббат қилса ҳам исён,
 Самарқанд мулкида қололмам зинҳор,
 «Доим соғиниб кўнгулни ол, хуш қолғил,
 Раҳмат назарини манга сол, хуш қолғил,
 Нохуш эди буки, мен ямон бордим, лек
 Сен лола узор яхши қол, хуш қолғил...»
 ...Маъсума изида термулар нолон,
 Паришон сочлари ўпар пойини.
 Кўнглини ханжардек тилкалар афғон,
 Юзлари йўқотган кўрк-чиройини.
 Қирқ кокил сочини супурги айлаб,
 Шоир юрган йўлни супурай, дейди.
 Кўзларидан оққан ёш-ла авайлаб,
 Шоир юрган йўлга сув сепай, дейди.
 Лекин бўлармикин муроди ҳосил,
 Ҳижронга юз тутди, недир гуноҳи?
 Эй сабо, бўлурми мақсади восил,
 Шоирга етарми шўрликнинг оҳи?

Ш

Бахтини Шайбоний айлагач забун,
 Сайҳун ёқасида кезиб саргардон,
 Самарқанд тахтини тарк этиб бутун
 Афғон диёрига от сурди султон.
 Илондек пишқириб тўлғонган Жайҳун,
 Икки юз отлиққа бўлди поёндоз.
 Оғзини наҳангдек очса ҳам тўлқин,
 Кечиб ўтди уни не-не чавандоз.
 Нотаниш ўлкада кўтариб сурон,
 Шаҳзода қўшини елади олға.
 Тарқоқ бекликларга бўлинган Афғон
 Қишлоқлари бўлур унга қўналға.
 Афғонни титратган беклар эгиб бош,

Қиличин ташлади Бобир пойига.
 Кимдир мамнун бўлди, кимдир тўкди ёш,
 Шаҳзода қаради элнинг раъйига.
 Халойиқ мол-мулкин қилмади тарож,
 Экинзор даласин этмади пайҳон.
 Ҳунарманд аҳлидан олмади хирож,
 Қалъа-ю, уйларни қилмади вайрон.
 Чаптаст йигитларни саралаб лекин
 Навкар қилиб олди ўзига Бобир.
 Фароғат нелигин билмасдан бутун
 Кобулга от сурди тунлар бесабр.
 Кобул қалъасида Муқимбек тахти
 Киприкдаги ёшдай қолди омонат.
 Шаҳзода навкарин кулгандай бахти,
 Томчи қон тўкмасдан қучди саодат.
 Носир Мирзо билан Жаҳонгир Мирзо¹
 Элчи бўлиб борди Муқим қошига:
 — Қалъани бермакка бўлсангиз ризо,
 Ёмон кун тушмагай элнинг бошига.
 Жонингизга ҳеч ким қасд қилмас асло,
 Қалъа деб тўкилмас бирон томчи қон.
 Молу мулкингиздин бўлмассиз жудо.
 Фақат Юрттепани қилурсиз макон.
 Муқимбек танида кўпириб қони,
 Ғамгин кўзларида ўт олди газаб.
 Гар рози бўлмаса, комил имони,
 Танасини ғаним ташлар нимталаб:
 — Шаҳзода аҳдиға қилурми вафо,
 Бошимға ёғмасми маломат тоши?
 Халойиқ не кунга бўлур мубтало,
 Қиличдин ўтмасми кекса-ю, ёши?
 — Биз кафил, йўқ эрса сизда ихтиёр,
 Элчига ўлим йўқ, дейди халойиқ.
 — Мирзолар, Бобирга айтингиз, зинҳор
 Иш тутсин ўзининг сўзиға лойиқ.

¹ Бобирнинг укалари.

Шаҳзода қошига қайтишиб шодон,
Носир Мирзо терди сўз маржонини:
— Муқимбекни рози қиллодик, султон
Қалъани тарк этар, асраб жонини.
Муқимга берилди бир кунлик муҳлат,
Тонг билан йўл олур Юрттепа томон.
— Ҳеч кимса солмағай бошига кулфат,
Истаса, юрт учун фидо қилсин жон.
Шаҳзода юзида ўйнар табассум,
Умид осмонида чиққандек қуёш.
Муқимбек ноилож бўлди-ю таслим,
Тонг чоғи қалъадан олиб кетди бош.
Кобул қалъасини фатҳ этиб жангсиз,
Бобир подшо бўлди Афғон мулкига .
Ғазна, Бадахшон ҳам бош эгди қонсиз.
Шаҳзода қаламин олди илкига.

IV

Қамчи босиб қора отига Бобир,
Кобул кўчасидан ўтмоқда шодон.
Ёнида навкарлар от суриб масрур:
— Шоҳим, салтанатинг бўлсин, дер, омон!
Сувга чанқоқ боғлар қилиб илтижо:
— Бир томчи сув томиз,— дейди,— лабимга.
Умрим жазирада бўлмоқда адо,
Бир дунё ғам чўкди менинг қалбимга.
Тоғлар этагида қақроқ далалар:
— Менга ҳам назар сол,— дейди,— соҳибим.
Саратон кўксимга қилич қадалар,
Тоғларни тешгудек дилдаги оҳим.
Бобир хаёлларга бўлади тутқун,
Қулоғида янграр ўтли бир нидо:
«Кобулни боғу роғ қилмасам бутун
Менга не керакдур бу ёруғ дунё?»
Айни шу лаҳзада нуроний бир чол

Таъзим бажо айлар Бобир қошида.
Хира кўзларида чигал бир савол,
Қандайдир ташвиш бор кекса бошида:
— Сенга бир арзим бор, подшоҳи олам,
Бир қошиқ қонимдан кечсанг, айтурмен.
Мабодо дардимга бўлмасанг малҳам,
Келган йўлим билан яна қайтурмен.
— Марҳабо, отахон! Ўзи не савдо?
Бошинга не кулфат тушди ногаҳон?
Лозим бўлса топай дардингга даво,
Қўлимдин не келса, фидо этай жон.
— Шоҳим, аҳли афгон сендин миннатдор,
Сенга таҳсин ўқир кекса ҳам, ёш ҳам.
Муқимбек зулмидин кўп чекдик озор,
Энди бошимизга сен ҳам солма ғам.
Аҳли дониш бундин олиб кетди бош,
Ҳирот тутди барин қўлига асо.
Бахтимиз кўкида чиққандай қуёш,
Кобулда очибсен янги мадраса.
Шу ерда туғилдим,
Яшадим шунда,
Боболардин мерос бу шаҳри азим.
Кўп азоб-уқубат тортсам-да бунда,
Тарк этмоқни сира кўрмадим лозим.
Етмиш йиллик умрим ўтди хокисор,
Эҳтимол, баттарроқ бўлур қолгани.
Фақат шаҳрим учун этдим жон нисор,
Бунда ҳеч нарсам йўқ менинг олгани.
Мен бу гўшани ҳеч кетолмам ташлаб,
Виргина бисотим — шу она тупроқ.
Ҳижронда юргунча қалбимни ёшлаб,
Шу ерда ўлганим менга афзалроқ...
Толиби илм эдим мен ҳам даб-дуруст,
Назм боғига ҳам қўйгандим қадам.
Сенинг мадрасанга бўлсам мударрис,
Бошим кўкка етар, подшоҳи олам!

Бобир мамнун бўлиб тикилди унга,
Қора кўзларида сирли бир учқун,
Марҳабо, дегандай, эгилди унга:
— Мадрасам очиқдир сизга шу бугун!
«Ким ёр анга илм толиби илм керак,
Ургангали илм толиби илм керак.
Мен толиби илму толиби илме йўқ,
Мен бормен, илм толиби, илм керак»
Дўстлари кузатиб бу ажиб ҳолни
Сукунат қаърида оларди нафас.
Бобир яна сўзга ундади чолни,
Хоксор умрига қилгандек ҳавас.
— Дунё савдосидин хабарим бордур,
Не кунни кўрмади бу кўзлар, шоҳим.
Дунё деганлари катта бозордур,
Биров келиб биров кетади доим.
Аҳли афғон зулмдин кўп чекди озор,
Ўз беклари анга қилмади вафо.
Қора кунда яшаб халқи хору зор.
Ўз элида ўзи кўп чекди жафо.
Кобулга от сурган чоғингда, шоҳим,
Сендек бир шоирдин кутдилар нажот.
Умринг узоқ бўлсин сенинг, илоҳим,
Илқингдағи қалам топсин саодат.
Эл ғамин ўйлайди аҳли шуаро,
Ашъори дилларга бахш этур таскин.
Эл жонига агар кирмаса оро,
Элнинг қарғишига учрайди бир кун.

V

Умрин адо айлаб мўъжаз хонада,
Тутқун одам янглиғ кўз ёш тўкар шам.
Бир ғазал ўтида ёнур шаҳзода,
Кўнглига ҳамроздир қаро кўз қалам.
«Ҳижрон аро неча нома таҳрир қилай,

Хома тили бирла ҳол тақрир қилай.
Хуш улки сўзум санга десам воситасиз,
Сен анда-у мен мунда, не тадбир қилай?*

Дераза олдида шоир хаёлкаш,
Кобул осмонига боқар маҳлиё.
Ложувард осмонда ой кезар дилкаш,
Нигоҳин сеҳрлар юлдузлар гўё.
Жануб кечасини кузатганча жим,
Ширин орзуларга бўлади банда.
Афгон ўлкасига бўлса ҳам ҳоким,
Кўнглини юрт ҳажри айламас канда.
Тизгинсиз ўйларин оҳиста жамлаб,
Шаҳар кечасига тикилар узоқ.
Вазир-вузарони қошига чорлаб,
Кўнгил хонасига ёқади чироқ.
Боқи Чағаниёний ва Султонқули,
Носир Мирзо билан Мирзо Жаҳонгир,
Муқимбек, гинани унутиб кўнгли,
Бобир ҳузурига кирар бирма-бир.
Шаҳаншоҳ уларга чиқади пешвоз,
Ҳол сўраб, мезбондек чорлайди тўрга.
Муқимбек ҳам топиб обрў ва эъзоз,
Парқу тўшакларда ўлтирар бирга.
Юрттепада танҳо яшаб не тунлар,
Оқибат Бобиршоҳ қошига келди.
Қалбида ечилиб ғамли тугунлар,
Унинг бу даргоҳда толеи кулди.
Муқимбек — Бобирнинг ўнг қўл вазири,
Таянч устунидир Афгон диёрин.
Ун икки туманнинг содиқ нозири,
Сарой аҳли ичра топгандир қадрин.
Элу юрт ҳолини сўргач шаҳаншоҳ,
Кўнглида бор гапни кўради баҳам:
— Юрт ҳоли нечукдир, барчангиз огоҳ,
Не қилсак, Кобулни этурмиз кўркам?
— Чор атроф тоғ эрур, — сўзлар Муқимбек, —

•
Елғиз чашма суви — оби ҳаёти.

Афғон юрти кўрди қанча-қанча бек,
Жанг билан тугади барин ҳаёти.

Боғ-роғ билан ҳеч ким бўлмади машғул,
Тожу тахт деб ўтди бари дунёдин.

Халойиқ бу ишга урса ҳамки қўл,
Челаклаб сув ташир ҳамон дарёдин.

Суҳбат мағзин чақиб Жаҳонгир Мирзо,
Сўз отига қамчи уради хушқол:

— Мажлис аҳли агар бўлишса ризо,
Ҳар кимса биттадин ўтқазса ниҳол.

— Гапнинг сирасини айтди Жаҳонгир,—
Носир Мирзо четдан ташлади луқма,

Мийиғида кулиб қўйди-да, Бобир,
Деди: — Одам эрсанг, бир кўчат эк-да!

Дунёда биздин ҳам қолсин яхши от,
Юртни боғу бўстон айламоқ даркор,

Сув бўлса, бу тупроқ бўлғуси обод,
Кобулда мавж урғай ажиб бир баҳор.

Ариқ қазмоқ айни муддао ҳозир,

Бунёд этмоқ керак янги иморат.

Иўқ эрса, азизлар, одамлик надир,
Умр боқий эмас, ахир омонат.

Элатга элатни қилмасак иноқ,

Тариқдай сочилиб кетур бу давлат.

Зулматни ёритган сингари чироқ,

Кўнгилларга шўъла сочсин адолат.

Вухоро олусин, Анжон анорин,

Самарқанд олмасин эксак қандоқ саз!

Жаннат бўлғусидир Афғон диёри

Етти иқлим унға қилғуси ҳавас!

— Офарин, шаҳаншоҳ!— дейди Муқимбек,—

Афғонга кулғуси толе қуёши.

Хайрли иш, деса, эл ҳам турмас тек,

Миннатдор бўлғуси кекса-ю ёши.

Шу орзу мавжида сархушу мамнун,

Бобир мазкур байтни дилда этар ёд
«Шаҳри Кобул, дўстлар, хароба бугун
Ва лекин эртага бўлғуси обод».

VI

Кобул обод бўлур, аммоки кўнгил
Боғини қай кимса айлар чаманзор.
Заъфарон хазонга юз тутгандай ул
Мунғаяр, бир олам дарду ғами бор.
Қафасдаги булбул сингари бу дам
Ҳижрон навосини куйлар бечора.
Ким унинг дардига бўлолур малҳам,
Ким унинг жонига киради ора?
«Эй сабо, еткурғил ўзга тупроқдин.
Андижон элига оҳу зоримни.
Кўнглум кабоб бўлди аччиқ фироқдин,
Дўстларимга айтғил мени боримни».
Бу дунёда ёрсиз яшамоқ мумкин,
Диёрсиз опшоқ тонг отмас ҳеч қачон.
Ҳаёт деганлари калитсиз тилсим,
Ер қаттиғу жуда олисдир осмон.
Қўлингни узатсанг етмас юлдузга,
Орзуларим менинг шу қадар йироқ.
Узун тунлар уйқу қўнмайди кўзга,
Кўнгулни тилкалар аёвсиз фироқ.
Чўққидин чўққиға қўнгандай бургут,
Наҳотки, дайдисам ўлкама-ўлка.
Ватан меҳри бир дам бўлмайди унут,
Наҳот, Самарқандни ололмам қўлға?!
Нетай, Ватанимни жуда соғиндим,
Наҳот, насиб бўлмас юртимда турмак?
Ҳазрати Навоий, сизга сиғиндим,
Бу сирли дунёда берсангиз кўмак.
«Ғурбатда ғариб шодмон бўлмас эмиш,
Эл анга шафиқу меҳрибон бўлмас эмиш.

Олтин қафас ичра гар қизил гул бутса,
Булбулга тикондек ошён бўлмас эмиш». **Эй, олий ҳазратим; ушбу ашъорни Фақирга бахшида этдингизми ё? Ноилож тарк этдим она диёрни, Нетай, бошга тушди аёвсиз савдо». Хуросон мулкидан сайрибоғ айлаб, Субҳидам сабоси эсар Кобулга. Гўёки Алишер сўзга очур лаб, Таскин бодасини тутгандек унга: — Шоҳлик ила шоирлик икки қутбдур, Гўё икки палладур тарозуға. Бир манфий, бириси мусбат эрур, Эл, муҳтождур иккисин ҳар сўзиға. Омонатдур тахту тож бу дунёда, Боқий эрур салтанат сўз шоҳиға. Гоҳо отда юурсен, гоҳ пиёда, Ҳаёт қулоқ солмағай ҳеч оҳингга! ...Ҳазрати Навоий қошида бир дам Таъзим бажо айлаб, жим қолди Бобир. Дилдаги дардларин кўргали баҳам, Устоздан ўтиниб, лаб очди базўр: — Амир Темур ила етти иқлимға Мовароуннаҳрдай довруғ солган мулк, Чокидан сўкилиб кетди бу кунда, Мен юрган кўчанинг боши экан берк. Жайҳун ила Сайҳун ўртасида мен, Бунёд этолмадим улуг бир давлат. Уч бор бош эгса ҳам менга Самарқанд, Шоҳлигим узоққа бормади фақат. Оқибат юз тутдим. Афғон сорига, Бир қўлда қиличу, бир қўлда қалам. Қон тўқдим ва лекин бунинг бариға, Фақат мен сабабкор, устои аълам: Не ҳукм этсангиз, қилурмен бажо, Шул сабаб, Сиздин мен кўмак ўтиндум.**

Эл гамидин ўзга ишим йўқ асло,
Туркона ашъорга сиздай тутундум.
— Қутлуғ хазинага урибсен панжа,
Онда дурри-гавҳар беҳад, беҳисоб.
Сарф этсанг етғуси етти туманға,
Туркий ила айла умринг сарҳисоб.
Маъни маҳзанидин дур излаб шоир,
Ўз элин боғида топғуси камол.
Сўзда заргар янглиғ бўлса у моҳир,
Асрлар субҳида кўрсатур жамол!..
Алишер сиймоси йўқолур кўздан,
Бобир дилин яна эзади афғон,
Шоир кўз узолмас олис юлдуздан,
Энди кўнглин юпат, эй субҳи Афғон!

VII

Тун.

Чорбоғда ўйнар барги хазонлар,
Мотамсаро еллар эсар сарсари.
Қўрғошиндай эриб оқар оҳанглар,
Титраб турган каби юраклар тори.
Тошни эритгудай тўлғанар «Гиря»,
Мунгли ноласидан кўнгил садпора.
Қора либос кийиб олгандай дунё,
Ҳазин наволардан излайди чора.
Кўнглини тилкалар бу дардли оҳанг,
Кечалар шашқатор ёш тўкар кўздан.
Туннинг этагида судралади тонг,
Ҳали хабар йўқдир чўлпон юлдуздан.
Боғ аро инграйди бу ҳазин наво,
Бобирнинг дардига бўлгали малҳам.
Шоир ҳам излайди кимдандир даво,
Кимгадир ёзмоқчи кўнглини бу дам.
Дардини қоғозга тўкиб ул дилхун,
Муштипар волида руҳин этар шод.

«Минг бир кеча» янглиг чўзилдими тун,
Қачон тонг айлагай кўнглини обод?
Хонада шам ёнар беҳол, паришон,
Жудолик дардидан бўлмоқда адо.
Кўз ёши пойида гўёки уммон,
Тун эса бир учқун макрида гадо.
Шоирнинг чеҳраси заъфарон, сўлғин,
Шамга ўхшаб кетар унинг ҳолати.
Қалбида сўнгандай кўринар ёлқин,
Тилда ҳижжаланар «Қуръон» ояти.
Бевақт жудо бўлиб ғамгузоридан,
Онаси руҳига ўқийди дуо.
Айриб қўйгандай уни боридан —
Ешгина бошига тушган бу савдо.
Муҳаррам ойининг энг сўнгги куни
Тупроққа топширди онасини ул.
Шундан ҳамроҳ этиб ўтли қайғуни,
Она фироқида йиғлайди кўнгил.
Кўркам тоғ бағрида Улуғбек Мирзо
Боғи Наврўзийни этганди обод.
Ушал боғ қўйнида энди осуда
Қутлуғ Нигор хоним ухлайди абад.
Қосим кўкалтошу Бобир ўша кун,
Раҳматлик хонимга деди: «Алвидо!»
Маскан этган эди тупроқни бугун,
Буюк бир шоирни туққан волида!
Шам қошида Бобир — афтода бир ҳол,
Жудолик дардидан йиғлайди қалам.
Уйида — қаноти қайрилган хаёл.
Жисмидаги дардга излайди малҳам.
Бошга ғам тушганда билинур роса,
Она-Ватан қадри, дўстлар суҳбати,
Узгалар тутса ҳам олтиндан асо,
Баъзан баҳам кўрмас ғаму кулфатни.
Қилолмасдан ота қабрин зиёрат,
Онасин қўёлмай унга ёнма-ён.

Ўзга элда Бобир чекар азият,
Кўзга суртиб Анжон тупроғин ҳамон.
Чорбоғ аро «Гиря» айлайди нола,
Шоир қалбини ул тилкалар ҳамон.
Шамга талпинади шўрлик парвона,
Бир юлдуз йўқотиб мунғаяр осмон.

VIII

Шайбоний забт этгач Самарқанд тахтин,
Қувғинга учради Кўрагон насли.
Хуросон мулкидан топгали бахтин,
Ҳиротга отланди улар куз фасли.
Маъсума бегим ҳам кўздан тўкиб ёш,
Ноилож тарк этди она шаҳрини.
Айрилиқ ўтида ёнди қаламқош,
Ҳирот ҳам ёзмади кўнгил баҳрини.
Бобир воқиф бўлгач бу мунгли ҳолдан,
Ҳиротга от суриб келди Кобулдан,
Темурий мирзолар эшитиб олддан
Унга пешвоз чиқди Жўйи Инжилда.
Ҳусайн Бойқаро сиймоси сўлгин,
Хира кўзларида гуссали армон.
Ногирон қалбида сўнгандай ёлқин,
Асога суяниб, боқар бедармон.
Бошда кул ранг дастор, эғнида хилъат,
Кумушдай оқарган сочи-соқоли.
Қошларига қиров ташлаган ҳаёт,
Юзларин чимдилар кулфат шамоли.
Буюк умид тоғи нураган янглиғ,
Қиличдай қомати букчайиб қолган,
Исёнлар қалбига санчганидай тиг,
Салтанатин ғаним нишонга олган.
Девдай ўғиллари турар ёнида
Ва лекин дардига бўлолмас малҳам.
Тожу тахт жанг қилар улар жонида,

Ким ахир ғам ошин кўради баҳам?
Инқирозга юзин тутган Хуросон,
Қулади Ҳусайннинг таянч устун.
Кифтига мингандай булутли осмон,
Қўлида ўйнатар Мажидиддин уни.
Кўзлари тўрт бўлиб, боқади йўлга
Мадад кутган янглиғ Бобирдан гўё.
Ишонч ўти зиё сочса ҳам дилга,
Унга бевафодай кўринар дунё.
Кўзга чалинади олисдан навкар,
Шаҳзода ошиқиб елар олдинда.
Бойқаро юзига табассум қўнар,
Дийдор алангаси ёнар қалбида.
Отдан тушиб Бобир айлади таъзим,
Шодмон қарши олди кекса Бойқаро.
Нуроний кўзига тикилди маъсум,
Бойқаро жонига киргандек оро.
Сўнгра қучоқ очиб, босди бағрига,
Бойқаро кўзлари бирдан намланди:
Навоийни олди тупроқ қаърига,
Бутун Хуросоним мотамда ёнди.
— Қайғурманг, шаҳаншоҳ, дунё бевафо,
Умрдай бебақо тож-тахт, салтанат.
Бу дунёдин кимлар кўрмади жафо,
Навоий қуёшдай ҳамиша ҳаёт!
— Қуллуқ, Бобир Мирзо! Навоий гўё
Қошимда тургандай масрурмен бугун.
Ашъорингиз бермиш кўзимга зиё,
Тангри толеингиз этмасин нигун.
Қадамларингизга ҳасанот минг бор,
Дармонсиз илгимга тутдингиз асо.
— Шайбоний дастидин чўчиманг зинҳор,
Хуросон бош эгмас ғанимга асло!
— Айтганингиз келсин илоҳим, Мирзо
Юз тубан тушмасин салтанатимиз.
Агар халойиқни қилолсак ризо,

Қарғишға қолмағай зинҳор отимиз.
...Саройга йўл олар мирзолар шодмон,
Бобирни қаршилар қавму-қариндош.
Маъсума, ўзини унутгансимон
Шаҳзода қошида аста эгар бош.
Лутф ила шоирга айтди-да, бир сўз,
Юзидан ҳарирни олди Маъсума.
Олам ёришгандай, бир жуфт қора кўз
Қора қош остидан қилди бир имо.
— Эй қомати сарву лаблари оби ҳаёт,
Будур тилагимки етганмен васлингга бот.
Ҳажрингда менга не сабр қолди, не сабот,
Ё кел бу сориға, ё мени ўзунга қот.
Ҳолингиз не кечди менсиз, Маъсума.
Бир лаҳза исмимни этдингизми ёд?
— Сизни деб ғанимдин қон бўлди сийнам,
Яхшиям бор экан бахтимга Ҳирот.
— Уксинманг, Кобулға олиб кетурмен,
Сиздин хабар топғоч, келдим бу элга.
— Сизсиз бу шаҳарда, айтинг, нетурмен,
Ҳирот яқинроқдир, дедим, Кобулға.
— Офарин, азизим, ушалғай орзу,
Самарқанддай софдир Кобул ҳавоси.
— Ҳар элда ҳам бордир тошу тарози,
Елғиз сиз, Маъсума, кўнглим давоси.
Муҳаббат... О, қўйинг, қийнаманг дилин,
Юрт олмоқ бўлса, бас, сизга жаҳонда.
Қаранг-а манови бечора гулни,
Беш кунлик умрида шунча таманно.
— Юрт олмоқ осонмас, дил олмоқ — ундан,
Иккиси ҳам мушкул, чигал бир савдо.
Бирисига шамшир суғрилса қиндан,
Бирига муҳаббат топажак даво!

IX

Субҳидам қўйнида мулки Хуросон,
Товланиб ётибди Ҳирот боғ аро.

Кўз-кўз қилиб кўркин бир шаҳри жонон,
Тонг ила ҳуснига бермоқда оро.
Қуёш қалами-ла қоралаб қошин,
Қуёш кўзгусига қарар қамардай.
Парқу болишлардан кўтарар бошин,
Кўнглида ажиб бир армони бордай.
Ҳазрат Навоийга ўқиб қасида,
«Унсия»¹ қошида сайрайди булбул.
Бобир булбул дардин тинглар осуда.
Устоз даргоҳида яйрайди кўнги.
Шоирнинг муқаддас ижодхонаси
Кашф айлар Бобирга янги бир жаҳон.
Жавонда қуёшдай балққан «Хамса»си
Кўнги хонасини этар чароғон.
Хонтахта устида битмаган ғазал,
Зарварақ қоғозу қалам-довоти.
Мунғайган шам ёниб битмаган тугал,
Доҳий бир шоирнинг қутлуғ ҳаёти!..
Барчаси сеҳрлар Бобир хаёлин,
Муқаддас кўринар чанқоқ кўзига.
Тасаввур айлайди Навоий ҳолин,
Зор бўлар шоирнинг ширин сўзига.
Йигирма кундирким, шаҳзода хуррам
Истиқомат айлар шоир уйида.
Ўзгача кўринар кўзига олам,
Бир хаёл ҳукмрон фикру ўйида.
Висол айёмидан сўзлайди хаёл,
Юрагин яйратар эзгу каломлар:
...Самарқандни Бобир этганда ишғол,
Ҳиротдан келганди унга инъомлар.
Навоийдан олиб қутлов хатини,
Бобирнинг осмонга етганди боши.
Тунлар ёд этганда, унинг отини,

¹ Алишербековнинг ўлтурур уйлари (Бобир).

Уйига чорлади назм қуёши.
Муқаддас даргоҳга етди-ю, вале
Кўнглида муроди бўлмади ҳосил.
Шунчалар забунми тақдир ва толе,
Бобирнинг мақсади бўлмади восил.
Ҳиротни сайр айлаб шому саҳарлар,
Энди шу даргоҳда кезар, кўзи нам.
Еш эрур, лекин ул кезиб шаҳарлар,
Ҳиротдай дилкушо топмади ҳеч ҳам.
Тахти Навоий ва масжиди Жомий,
Боғи Хиёбонни этди зиёрат.
Боғи Жаҳоноро таратди хушбўй,
Боғи Сафид эса бахш этди роҳат.
Қариндошлар ила висол айлаб ул,
Ҳижронни унутди бир оз Ҳиротда.
Чоғир мажлисини истади кўнги,
Бунда шароб ичди илк бор ҳаётда.
Ҳазрати Навоий қутлуғ даргоҳи,
Маъни хазинаси айлади масрур.
Боғи назм аро кезди нигоҳи,
Устод руҳини шод айлади Бобир.

Х

Кобулда ғанимлар айлашиб фитна,
Тахтни қўлга олмоқ бўлди бир замон.
Мирзахон саройга кирди-ю, тунда.
Узини ҳоким деб айлади эълон.
Бобир огоҳ бўлди бундан Ҳиротда,
Кобулга отланди айни саҳарда.
Тоғ ошиб, қор кечди йўлма-йўл отда,
Ут ёқиб исинди тоғи Манорда.
Сорбургутдай ўктам йигитлари ҳам
Қор кечиб чархлади қасос қиличин.
Бобирдан олдинроқ кирган тўрт одам,

Мирзохондан олмоқ бўлишди ўчин.
 Сайид Қосим бирлан Шерқули мўғул,
 Султон Аҳмад мўғул ва Қанбар Али —
 От суриб Мирзохон қошига келур,
 Жанг қизир ҳовлида саҳар маҳали.
 Чап бериб саройдан қочар Мирзохон,
 Шерқулини чопиб йиқар Муҳаммад.¹
 Бобир йигитларга буюрур шу он:
 — Ўқ узинг, азизлар, «ҳаёт ё мамот!»
 Дўст Носир, шоҳ Маҳмуд, Али китобдор,
 Бобо Шерзод узар камонидан ўқ.
 Еғий² тумтарақай қочади ночор,
 Бу ҳолдан хабарсиз ҳали халойиқ.
 Отини қамчилаб Бобир қасоскор
 Боғдан тополмади Мирзохонни лек.
 Дўст Сарипулий қилич ўйнатиб,
 Бобирга тикилиб, отланади тик.
 «Ҳай, Дўст, ҳай, Дўст!» — қичқираб барча,
 Огоҳ этар уни Аҳмад Юсуф ҳам.
 Чинданми, билолмам, танимай унча,
 Қилич солди Бобир кифтига шу дам.
 Хайрият, Бобирга тегмади қилич,
 Ёв қўлин орқага боғлади навкар.
 Муҳаммад Ҳусайндан³ олмоқ учун ўч,
 Боғи Беҳиштдан ҳам толмади Бобир.
 Бувисидан аҳвол сўргали шу зум
 Шоҳ Султон бегимнинг қошига келди.
 Одоб бирла унга қилди-да таъзим,
 Кўнглидаги дардни унутган бўлди.
 Шоҳ Султон бегим-чи, тортиб хижолат,
 Узр айтмакка ҳам тополмади сўз.
 Набираси бўлмиш Мирзохон шу пайт
 Шоҳбегим⁴ юзини сарғайтди ёлғиз.

¹ Муҳаммад Ҳусайн — Мирзохоннинг навкари.

² Ев.

³ Вобирнинг холаси Хўб Нигорхонимнинг эри.

⁴ Вобирнинг бувиси.

Муҳаммад Ҳусайини топиб бир замон,
 Бобир ҳузурига келтирди боғлаб.
 Қолмагандай унинг танида дармон,
 Турарди Бобирдан нажот сўроғлаб.
 Аҳмад Қосим билан бир неча йигит
 Мирзохонни тутиб Қарғабулоқда.
 Аркка келтиришди. Юзлари шувит —
 Мирзохон турарди зўрға оёқда.
 «Кел, кўришайлик!» — деб чорлади Бобир,
 Келгунча йиқилди, қўрқиб икки бор.
 Кўришгач, ёнида ўтқазиб бир қур,
 Шарбат ичмоқликни этди ихтиёр.
 Аввал ўзи ичди, сўнг Мирзохонга —
 Тутди Бобир шарбат тўла бир жомни
 Туғишган иниси — бу номард жонга
 Рухсат этди, маскан қил, деб Хуросонни.
 Қатл этмай, Муҳаммад Ҳусайини ҳам
 Хуросон сарига жўнатгач Бобир,
 Фасли наврўз чоғи олгали ором
 Гулбаҳор сайрига отланди масрур.
 «Хотирни баҳор фаслида гашт оладур,
 Кўз нурини ранги лолау дашт оладур,
 Хуш улки тоғларда юруб сайр этса,
 Бу фаслда ким латифу дилкаш топадур».

Иккинчи қушиқ

I

Темурий наслининг буюк давлати —
 Хуросон кўкида тутилди қуёш.
 Шайбоний забт этди охир Ҳиротни,
 Мирзолар бу элдан қочди олиб бош.
 Шаҳар харобага айланди бутун,
 Жабру жафо чекди аҳли шуаро.
 Ҳирот элин бўлди толеи нигун,
 Бу ҳолга ҳеч кимса топмади чора.

II

Бобирнинг бағри қон чархи фалакдан,
Сўнгандай Темурнинг шуҳрат қуёши.
Бошпана излашиб Хуросон ёқдан
Афғонга келмакда жигар — қондоши.
Шайбонийнинг қўли устундир ҳамон,
Қиличи дамидан томади қонлар.
Бир кимса қўлида ўйинчоқ замон —
Саҳнида овора, садпора жонлар.
Бир ғазал тугамай ўзгарур олам,
Қайғу ҳоким бўлур севинч тахтига.
Шоир қўлларида титрайди қалам,
Қилич чанг солади ашъор бахтига.
Кобул аркин ташлаб чиқур Чорбоққа
Сиқилган кўнгилга излайди даво.
Кимдир хиёбонда жўрдир «Чоргоҳ»га,
Табиат бу куйдан ошифта, аммо —
Шоир юрагида сўнгсиз ғалаён,
Ғазаб оташидан кўзида чақмоқ.
Ҳирот қўлдан кетди,
Кетди Хуросон,
Навоий мулкига ёв қўйди оёқ!
Бу ҳолдан бетоқат,
Жонсарақдир қалб,
Сўнгги умид тоғи нураган янглиғ,
— Наҳотки, бош эгса ҳиротлик, не алп,
Шайбоний кўксига санчолмаса тиг'?!
Дунё ишларидин ўйга ботгунча,
Тилга кирсанг-чи, эй, юлдуз ва осмон!
Само бешигида ухлаб ётгунча,
Моҳтобим, не ҳолдир, хабар бер бу он?
Сукунат,
Сукунат,
Совуқ сукунат...
«Чоргоҳ»нинг ҳам энди тинди навоси.
Боғ саҳнидан учиб кетгандай санъат,

Шоир қошида жим Чорбоғ сабоси!
Оғир сукунатга беролмай бардош,
Темур руҳига ул этади нидо:
— Жаҳонгирим, бир дам кўтарсанг-чи, бош,
Сен-ла обод бўлсин бу хароб дунё.
Дунё бевафо-ю,
Умр бебақо,
Дея машойихлар айтган экан ҳақ.
Сен кетдинг,
Тирчгина ётибсан,
Аммо
Бугун тушди наслинг бошига чақмоқ.
Сен жондин севганинг Улуғбекнинг ҳам
Тандан жудо бўлди муборак боши.
Қора либос кийиб эл тутди мотам,
Сўнди маърифатнинг порлоқ қуёши!
Тахт талаш жанглари тинмади бир кун,
Чокидин сўжилиб кетди Хуросон.
Самарқанд рақиблар қўлига тутқун,
Қон билан бўялди шўрлик Регистон,
Сен бунёд айлаган улуғ бир давлат
Энг сўнгги устун қулади бугун.
Ўзинг бергил энди наслингга мадад,
Душманлар қўлида бўлмайлик тутқун...
Чорбоғнинг саҳнидан келар бир нидо,
Бобир чўчиб тушар:
«Ўнгми ёки туш?!»
Қалбини тилкалар бу ғамгин савдо,
Унга қулоқ тутар, бошдан учиб ҳуш.
— Дунёга танитдим ахир кимлигим,
Кимлар бош эгмади менинг олдимда.
Бугун тупроқ аро кўриб, эй иним,
Ташвиш пайдо бўлмиш сенинг қалбингда.
Барчанинг бошига тушар бу савдо,
Туғилиш ва ўлим — икки қутбдур.
Темур деса оёққа турарди дунё,

Бугун ундин насли нажот кутибдур!
Буюк салтанатим қутлуғ шаънига
Самарқандда қўйиб кетдим бир ҳайкал.
Доғ тушмаса дедим, юртим номига,
Халқ идроки унга бахш этди сайқал.
Бетиним жанг қилдим замон зайли-ла,
Жангсиз яшамоққа топмадим имкон.
Наслим унутса ҳам мени майлига,
Самарқанд бағрида мен ётган маскан...
Бобир ҳайрат ичра қотиб қолмиш жим,
«Чоргоҳ» дардли наво бошлайди яна.
Темурнинг руҳига сизиниб секин,
Боғ аро кезади,
Боғ — бир ғамхона.

Ш

Хазонга айланди не-не бўстонлар,
Не-не саҳнларда гуллади чаман.
Ҳаётдан кўз юмган шўрлик инсонлар
Умрининг давоми — фарзандлар шўх-шан.
Бир лаҳза тинмади йил деган дарё,
Ўзгармади ҳатто чархи фалак ҳам.
Ҳамон ўша қуёш, ҳамон шу дунё,
Ҳамон ўша ҳаёт, ҳамон ўша ғам.
Бобирнинг ўйлари бамисли сароб,
Ҳамон юрагида ҳижрон доғлари.
Булбул куйлар ҳамон гулни саҳарлаб,
Қуёшдай кулмайди висол чоғлари.
Шоир иншо айлаб кечмиш кунларин,
Назму наср билан бўлмиш овора.
Ялдо кечасидай узун тунлари
Дардига бир лаҳза тополмас чора.
Иигирма йилдирким, ёнди Ватан деб,
Ватан деб, бечора бағрин тиглади.

Узга бир ватанда элнинг ғамин еб,
Ҳижрон тонги отмай, куйиб йиғлади.
От сурди неча бор Самарқанд томон,
Сайхун юзин, афсус, кўролмади ҳеч,
Фарғона васлига етмади ҳамон,
Гоҳи қўлда қалам, гоҳида қилич.
Самарқандга сўнг бор ўқиб ул видо,
Тоғлар қучоғини айлади макон.
Ҳарбу зарб тарихин этгали иншо,
Тошлар дафтарини очди бегумон.
Қўлга олиб охир болға, искана,
Тошга ўйиб ёзди дардларин Бобир.
(Шоир юрагидай бўлиб ғамхона,
Ул тошлар сақланар музейда ҳозир).
Умид гулшанлари бўлгандек пайҳон,
Яна топди Афғон мулкидан паноҳ.
Ҳижрон дарёсида оқди беомон,
Юпата олмади кўнглини сабоҳ.
Боғу роғ қилса ҳам Кобул диёрин,
Фароғат топмади кўнгли ҳеч қачон.
Соғиниб она юрт сўлим баҳорин,
Ҳижрон кemasида оворадир жон.
Ҳамон юрагида мўл эди армон,
Ҳиндистон азмини истарди ҳар вақт,
Неча бор унда жанг қилган бўлса ҳам
Забт этиб ололган эмасди фақат.
Фарғона соғинчи,
Самарқанд зарби
Ханжардек санчилди Бобир қалбига.
Бир лаҳза тинмайин фалакнинг чархи,
Учради бағри тош қисмат қаҳрига.
Шул сабаб, ойсиз тун қўйнида танҳо
Бир мунгли ғазални этади такрор.
Кобулни тарк айлаб Бобир шу асно,
Ҳинд сари юрмакка қилади қарор:
«Келди ул вақтки, бошимни олиб кетгаймен,

Олам ичра оёгим етганича етгаймен.
Истарам ўзни азиз элга кўрунмасликтин,
Неча ўзимни улус кўзида хор этгаймен?
Халқ юз жавр ила ишлар буюрур кош элнинг,
Не юзин кўргаймену не сўзин эшитгаймен.
Ҳар сори борса бу девона кўнгул, айб этма,
Ўйла девона эмаским ани беркитгаймен.
Дема Бобирга нетарсен бош олиб кетмакни
Тангрининг хости мундоқ эса мен нетгаймен?*

IV

Ҳинд сари от сурди Бобир субҳидам,
Ҳинд сари юзланди ўн минглаб навкар.
Кўнгилни тарк айлаб кетгандай ситам,
Музаффар қўшини елар сарбасар.
Отлар кишнашига тоғ берар садо,
Табиат қалбларга солар ғалаён,
Шарқ сари оққандай азим бир дарё,
Қудратли тўлқинда шовқину сурон.
Бобир навкарлари ўктам ва девкор,
«Ҳайт» деса узгудай кўкдан юлдузни,
Бу йўллардан ўтди улар неча бор,
Жангларда билмайин кеча-кундузни.
Ҳожа Калон бўлиб қўшинга сарбон,
Бу гал ҳам барчани ундар зафарга.
Бобир қалбидаги аёвсиз ҳижрон
Дардлари сигмайди ҳатто ашъорга.
Ҳиндукуш тоғидан ошади наҳор,
Кашмирни забт айлаб, елади олға.
Боболарин руҳи унга мададкор,
Панжоб ҳам Бобирга бўлур қўналға.
Олға даъват этиб марди майдонни,
Шоир Ҳинд сариға кетмоқда, яна.
Бошга кўтаргандай сўнгсиз осмонни,
Уфқсиз йўлларда елур мардона.

Понипат майдони...
 Йиртиб тун чокин,
 Кўзини уқалаб очар субҳидам.
 Бобиршоҳ сўзлари бамисли чақин
 Навкарлар қалбига сингмоқда бу дам.
 «Тўлғама»¹ дарсини тинглав аскарлар,
 Шамширлар ғилофда ухлар осуда.
 Арава устида ўтли зарбзанлар,²
 Эгарланган отлар учар «ҳайт» деса.
 Бобиршоҳ сўзини қуйиб қулоққа,
 Чаптаст қўмондонлар кутади фармон:
 — Темура Султон бошлиқ лашкар ўнг ёқдин,
 Сўл ёқдин Халифа, Мирзабек тархон.
 Ҳожа Калон бирлан Муҳаммад Али
 Олдин ғаним сари борур юзма-юз.
 Зарбзанлар беаёв ўт сочсин, бале,
 Қуршаб олмоқ даркор ғанимни шаксиз.
 Бобиршоҳ элчисин Лўдига³ йўллаб,
 — Жангсиз таслим бўлсин, — деб қилди
 огоҳ.—

Агар рози бўлса, шоҳ ўзи қўллаб,
 Бир умр қилмайди, — дегил, — дилсиёҳ.
 Элчини ҳайдади Лўди қалъадан:
 — Ер-ла яксон қилгум, — деди, — сизларни.
 Бобир ғазабланиб бундай ғавғодан,
 Қўшинини жангга чорлаб сўзларди:
 Лўдининг кимлиги барчага аён,
 Қурама навқари юз мингдан ортиқ.
 Биздин ўн баробар зиёда душман,
 Қисматимиз шу жангу жадалга боғлиқ.
 Одам умри қисқа қуш уйқусидай,

¹ Бобирнинг жанг усули.

² Замбараклар.

³ Султон Иброҳим Лўди — Ҳиндистон подшоҳи.

Азизлар, жанг чоғи эҳтиёт даркор.
Ким агар фурсатни қўлдан берса бой,
Боши ҳам танига бўлмагай сардор.
Тагин аён бўлсун: Султон Иброҳим
Зулмидин ҳинд эли чекмоқда фиғон.
Ишрат бозорини қизитгон ҳоким,
Қиличи зарбидан томгай лахта қон.
Бир замон қийратгон эрди Афғонни,
Ҳиндистон қонини сипқорар бугун.
Ларзага солгондай етти туманни,
Понипатда биздин талаб қилмиш хун.
Тангри ўзи сизга мададкор бўлгай,
Юзунгиз эл аро бўлмагай қаро.
Бошингизда зафар офтоби кулгай,
Ғаним лашкарларин қилгайсиз пора.
«Қуюн каби ғаним босиб келадир»,
Дея хабар берди соқчи ногаҳон.
Бобиршоҳ лашкарга фармон берадир,
Ун минг отлиқ навкар қўзғалар шу он.
«Ёху!» — дея қамчи босилар отга,
Бошларда ўйнайди музаффар шамшир.
«Тангрим, сафарим ол, — деб, — июнотга»
Лўдининг устига от сураб Бобир.
Унгу сўлдан лашкар оқар тўлқиндай,
Кўкни қоплагандай янграйди сурон.
Ғаним ҳам келмоқда қора қуюндай,
Ганг тошиб кетгандай қирғоққа томон.
Лорсиллаган филлар елар ҳаллослаб,
Юз минглик лашкар-ла кўтариб тўзон.
Лўди қиличига аста босар лаб,
Ғанимдан жонимни сақла, деб омон.
Сўнгра жар солади кўтариб қилич:
— Дўстларим, кетмоқда «Ҳаёт ё мамот!»
Ғанимга омонлик бермангизлар ҳеч,
Ҳиндистон тиг узра турар омонат.
Бобиршоҳ бошини олиб келса ким,

Минг динор олтинни қилурмен эҳсон.
Бу муаззам жангда бўлсак гар таслим.
Қора либос кияр бутун Ҳиндистон.
Бобиршоҳ қўшинин олиб нишонга,
Қилич яланғочлаб, ҳайқирар душман.
Филлар хартумини чўзиб осмонга,
Домига тортмоқчи бўлар беомон...
Ҳожа Калон сардор қўшин олдида
От ўйнатиб елар ғаним қошига.
Оташин ҳайқириқ янграр қалбидан,
Асорат солгандай душман бошига.
Зарбзанлардан шу он сочилди олов,
Ногоҳ тушди ғаним бошига қирон.
Камондан отилди фаранг беаёв,
Майдонни қоплади шовқину сурон.
Зарбзанлар нелигин билмаган ғаним
Ҳалокат домида қолди бегумон.
Лўди елар ҳарён ҳовучлаб жонин,
Ғилай кўзларига қуйилгандай қон.
Бобир олға ундар не-не бургутни,
Қиличдан ўтказар навкарлар ёвни.
Сўндира олмасдан зарбзанлар ўтин,
Ғаним зўрға тутар қўлда яловни.
Унгдан Темур Султон, Мирзо Ҳумоюн
Лашкари ғанимга солади ғавғо.
Сўл ёқдан Халифа, Мирзабек тархон
Қўшини келтирар ғанимга бало.
Уммондай чайқалар сўнгсиз Понипат,
Самони қоплайди тўзон ва қуюн.
Зарбзандан сочилар ғанимга офат,
Шердай ҳамла қилар чаптаст Ҳумоюн.
Чўққи узра қўнган сорбургут мисол
Яна узангида унинг оёғи.
Отаси қошида бўлмай, деб ўсал,
Ҳавода ўйнатар олмос яроғни.
Бошида ярақлар пўлат дубулға,

Олмос кўкрагида тиг ўтмас қалқон.
Саман тулпор узра елади олға,
Ҳаттоки, кўзига кўринмайди жон.
Қора кўзларида чақнайди ғазаб,
Буғдойранг юзида қатра-қатра тер.
Бедови кишнайди сувлиқни чайнаб,
Қўлида қон билан бўялган шамшир.
Қуршовда қолгандай ҳоли бўлиб танг
Ҳалокат домида жар солар Лўди.
Чекинмоққа эса йўл топмай гаранг,
Ўз тўрига тушган ўргимчак худди.
Ўзга бир ўлка деб икки жаҳонгир
Понипат ёнида келди юзма-юз.
Одамзод дунёга тўймай бир умр,
Қон тўкиб дунёдан кўз юмар, афсус.
Не гуноҳ бор ахир Ҳинд тупрогида
Оёқлар остида топталди нуқул.
Баҳорни кашф этган Ганг қиргогида
Одамзоднинг қони тўкилди буткул.
Ҳиндлар ўз юртига ўзи бўлиб хон
Фароғат мулкида олганда нафас.
Унга лашкар суриб келди-ю Султон¹
Ўз юртин ўзига айлади қафас.
Иброҳим Лўдини қилгали яксон
Бугун яна унга от сурди Бобир.
Ким дўсту ким душман, билмай Ҳиндистон
Қонли жанг тугагин кутар бесабр.
Бир лаҳза тинмади қонли зарбу зарб,
Силласи қуриди Лўди лашкарин.
Ҳаётга алвидо айтгандай не мард,
Кўз юмар чоғида ўпди ханжарин.
Зарбзанлар тимсоҳда, пуркарди олов,
Филлар ҳам гурсиллаб қуларди тикка.
Жангчилар билмасди не экан аёв,

¹ Султон Иброҳим Лўди.

Қора дуд илондай ўрларди кўкка.
Унгу сўлдан мағрур ўйнатиб қилич,
Вобирийлар қуршаб олди душманни.
Ғаним иложини тополмагач ҳеч,
Оқибат, бош эгди асрай деб жонни.
Понипат ёнида бўлди қаттиқ жанг,
Бундай жанг бўлмаган Ҳинд ватанида.
Тушга қадар давом этди ҳарбу зарб,
Лўди ҳалок бўлди жанг майдонида.
Ярим кун музаффар жанг қилиб Бобир,
Лўди лашкарини айлади тор-мор.
Аграю Деҳлини забт этиб охир,
Янги бир салтанат қилди барқарор.

VI

Агра ҳансирайди ёз оташидан,
Анқонинг уруғи — гир этган сабо.
Тунда ўт чақнайди ҳатто тошидан,
Ҳавосига одам чидолмас асло.
Боғу роғдан сира кўринмас асар,
Жамна соҳилида урса-да жавлон.
Гул олиб келса ҳам саҳнига баҳор,
Саратон бир кунда этади хазон.
Ҳиндистон элида Бобир оқибат
Бу шаҳри оташни айлади макон.
Ўзининг мудкига қилди-ю, пойтахт,
Умид кемасида ором топди жон.
Хаёл боғи ичра сайр этиб шоир,
Тунлар режа тузар шам ёғдусида.
Лекин дўст-ёрлари кўникмай бир-бир
Кобулни ёд айлар кетмак қасдида.
Бир куни шом чоғи улар Бобирга
Кўнгилдаги гапни қилишди баён:

— Энди қололмаймиз сиз билан бирга,
 Аграни тарк этмак лозимдур, султон.
 Бобирнинг фиғони чиқди фалакка,
 Дўстларин жам айлаб, этди насиҳат.
 Таскин берса ҳамки сўзи юракка,
 Бу элда қолмоқлик оғир-ди ғоят.
 — Салтанат бўлмағай навқарсиз асло,
 Гар навқар бўлмаса, жаҳонгирлик ҳам.
 Ўт десам, ўтга ҳам кирдингиз ҳатто,
 Ҳарбу зарбда доим эдингиз бардам.
 Катта бир давлатга бўлиб муяссар,
 Энди кимга ташлаб кетурсиз уни?
 Кобулда тангдастлиғ кўрсатур асар,
 Сўнг афсус қилурсиз эслаб бу кунни.
 Вале ким Аграда этмаса тоқат,
 Кобулга кетмакни қилсин ихтиёр.
 Сўнг эрса кутмасин биздин иноят.
 Борган изидин ҳам қайтмасин винҳор!
 Сукут ичра қолди бегу навқарлар,
 Барчанинг бошида чигал муаммо.
 Қалбида Кобулнинг соғинчи борлар
 Бобурни тарк этиб кетолмас асло.
 Фақат Ҳожа Калон, сардори-навқар
 Бобирга ўз дардин айтди пинҳона.
 /На фақат сардордир, дўсти-биродар,
 Ҳамқалам азизи, сирдоши яна/:
 — Шаҳаншоҳ, неча йил бўлдим хизматда,
 Ярим умрим ўтди жанг билан нуқул.
 Тангдастлиғ кўрмадим, бўлдим иззатда,
 Энди юрт васлини қўмсади кўнгил.
 Илгимдин тушмади қилич ва қалам,
 Қон тўқдим, юрт олдим ва битдим ашъор.
 Бу дунёга устун бўлғай қай одам,
 Қай кимса ғурбатда бўлур бахтиёр?
 Андижон муяссар бўлмаса агар,
 Шамоли эсар-ку Кобул сорига.

Ҳинд мулки тўкса ҳам бошдин сийму зар.
Кетмоғим лозимдир Гангдин нариға.

Оқ фотиҳа тилаб, берсангиз рухсат
Қошингизга келгум мушкул тушса гар,
Кўнглингизга чангал солмасин ғурбат,

Сиз бирла бу олам бўлсун мунаввар.

Бу ҳолдин қайғуга юз тутди Бобир,

Кўзида бир томчи ёш бўлди пайдо.

Дўстидан бу гапни кутмовди ахир,

Не учун юз берди бундайин савдо?

Ахир, Ҳожа Калон Аграга қадар

Зафарга ундади ҳар бир навкарни.

Мардона сўз айтиб довиюрак сардор,

От устида битди не-не ашъорни.

Аграни забт этгач ўзгарди бироқ,

Руҳин туман қилди Агра ҳавоси.

Кўнгли ёримади ёқса ҳам чироқ,

Айрилиқ дардининг йўқдир давоси!

Унга ризо бўлди оқибат Бобир

Ва ҳадя айлади совға-ю салом:

— Афғонда бўлманг деб бекам, беқадр,

Ғазна-ю Кобулни қилғаймен инъом.

— Тангри, мартабангиз айласин баланд,

Олингу олдирманг бу дунёда ҳеч.

Йўл узоғу кўнгил яқиндир гарчанд,

Хабардор бўлғаймен сиздин эрта-кеч.

Сўнг бор хайрлашди икки қадрдон,

Оқ йўл тилаб қолди ғам ичра Бобир.

Навкарини бошлаб, Кобулга шодмон

Ҳожа Калон кетди Аградан охир.

Ва лекин уйининг иморатига

Бир байт шеърни битиб кетибди Калон.

Ҳайрон қолиб унинг бу одатига,

Дили сиёҳ бўлди ўқиб Бобирхон:

«Агар бахайру саломат

гузар зи Синд кунам

Сиёҳ рўй шавам,

гар ҳавои Ҳинд кунам».¹

Игнадай ботди бу Бобирга ногоҳ,
Садоқатли дўстдан топгандек озор.
Уни ҳам бу ҳолдан этгали огоҳ,
Бир рубойи ёзиб, юборди ночор:
«Юз шукур де, Бобирки, кариму Гаффор,
Берди сенга Синд Ҳинду мулки бисёр.
Иссиқлиғига гар санда йўқтур тоқат,
Совуқ юзини кўрай десанг Газна бор».

VII

Ҳиндни тарк айлагач Хожа Калонбек
Бобир бу диёрдан излади дўст-ёр.
Ҳеч кимса қўлмади жафо анингдек,
Ҳиндлар бўлди унга содиқ биродар.
Тору мор айлагач Рано Сангони,
Қошига чорлади ҳинд умаросин:
— Тангри берди менга катта дунёни,
Энди рози қилсак ҳинд фуқаросин.
Ғайри динмиз, лекин топилғай чора,
Мендин жабру жафо кўрмас халойиқ.
Сиз агар жонимга кирсангиз ора
Иш тутсак, ҳиндларнинг кўнглига лойиқ.
Бунда оқар сув йўқ, йўқдир боғу роғ,
Тошқин Жамна оқиб ётур бефойда.
Экинсиз мунгайиб ётибди тупроқ,
Дарахт ҳам кўкармас суви йўқ жойда.
Нафасни қисади Агра ҳавоси,
Деҳли, Диболпурда салқин жойлар кам.
Ариқ қазмоқ эрур бунинг давоси,

¹ «Агар соғ-саломат Синддан ўтиб кетсам, Ҳиндистонни яна ҳавас қилсам, юзим қаро бўлсин».

Юрт боғу роғ бирлан бұлғуси кўркам.
 Ҳаммом бунёд қилсак Деҳли, Аграда,
 Ҳовузлар қазисак, айласак гулзор.
 Қовунлар кўрк берса бизнинг давраға,
 Мусиқа сеҳридин маст бўлса диёр...
 Бобиршоҳ сўзларин мағзини чақиб,
 Ҳайратланиб қолди ҳинд умароси.
 Эзгулик дарёсин бағрида оқиб,
 Жилмайди Синг отлиғ бир ҳинд рожаси:
 — Ақл бовар қилмас антиқа режа,
 Жон-жон деб бош қўшар бунга халойиқ.
 Не шоҳлар олмади бу элдин ўлжа,
 Ҳеч қайси бунақа иш тутгани йўқ.
 — Ҳақ гапни айтдингиз, офарин юз бор,
 Бу элда сизларсиз иш тутмоқ мушкул.
 Саройга ҳиндлардин вазирлар даркор,
 Айтингиз, қай кимса бұлғуси маъқул?
 Барча ўйга чўмиб, жим қолди бир оз,
 Сукунатни бузди Ананд ногаҳон.
 Ҳеч кимда бўлмаса агар эътироз,
 Шайхора¹ бу ишда фидо этар жон.
 Ҳамма бош ирғади дегандай маъқул,
 Бобиршоҳ чиройи очилди яна.
 — Тағин бир кимсани сайлангизлар, ул —
 Фуқаро бошида бўлсин парвона.
 — Деҳлилиқ Кришнан бўлса, қандоқ соз,
 Беш қўлдай аёндир унга Ҳиндистон.
 Барча маъқул дея чиқарди овоз,
 Бобиршоҳ ўрнидан турди-ю шодмон.
 Қошига чорлади уларни шу чоқ,
 Вазирлиқ хилъатин илди эғнига.
 Муборакбод этиб, очди кенг қучоқ,
 Кўҳақ бош қўйгандек, Ҳинднинг Гангига.

¹ Файласуф, ҳиндистонлик машҳур олим.

Жамна ёқасида кўркам бир бино,
 Самога қўл чўзиб, тикламоқда қад.
 Меъморлар тиним не, билмайди асло
 Ҳиндистон мулкани қилгали обод.
 Меҳнат тешасини олиб навкарлар
 Тош йўнар, гишт қуяр, қурар иморат.
 Ҳиндларни қошига чорлаб меъморлар
 Наққошлик илмидан ўргатар савод.
 Ҳинд, ўзбек бир она фарзанди гўё,
 Бу бино қошида ишлар қадрдон,
 Меъморлар бахтига кулгандай дунё,
 Бунда тер тўкади форс ила афғон.
 Иморат ҳолидан олгали хабар,
 Меъморлар олдиға келади Бобир.
 Ҳиротлик қўли гул уста Мир Зафар
 Шоҳга пешвоз чиқиб, жилмаяр масрур.
 — Ҳорғин кўринасиз, ҳолингиз нечук,
 Уч-тўрт кун дам олинг «Хилватхона»да¹.
 — Шаҳаншоҳ, дарвоқе, ҳориганим йўқ,
 Бир йигит кучи бор ҳали танамда.
 — Офарин, Мир Зафар!
 Тангри ёр бўлсин,
 Мадраса қурмоқ ҳам зиммангизда бор.
 — Ҳар ишга тайёрмен, кўнглингиз тўлсин,
 Қўлимдан не келса, қилурмен зинҳор.
 — Сизга мунтазирдир Наврўз айёми,
 Иморатни қачон этурсиз эҳсон?
 — Энди етилмоқда ишнинг қиёми,
 Ун беш кун ичида битур бегумон.
 — Наврўзга халойиқ келур қишлоқдин,
 Деҳли-ю, Жайпурдан йўлга тушган мўл.
 Овора бўлмасин келиб йироқдин,

¹ Вобир бунёд қилган боғ.

Бошпана излашиб юрмасин нуқул.
Тезроқ битса создир мусофирхона,
Ҳаммомни туширмоқ даркордир ишға.
Кўмак лозим эрса йўллайин яна,
Наврўз кун қолманг тагин ташвишга.
— Сиз айтгандай бўлур барчаси, шоҳим,
Икки кун олдинроқ қилурмен ҳади.
— Тангри, сиздай зотни қўлласин доим,
Мушқулингиз осон қилсин бу дунё...
Бир ҳафта бинога берилди пардоз,
Мусофир қалбига берсин, деб сафо.
Меъморлар отини қилди сарафроз,
Латофат кўшкига маҳлиё дарё.
Тош иморат саҳни сўлим, ҳам кўркам,
Сарҳовуз бўйида мажлиси толср.
Биёна тошидан қурилган ҳаммом,
Жисмингда қолдирмас заррача губор.
Ҳинд эли бунақа оромбахш, зебо
Боғу иморатни кўрмаганди ҳеч.
Унга «Кобул» дея ном этиб ато,
Бобир кўзларида балқирди севинч.
Аграни этгали шаҳри фароғат,
Гулзорда булбулни қилгали меҳмон.
Оташ чеҳрасига бериб тароват,
Бағрида кўргали ҳавзи мусамман,
Фароғатдан Бобир бўлса-да жудо,
Ариғу каналлар қаздирди нуқул.
Боғлар бахш этсин деб дилларга сафо,
Боғи Оромни ҳам бунёд қилди ул.
Бобирнинг қошига Ҳинду Афғондан,
Хуросондан келмиш аҳли шуаро.
Мовароуннаҳру, Чин, Бадахшондан
Келганлар толеи бўлмади қаро.
Кимда-ким бу элдан излади паноҳ,
Умид гулшанлари бўлмади пайҳон.

Бобиршоҳ қошида зарра чекмай оҳ,
Ҳинд мулкин бахти-чун фидо этди жон.

IX

Шаҳаншоҳ саройи...
Олтин қуббалар
Қуёш зиёсида товланар ял-ял.
Нақшин устунларда ўйнар шуълалар,
Рангдор деворларда антиқа сайқал.
Супада хонтахта, довоту девон,
Беқасам тўшагу парқу болишлар.
Жўшқин мушоира этади давом,
Шоирнинг шаънига ёғар олқишлар.
Хондамир, Фориғий Бобир қошида,
Улардан йироқда энди Хуросон.
Ҳиротдан қувилган зотлар бошида
Паноҳ бўлиб турмиш бугун Ҳиндистон.
Хондамир бошида кумушранг салла,
Қордайин оппоқдир чўққи соқоли.
Нуроний юзида чигал бир савдо,
Кўнглида очилар тарихнинг фоли.
Манглайида йиллар нурли излари,
Пайғамбар ёшидан сўзлайди гўё.
Мунглироқ кўринар сўлгин юзлари,
Бошига не кулфат солмади дунё.
Навойи ҳаётга ўқигач видо,
Доно ақл милтиллаб қолди шам янглиғ.
Тарих деб умрини қилса ҳам фидо,
Бошига Шайбоний кўтарибди тиғ.
Бобиршоҳ қошида топиб бошпана,
Ҳиндга бахш этмоқда қарилик фаслин.
Тизгинсиз тарихга қўл уриб яна
Якқалам этмоқда ғавғоли асрин.
Бобиршоҳ вазири, олим Шайхора
Кўнглига шеър баҳси беради ором,

У сайр этгандай чаманлар аро
 Узин бу даргоҳда сезади хуррам:
 «Бобир, неча бу даҳр мени зор айлар,
 Сабримни каму ғамимни бисёр айлар,
 То даҳрдурур будур анинг расмиким,
 Айрим қишини азизидан хор айлар».
 Хондамир қалбидан алам хитоби,
 Чақиндай чақнайди даврада шу дам:
 — Бу дунё савдосин йўқдир ҳисоби,
 Тарихга айламак керакдир рақам.
 Бобиршоҳ қошига келиб шу маҳал,
 Таъзим бажо айлаб, боқар мулозим.
 — Сўйла, не гап?
 — Шоҳим, йўқлар бир аёл,
 — Ҳузуримга дарров киритмоқ лозим.
 — Хўп, шоҳим!— таъзим-ла қайтар мулозим,
 Бобиршоҳ кўзида тубсиз бир хаёл.
 Ҳинд аёли келиб қилади таъзим,
 Қарашида унинг ғамгин бир савол.
 — Арзинг айт, бошингга тушди не савдо?
 — Етим бўлиб қолди уч болам, шоҳим.
 — Қачон жудо қилди ёрингдин дунё?
 — Понипат жангида. Ким тинглар оҳим?
 Бобиршоҳ бошида ялт этиб чақмоқ
 Қалбига урилди унинг чақини.
 Муздай тер танини босди-ю шу чоқ
 Кўзида акс этди афсус ёлқини.
 Қошларин чимириб ботди хаёлга,
 Бир-бир варақланди умр дафтари:
 «Юрт олмоқ қасдида тушдим не ҳолга,
 Диёр деб тоғ-тошда кездим сарсари.
 Жангу жадалимнинг йўқдир ҳисоби,
 Дунёдин кўз юмди нечоғлик инсон.
 Кўнглимни эса ҳам мунгли хитоби,
 Замон зайли бирлан тўқдим қанча қон.
 Қанча фарзанд бўлмиш отадин жудо,

Кимларнинг кўз ёши оқмади чак-чак?
Мени авф этгайми тангри-таоло,
Чаппа айлансанг-чи, эй чархи фалак?...
Зор-зор йиғласа ҳам шоирнинг кўнгли,
Кўзига томчи ёш келмади, афсус.
Бу дунё савдосин борми, деб сўнгги,
Хондамир юзига термулар маъюс.
— Мавлоно Хондамир, айланг якқалам,
Энди жангсиз ўтар дунёдин Бобир.
Аллома Шайхора, вазири аъзам,
Фуқаро аҳли-чун тайинланг нозир.
Муштипар онага бўлинг кўмакдош,
Ер беринг, сув беринг, беринг бошпана.
Хазинадан беринг нафақа, уст-бош,
Зор йиғлаб ўтмасин бечора она.
— Тангри сени доим қўлласин, шоҳим —
Дея аёл қўлин очди дуога.
Аёлнинг изидан термулганча жим,
Ғамгин термуларди Бобир дунёга.

Х

Ҳижрон дарди барча дардлардан ёмон,
Топилмагай, дўстлар, унинг давоси.
Гулдек рангингни ул айлайди сомон,
Кор қилмас ўзга юрт боди-ҳавоси.
Йироқларда қолиб она диёрдан,
Нашъу намо топмас кўнгил ҳеч қачон.
Қуёшга интизор бўлиб саҳардан,
Оқшом зулматини кўрасан ёмон.
Бобиршоҳ айрилиқ домига тутқун,
Арзу ҳол айлади шеър билан нуқул,
Андижон васлисиз ўтказди тун,
Гул ҳажрида ёниб ўтгандек булбул.
Жисмида жанг қилар оғир бетоблик,

Руҳида — қаноти қайрилган хаёл.
Жонини қийнайди тунги беҳоблик,
Деразадан боқар дардсиниб ҳилол.
Узун кечаларда уни юпатиб,
Тонг сари етаклар оташин илҳом.
Шоирнинг қалбидай тинчин йўқотиб,
Сокин шивирлайди дилпора қалам:
«Кўнглимда ўту икки кўзимда сувдир,
Мен хастага раҳм қилки ҳолим будур.
Ғам кундузим фироқ шоми янглиғ,
Туну кун менга не қарору не уйқудур».
Ҳумоюн тун бўйи бўлиб парвона,
Бир лаҳза жилмайди ота қошидан.
Шифобахш сўз айтиб унга мардона,
Ғамни аритмоқчи бўлар бошидан.
Маъсума бегим ҳам ҳовучлаб жонин
Шаҳаншоҳ дардига излайди чора.
Кобулдан чорлатиб Ҳиндол, Комронин,
Уйқу не билмайди тунлар бечора.
Шайх Зайн, Юсуфий ором не билмас,
«Қуръон» ўқиб тўкар кўзин нурини.
Жаҳонгир мирза ҳам қошидан жилмас,
Хондамир, тангридан тилар умрини.
Бобирга парвона дўсту қадрдон,
Не деса, муҳайё бўлгуси бари.
Бошида турса ҳам мулки Ҳиндистон,
Қалбига тиг урар ҳижрон қанжари.
Деворда осиглик қамчи ва камон,
Ота мерос қилич, қалқон, дубулға.
Шаҳаншоҳ мунғайиб боқар бедармон,
Энди мадад бўлмас ҳеч бири дилга.
Не савдо кечмади бошидан, бари
Тасбеҳ ўгиргандай ўтар хотирдан.
Жабру зулм ўтказса ҳижрон лашкари,
Фалакдан дод демай, нетсин Бобирхон:
«Бир кеча хотирим мушавваш эрди,

Кўзда сув, кўнглум ичра оташ эрди.
Дахр ишидин фиғон қилур эрдим,
Хотиримни ёмон қилур эрдим.
Дер эдим, эй вафоси йўқ золим,
Зулмдин етти ўлгали ҳолим.
Гар мен ўлтургулукмен, ўлтургил,
Йўқ эса сўргулик эсам, сўргил.
...Ота тахтида фориг ўлтурдум,
Бал отам кўрмагани мен кўрдум.
Олти ой ичра олти тахт олдим,
Етти иқлима балки кўз солдим.
Дедим, эмди муродима еттим,
Билмадимки галат хаёл эттим.
Ишрату айш вақти етган чоғ,
Меҳнату ғусса оти итган чоғ.
Яна маҳруми хонумон қилдинг,
Яна овориай жаҳон қилдинг.
Давлату тахту иззу шоҳ қани,
Ҳамдаму ҳамнишинлар, оҳ, қани?
Бу нечук зулмдур ниҳояти йўқ.
Бу на янглиғ ситамки ғояти йўқ.
Не қилай, не кишидин истай дод,
Кимга дахр илгидин қилай фарёд...»
Ғазна-ю Бадахшон, Ҳинд ила Афғон,
Сарафроз қилса ҳам Бобир номини,
Ғанимлар қўлида қолган Андижон
Унга тутолмади висол жомини.
Писта дарахтидан қилинган камон,
Ва қамчи дастаси — юртидан ёдгор.
Ота қиличига сиғинар ҳамон,
Бошига қўйиб ётар, тунлари бедор.
Жонга малҳам бўлмас дўст-ёр суҳбати,
Фарғона соғинчи — давосиз бир дард.
Энди қизиқтирмас шоҳлик хилъати,
Гадо бўлса рози унда бу жўмард.
Андижон ҳавосин, Норин жамолин,

Қува аяорини қолган соғиниб.
Оқ яктакли ўзбек иссиқ саломин —
Қўмсайди, тун бўйи шеърга сизиниб:
«Ҳижрон қафасида жон қуши дом қиладур,
Гурбат бу азиз умрни кам қиладур. 4
Не навъ битай фироқу гурбат шарҳин,
Ким кўз ёши номанинг юзин нам қиладур».

XI

Жамна соҳилида гул Боғи Ором,
Анвои дарахтлар ташлаган соя.
Гул ҳажрида булбул куйлайди нолон,
Оқ мрамор фаввора сўйлар ҳикоя.
Сарҳовуз бўйида қуриб чордона,
Хонтахтага бир оз энгашган Бобир.
Зарварақ қошида бўлиб парвона,
Бир газал ишқида ёнади шоир.
Бошида товланар ҳаво ранг салла,
Эгнида Кобулда тиктирган хилъат.
Қоп-қора соқолин сийпалар сабо,
Қора кўзларида сўнгсиз хаёлат.
Оқ мағиз юзида бетоблик акси,
Айрилиқ дардлари оташ кўнглида.
Лабларин тарк этган табассум рақси,
Чеҳраси ўхшайди унинг мунглига.
Қоғоздан бошини кўтариб аста,
Булбулнинг ҳолига боқар паришон.
Булбул ҳам юрт мадҳин куйлайди хаста,
Саҳардан то оқшом, бағри бўлиб қон.
Шоирнинг қошига келиб боғбон чол,
Илтижо кутгандай: қилади таъзим:
— Сўйланг, юртда яна юз берди не ҳол,
Кўнглунгиз безовта нечук, азизим?
— Икки ошиқ йўқлаб келибди сизни,
Кўнглидағи дардни этмоқчи баён.

— Ҳузуримға чорланг икки юлдузни,
 Зора мушкулини қилолсам осон.
 Боғбон чол ошиқар дарвоза томон,
 Шаҳаншоҳ изидан жилмаяр хушқол.
 Йигит билан қизни бошлаб шу замон,
 Сарҳовуз бўйига олиб келар чол.
 Шоҳга таъзим этар икки навқирон,
 Сайрибоғ этгандай севги ёшида.
 Қалбларда муҳаббат кўтариб сурон,
 Кўзлари мўлтирар шоир қошида.
 — Марҳабо, ошиқлар, ўзи не савдо,
 Тортинмай, ҳолинғиз қилинғиз баён?
 Ошиқлар ўнгида ёришиб дунё
 Хаёл қушин қучар мусаффо осмон.
 Кифтидан босгандай ғам тоши гўё,
 Арзи ҳол айлайди йигит бечора,
 — Шаҳаншоҳ, сўзларим эмасдир рўё,
 Пешонам шўр экан, толеим қаро.
 Асли афғон эрур насли-насабим,
 Лекин камол топдим Ҳинд тупроғида.
 Сизга ростин айтсам, севгим сабабин,
 Ҳинд қизин учратдим Жамна боғида.
 Уша кундан буён йўқ менда ором,
 Унутиб қўйганмен тунлар уйқуни.
 Мана шу гулрухсор қалбим этиб ром,
 Менга раво кўрди ўтли қайғуни.
 Отам ҳам, онам ҳам, нетай фуқаро,
 Ҳеч ерга етмайди қўлини чўзса.
 Кун ўтса, эртани ўйлар бечора,
 Мол-қол йўқ мулкдордин қарзини узса.
 Ва лекин бўлмади мушкулим осон,
 Дин солди ўртага хунхор шамширин.
 Бир мулкдор қизига садқа бўлиб жон,
 Билолмасдин доғмен дунёнинг сирин.
 — Йигитнинг сўзлари ҳақми, Гуландом?•
 Бобир ҳинд қизидан сўради савол.

— Ҳақ, эрур, биргина айби шу — афгон,
 Фуқаро бўлган-чун топмоқда завол.
 Отам мулкдор, унда йўқдир андиша,
 Менинг юрагимга қулоқ солмас ҳеч.
 Эрта-ю кеч динни қилмоқда пеша,
 Дод десам, бошимда ўйнатар қилич.
 Сиз шоир одамсиз, эшитдим элдин,
 Юрт ҳолин ўйлаган фуқаронарвар,
 Оқимиз тутундек чиқмасин дилдан,
 Талеимиз қаро бўлмасин зинҳор.
 Ошиқлар бошини силаган янглиғ
 - Шаҳаншоҳ сўзлайди босиқ, мулойим:
 — Муҳаббатга ҳеч ким кўтаролмас тиг,
 Худойим қўлласин сизни, илоҳим.
 Азизлар, муҳаббат танламас одам,
 Бойлик ҳам бир пулдир севги олдида.
 Унга гов бўлолмас ҳаттоки дин ҳам
 Ишқ олови ёнса ошиқ қалбида.
 Эртага падари бузрукворингиз
 Рози қилажакмен саройга чорлаб.
 Дилда қатъий бўлса аҳд-қарорингиз
 Катта тўй қилурмиз сизни ардоқлаб.
 — Қуллуқ, шаҳаншоҳим! Киприклари нам,
 Таъзим ила қайтур икки навқирон.
 Бу эзгу севгини этгандай рақам,
 Шоир қалбида шеър кўтарар тугён.
 «Ҳар кимки вафо қилса, вафо топқусидур,
 Ҳар кимки жафо қилса, жафо топқусидур,
 Яхши киши кўрмагай ямонлиғ ҳаргиз,
 Ҳар кимки ямон бўлса, жазо топқусидур».
 Атиргул саралаб гулзордан шу чоқ
 Маъсума келади Бобир қошига.
 Янги бир ғазалга бўлса ҳам муштоқ,
 — Не савдо тушмиш, дер, ёшлар бошига?
 — Муҳаббат савдоси яна, азизим,
 Бу юртда ҳар элдин келган одам мўл.

Фароғат нелигин билмайсен бир зум,
Элни тинчитмаклик ғоятда мушкул.
— Уэни бардам тутинг, чекманг бунча ғам,
Унутулиб кетар бу кунлар албат.
— Хаяллаб кетдингиз мунчалар, эркам,
Кўзларим тўрт бўлиб, тоқ бўлди тоқат?
— Халал бермай дедим, бандсиз ниҳоят,
Кўнглим орзуманддир янги ашъорга:
— Муҳаббатдин сўйлаб сирли ҳикоят,
Бир ашъор бахш этдим сиздайин ёрға.
«— Сен гулсан, мен ҳақир булбулдурмен,
Сен шуъласену ул шуълага мен қулдурмен.
Нисбат йўқтур деб ижтиноб айламаким,
Шоҳмен элга, вале сенга қулдурмен».
Боғи Зарафшонда фасли ҳазондур,
Япроқлар тупроқни қилурлар маскан.
Гулларнинг ол ранги нақ заъфарондур,
Муз солиб қўйгандай ҳавзи мусамман.
Шоир хаёллари паришон, тарқоқ,
Қора кўзларида ҳасрат нигоҳи.
Жисм аро жонида аёвсиз қийноқ,
Тошларни эритур дилдаги оҳи.
Чархи кажрафтордан ўкинч, надомат,
Фигон лашкарига тутқундир юрак.
Ҳарбу зарб бобида келса-да омад,
Диёр васли ҳамон хаёлий эртақ.
Қуёш ҳам ботмоқда ўқиб бир варақ,
Умр деб аталган ғамли достондан.
Шоирнинг қалбидан қон оқар чак-чак,
Куз ногоҳ баҳорни қувгач бўстондан.
Зиёфат чироғи сўнди боғ аро,
Қалбларга ғам чўгин ташлади лекин.
Бобир тополмасдан дардига чора,
Зарафшон саҳнида дилхаста бу тун.
Дўстлар Андижондан — она диёрдан
Қовун олиб келмиш, йўл босиб узоқ.

Мирзо Бобир чиқсин дея хумордан,
 Саодат уйига ёқишмиш чироқ.
 Кўзларига суртиб совғани Бобир,
 Ватани шаънига берди зиёфат.
 Боғ аро янгради қўшиқ, наво, шеър
 Қилгандай шоирнинг юртин зиёрат.
 Қовунни сўйди-да шоир авайлаб,
 Аҳли зиёфатнинг қўйди олдига.
 Ҳилолдек тилимга теккизганда лаб,
 Ҳижрон тигин урди мажруҳ қалбига.
 Тарк этди зиёфат аҳлин ўшанда,
 Хилватга чорлади яна Зарафшон.
 (Беҳзоднинг қалами бўлсайди менда,
 Шу лавҳа эл аро бўларди достон):
 Қуёшни узатар шоир боғ аро,
 Елғизлик шомида ўртанади қалб.
 Ёз фаслини истаб, дил бўлиб адо,
 Бир ноёб ғазалга аста очур лаб:
 «Ёз фасли, ёр васли, дўстларнинг суҳбати,
 Шеър баҳси, ишқ дарди, боданинг кайфияти.
 Ёз фаслида чоғир ичмакнинг ўзга ҳоли бор,
 Кимга бу нашъа муяссар бўлса, бордур давлати.
 Ишқ дардини чекиб ҳар кимки топса васли ёр,
 Ул замон бўлғай унут юз йилғи ҳижрон шиддати.
 Дўстларнинг суҳбатида не хуш ўлғай баҳси шеър,
 То билинғай ҳар кишининг таъби бирла ҳолати.
 Гар бу уч ишни мувофиқ топсанг ул уч вақт ила
 Мундин ортиқ бўлмағай, Бобир, жаҳоннинг
 ишрати».

Бул уч саодатдин тополмай роҳат,
 Жаҳон ишратидан бўлгандай маҳрум,
 Ҳижрон шиддатида чекса-да фарёд,
 Елғиз шеър беади Бобирнинг умрин.
 Ҳумоюн келади қошига дилхун,
 Юпатмоқ бўлади бузрукворини.
 Уғлининг кўксига бош қўяр беун,

Айтолмас дилдаги аҳд-қарорини.

«Ҳинд мулкин тарк айланг энди, отажон,
Кобул сари сафар этмоглик даркор.
Сизга мунтазирдур ахир Хуросон,
Самарқанд забтига шай эрур навкар».

Ҳумоюн сўзидан бўлса-да мамнун,
Хасталик қўймайди бермакка жавоб.

«Ўғлим, мени ёлғиз қолдиргин бу тун,
Суҳбатдошим бўлсин бу оқшом сароб».

«Тунингиз хайрли бўлсин, отажон,
Субҳидам кўрмакка кўнглим орзуманд».

«Хайрли тун сенга, ўғлим Ҳумоюн,
Камрону Ҳиндолга кўнглим илҳақ, банд».

Ўғлининг изидан термулар ўйчан,
Умринг узоқ бўлсин, дейди, илоҳим.

Сени ҳам Ватандин айирдим, нетай,
Тангри кечирарми менинг гуноҳим.

Хаёл кемасида сузади яна,

Ҳумоюн фикридан топар тасалли.

— Васлингда йиғлатдинг, мулки Фарғона,

Аро йўлда қўйдинг, замоннинг зайли!

Муяссар бўлмасин тахтинг, Фарғона,

Тўрғайдай бўзлайин майли чўлингда.

Сенга етсам — шудир бахтим, Фарғона,

Қалбим пора бўлиб қолган йўлингда.

Олтин сарой ичра сургунча даврон,

Тоғларингда эркин қуш бўлсам, кошки.

Мен гўё васлингда адо бўлган шам,

Чеккан барча ғамим туш бўлса, кошки.

«Даврон мени ўткарди сару сомондин,

Айирди бир йўла мени хонумондин.

Гаҳ бошима тож, гаҳ балойи таъна,

Неларки бошимга келмади даврондин...»

Юлдузлар кўзида милтиллайди ёш,

Кўнгилни синдирар моҳтоб нигоҳи.

Қора либос ичра ётар тоғу тош,

Қора тун кечмишин бўлиб гувоҳи.
Хаёл дафтарига битиб бир ашъор,
Бобир ҳижрон дардин айлар омухта.
Бу — ашъор вазнида қисмати душвор
Ва қисса сўнгига қўйилган нуқта:
«Кўпдин бериким ёру диёрим йўқтур,
Бир лаҳзау бир нафас қарорим йўқтур.
Келдим бу сари ўз ихтиёрим бирла,
Ва лекин борурида ихтиёрим йўқтур.
Толе йўқки жонимга балолиғ бўлди,
Ҳар ишниким айладим — хатолиғ бўлди.
Ўз ерни қўйиб, Ҳинд сари юзландим.
Ёраб, нетайин, не юз қаролиғ бўлди».

ХОТИМА

Бу дунёдан ўтди не-не жаҳонгир,
Ҳеч бири бўлмади дунёга устун.
Ҳаётга алвидо айтишиб бир-бир
Қаро ер бағрида ётишар бугун.

Искандар чанг солиб етти иқлимга
Юнондан от сурди Ҳиндистон қадар.
Доро бало тошин отмади кимга,
Қонли қўлларида ўйнатиб ханжар.

Қутайба жар солди мисли аждаҳо,
Тириклай домига тортди инсонни.
Чингизхон зулмидан Ўрта Осиё
Гадодек излади бир бурда нонни.

Кимлар бош эгмади Амир Темурга,
Темур деганида титради дунё.
Қиличидан қонлар оқса ҳам ерга,
Санъат кўзгусини қилдирди бино.

Жаҳонгирлар қайга бўлса-да ҳоким,
Тож-тахт тиг узра турди омонат.
Кўнглига йўл топмай ўзга юрт халқин
Ўз жонига ўзи қилди хиёнат.

Икки эл фарзанди деган улуғ ном
Қайси жаҳонгирга бўлди муяссар?
Бу шараф боғида сипқоролмас жом
На Темур, на Доро, на-да Искандар!

Шу нисбат ҳукми-ла берсак гар баҳо,
Барчасидан устун туражак Бобир.
Ҳиндистон мулкида бу тенгсиз даҳо
Ўз фарзанди янглиғ тополди қадр.

Ҳиндни халос айлаб Лўди зулмидан
Бошига кийгазди шуҳрат тожини.
Фуқаро аҳлининг тутиб илқидан
Жон-жон деб тинглади кўнгил розини.

Ҳиндлар ҳам шоҳ бирлан шоир қалбида
Адолат қуёшини зиёсин кўрди.
Жаҳонгир ақлига ҳайрон қолди-да,
Оға-инисидек ҳолини сўрди.

Ҳумоюн, Акбаршоҳ, Шоҳжаҳон зеро
Ҳиндда қадрин топди Бобиршоҳ янглиғ.
Авраиғзеб ўз номин айлади қаро,
Бобоси қошида кўтаргандек тиг.

Бобирийлар бунёд этган салтанат
Уч юз йил Ҳинд аро суролди даврон.
Икки юз йил бундан муқаддам фақат
Инглизлар айлади ер билан яқсон.

Энгельс бобомиз айтгани мисол:
Инглизлар бу ерга қилганда хужум,

Ҳиндлар қўлларида кўтарди қурол,
Бобирийлар тахтин сақламоқ учун.

Сақлаб қолмоқ учун улуг давлатни,
Ҳиндлар жангда этди кўксини қалқон.
Бобирийлар бирлан ёвуз калхатни
Жаҳаннам қаърига отмоқ бўлган он.

Афсуским, тиз чўкди мулки Ҳиндистон,
Инглизлар ёвуздай талади уни.
Ҳатто оёғига солинди кишан.
Самога қўл чўзди қуллик тутуни.

Икки юз йил ҳиндлар бағри бўлди қон,
Ер билан топталди ақл ва идрок,
Истибодга қарши қилгали исён,
Бомбадай портлайман дерди ҳар юрак.

Инқилоб қуёшин порлоқ шуъласи
Мазлумлар қалбин ҳам айлади равшан.
Шарқда ҳам янгради эрк ашуласи.
Оёққа қалқиди бутун Ҳиндистон.

Жавоҳарлал Неру, Махатма Ганди
Ҳиндистон дардига тополди даво.
Лоладек очилди чеҳраи зарди,
Боғларда янгради бахтли бир наво.

...Мана, бугун дўстлар, икки буюк халқ
Бир она фарзанди сингари иноқ.
Арслон келбатин ростлаб кекса Шарқ,
Гангдек тошқин қалб-ла кутади қўноқ.

Меҳмон келмас энди кўтариб қилич,
Қўлида — бахтини куйловчи қалам.
Юрагида гамдан асар йўқдир ҳеч,
Ўзбекни қадрлар Ҳиндда ҳар одам.

Балки бу Бобирга буюк эҳтиром,
Садоқат қуёшин зиёсидандир.
Бугун ҳинд халқига ўзбек тутган жом,
Саодатнинг порлоқ дунёсидандир.

Бобир қилич билан Ҳиндни забт айлаб,
Тебратган бўлса гар санъат бешигин.
Мен ҳинд дўстларимни шеър билан сийлаб,
Қўшиқ билан очгум кўнгил эшигин.

Ҳуснин кўз-кўз қилар Деҳлида бугун
Ҳумоюн даҳаси, Бобир даҳаси.
Шоирлар зиёрат этади мамнун,
Замзама қилгандай илҳом чашмаси.

Тож Маҳал қошида хаёлга толиб,
Мармар обидага тикилишар лол.
Меъмор ҳунаридан ҳайратда қолиб,
Ўзларин унутиб қўйишар хиёл.

Бу санъат кўзгусин тарихин бир-бир
Бизга сўйлаб берар ҳинд фузалоси.
Шоирлар юзида мавжланар сурур,
Қошида — санъатнинг энг дурдонаси.

Қуёш нури ўйнар қуббалар узра,
Шоир кўзларида ташвиш ёлқини.
Сўқир кўз сингари ўймоқ доира
Дилга гавго солиб, қийнайди уни.

О, кўнглим ташвишга тушмишдир нечун,
Нечун уни қийнар сирли бир савол?
Дўстларим, Тож Маҳал қошида бугун
Барчани шу савол қийнайди алҳол.

...Тож Маҳал кўксида пиёла янглиғ
Қанчалаб жавоҳир ёнарди ял-ял.
Инглизлар қалбларга санчганидек тиг,
Қасддан ўйиб олиб кетишди тугал.

Талончи жаноблар хоними учун
Дуридан маржонлар ясатиб олди.
Қайтиб келмас бўлиб кетса-да бутун
Тож Маҳал кўксида асорат қолди.

Уша дурри-гавҳар ўрни ўймоқдай,
Мотамсаро боқар ҳар кимга бугун.
Қалбин поралаган асрий қийноқдай,
Тож Маҳал сукутда термулар дилхун.

Кибор хонимларнинг бўйнини, кошки,
Сиртмоқ каби бўғса ўша дур-маржон.
Чўғ бўлиб куйдирса кўксини, кошки,
Руҳимни шод қилдинг, дерди, Шоҳ Жаҳон.

...Бугун Ҳиндистонда меҳмон бўлса ким,
Ҳинд эли сўзлайди унга Бобирдан.
Ўзбек фарзандини ардоқлаб маъсум,
Дўстлар мамнун эрур буюк шоирдан.

Ҳиндни эъзоз айлар Ўзбекистон ҳам,
Тагор номи янграр ҳар хонадонда.
Дўстлик неъматини кўришган баҳам
Дўстлар омон бўлсин ушбу жаҳонда!

Уч йил уч диёрни этдим якқалам,
Ҳинду афғон турди ўнгу-сўлимда.
Устодлар бошимни силади хуррам,
Қиссага сўнг нуқта қўйган кунимда.

1966 — 1968

МУНДАРИЖА

- 3 Устозлар мадҳияси. А. Ҳаюмов
5 Шукуҳли қарвон (Шеърӣ роман)
277 Кун ва тун. (Шеърӣ қисса)

На узбекском языке

Байкабулов Барот

ЛУЧЕЗАРНЫЙ КАРАВАН

Роман и повесть в стихах

Редактор *О. Матчинов*
Рассом *Қ. Башаров*
Расмлар редактори *А. Бобров*
Техн. редактор *Э. Саидов*
Корректор *Ш. Собирова*

ИБ № 1647

Босмахонага берилди. 14.11.80. Босиш-
га рухсат этилди 29.01.81. P 03712 Фор-
мати 70×90^{1/32}. Босмахона қоғози № 1
мактаб гарнитураси. Юқори босма. Шарт-
ли босма л. 12,58+1,0 вкл. Нашр л. 12,3+
0,49 вкл. Тиражи 25000. Заказ № 1331.
Баҳоси № 1 қоғозда 1 с. 60 т., Силлиқ
қоғозда 3 с. 30 т.

Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва
санъат нашриёти, 700129, Тошкент, На-
воний кўчаси, 30.

Ўзбекистон ССР Нашриётлар, полигра-
фия ва китоб савдоси ишлари Давлат
Комитетининг Тошкент «Матбуот» по-
лиграфия ишлаб чиқариш бирлашмаси.
Тошкент, Навоний кўчаси, 30.

Бойқобилов Б.

Шукуҳли карвон: Кун ва тун.

Шеърый роман ва қисса (Рассом. Қ. Башаров).— Т.:
Адабиёт ва санъат нашриёти, 1981.— 344 б., расм.

Шоир Барот Бойқобилов кўп йиллик изланишлар сўнгида буюк Алишер Навоий ҳаётининг энг қизиқарли — Самарқанд даври ҳақида шеърый роман ёзиб тугатди. Романда XV асрнинг иккинчи ярмида ўлкамизда юз берган шиддатли ижтимоий ўзгаришлар, тож-тахт учун бўлган ашаддий курашлар эҳтирос билан ҳикоя қилинади. Шоирнинг ижоди ва муҳит воқеаларига муносабати ишонарли тасвирланади.

Китобга Бобир ва унинг ватандан йироқда чеккан изтироблари ҳақидаги «Кун ва тун» шеърый қиссаси ҳам киритилган.

Байкабулов Б. Лучезарный караван: Роман и повесть в стихах.

Ўз 2

М $\frac{70403 - 2}{352(04) - 81}$ — 49 — 81 4702570200